ærbødigst fra Forf.

VORT MEDICINSKE FAKULTETS

OPRINDELSE OG BARNDOM.

ET BIDRAG TIL KUNDSKAB

OM

LÆGEVIDENSKABENS OG NATURVIDENSKABERNES UDVIKLING I DANMARK.

FESTSKRIFT

I

ANLEDNING AF UNIVERSITETETS

FIREHUNDREDAARSFEST

JUNI 1879.

AF

P. L. PANUM.

KJØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHANDEL.

TRYKT HOS J. H. SCHULTZ.

1879.

VORT MEDICINSKE FAKULTETS

OPRINDELSE OG BARNDOM.

ET BIDRAG TIL KUNDSKAB

OM

LÆGEVIDENSKABENS OG NATURVIDENSKABERNES UDVIKLING I DANMARK.

AF

P. L. PANUM.

Naar man ser hen til, hvorledes der ved Udlandets og navnlig ved Tydsklands Universiteter til Naturvidenskabernes og Lægevidenskabens Fremme, med de pengebevilligende Myndigheders redebonne Samtykke, Aar for Aar oprettes nye og kostbare Instituter og Læreposter, som vi her, ved de for Tiden herskende Stemninger og Tilstande, neppe have Udsigt til at opnaa i en nær Fremtid, saa kunne de, som inderligt ønske, at Danmark maatte hævde en værdig Plads paa disse Omraader, ikke uden en vis Bekymring se Fremtiden imøde. Men man vil finde en god Fortrøstning og et godt Haab for den fremtidige Udvikling, naar man ser hen til, hvor store Fremskridt der under meget omskiftelige og ofte højst ugunstige politiske Forhold ogsaa hos os ere gjorte paa disse Omraader i Løbet af det sidste Aarhundrede.

Disse Fremskridt ere saa store, at den yngre Slægt vanskelig kan gjøre sig en Forestilling om de Forhold, under hvilke vore Fædre og Forfædre, ja endog vore ældre nu levende Kolleger have dyrket Studierne paa disse Omraader.

Endnu ved Universitetsfundatsen af 1732, ja endog ved den nyere Fundats af 1788 var der hos os kun normeret 2 Professorer i det medicinske Fakultet, og disse Mænd vare undertiden ikke alene det medicinske Studiums, men ogsaa Naturvidenskabernes eneste Repræsentanter, og det ikke blot ved Universitetet, men i hele Riget. Dette var f. E. endnu Tilfældet i Midten af forrige Aarhundrede. Da det kgl. Videnskabernes Selskab var oprettet i 1740 og da Kong Christian den 6te i 1743 befalede: „at Societetet skulde invitere dem, som udi

Historia naturali samt udi de medicinske, mathematiske og mekaniske Videnskaber vidste at fremføre mærkværdige Inventa, der kunde agtes værd at meddeles Publico og tjene saa vel til bemeldte Videnskabers Forøgelse, som til Autorum Roes og Berømmelse" — vare de to medicinske Professorer Detharding og Balthasar de Buchwald de eneste Repræsentanter for Naturvidenskaberne og Medicinen, som, tiltrods for Præsidentens ivrige Bestræbelser for at finde Naturforskere, kunde opdrives i de 10 første Aar, medens Mathematiken i 1745 havde 5 Repræsentanter i Selskabet (Ramus, P. Horrebow, Chr. Hee, Ziegenbalg og Chr. Horrebow).

Et flygtigt kronologisk Overblik over de nu i det medicinske og i det mathematisk-naturvidenskabelige Fakultet repræsenterede Specialfags Indførelse og over Oprettelsen af de nærværende, for disse Specialfags Dyrkelse bestemte Institutter, vil være tilstrækkeligt til at vise i hvilken Grad hele Udviklingen paa disse Omraader tilhører den nyere og den nyeste Tid.

Efter den store Ildebrand (i 1728) var Johannes de Buchwald i 1732 det medicinske Fakultets og Naturvidenskabernes eneste Repræsentant ved Universitetet. Fra 1732—54 repræsenteredes samme kun af 2 Mænd (J. de Buchwald og den gamle Detharding). Derefter kom i 1754 en 3die til, ved Kratzensteins Ansættelse som Prof. physices, og i 1761 en 4de, da J. C. Berger blev udnævnt til Professor i Fødselsvidenskaben. Men fra 1764—72 var Antallet igjen reduceret til 3 ialt. Dette Antal steg i den følgende Periode rask, saaledes at der allerede i 1804 fandtes 9 Docenter i det medicinske Fakultet, men derunder vare da rigtignok indbefattede Docenterne i Physik (H. C. Ørsted), i Kemi (Becker) og i Botanik (M. Vahl og Hornemann), som dengang henregnedes til det. Udenfor det medicinske Fakultet vare Naturvidenskaberne dengang kun repræsenterede ved Professoren i Astronomi (Bugge), som tillige holdt Forelæsninger over Physik, og ved Professoren i Naturhistorie (Wad), som læste over Zoologi og over Mineralogi. Men da derefter de rene Naturvidenskabers Repræsentanter efterhaanden gik over i det philosophiske Fakultet havde det medicinske Fa-

kultet i Tidsrummet fra 1814—41 i Reglen kun 5 Docenter, blandt hvilke endnu i 1841 kun de 3 vare ordentlige Professorer (Bang, Eschricht og Otto, medens de 2 (Levy og Sommer) kun havde Titel af Lektorer. Først i 1842, ved det kirurgiske Akademies Forening med og Indlemmelse i Universitetet, fik vort medicinske Fakultet et omtrent til det nærværende svarende Antal af Docenter. Physiologien fik først i 1836 en selvstændig, ikke med andre Lærefag bebyrdet Repræsentation i vort Fakultet (Eschricht). Ogsaa Menneskets Anatomi havde indtil 1836 været doceret som et Bifag, ved Siden af andre Fag, saaledes at den snart doceredes af en Physiolog, snart af en Kirurg og snart af en Docent som tillige og med Forkjærlighed docerede Botanik. Fra 1836 indtil det kirurgiske Akademi blev indlemmet i Universitetet (i 1842) doceredes Anatomien egentlig slet ikke i det medicinske Fakultet, men kun ved Akademiet, idet Stein dengang ikke var Medlem af Fakultetet, men af Akademiet. De medicinske Studerende maatte da søge deres anatomiske Undervisning ved en Anstalt, som ikke hørte med til Universitetet, men som tværtimod altid havde rivaliseret med Fakultetet og som sædvanlig havde staaet i et ligefrem fjendtligt Forhold til det. — Den pathologiske Anatomi i Forbindelse med den almindelige Pathologi fik først i 1844 en særlig Repræsentation (E. Fenger). Pharmakologien og *Medicina forensis* samt Hygieine doceredes indtil 1832 i Forbindelse snart med et, snart med et andet Fag, og først i 1868 fik Pharmakologien en og de sidst nævnte Fag en anden særlig Repræsentant (Warncke og Gædeken). Paa den praktiske Medicins Omraade blev det medicinske Fakultet først i 1761 sat i en saadan Forbindelse med en Hospitalsafdeling, at det officielt kunde blive medvirkende ved de unge Medicineres praktiske Uddannelse, og det endda kun i en Specialitet, nemlig i Fødselsvidenskaben, som dengang fik en særlig Repræsentant (C. J. Berger), samtidig med at den da nylig oprettede Fødselsstiftelse blev skjænket til det medicinske Fakultet — et Forhold som senere rigtignok blev forandret. En ordentlig praktisk Undervisning i Kirurgien blev Fakul-

tetet først sat istand til at yde efterat det kirurgiske Akademi, i 1842 var blevet indlemmet i Universitetet, og Vejledning ved Sygesengen, især i de indre Sygdommes Behandling, kunde det medicinske Fakultet indtil 1870, da dets Forbindelse med Hospitalerne blev ordnet, kun yde lejlighedsvis, for saa vidt som et og andet af dets Medlemmer tilfældigvis var saa heldig tillige at opnaa Ansættelse som Overlæge ved et af de Hospitaler, som sorterede under Autoriteter, der slet ikke stode i nogen officiel Forbindelse med Fakultetet eller med Universitetet eller med det Ministerium, under hvilket Universitetet er henlagt.

I samme Grad som det medicinske Fakultets Lærefags specielle Repræsentation saaledes tilhører den nyere og nyeste Tid, er dette ligeledes Tilfældet med de rene Naturvidenskabers Specialfag. Kun Astronomien, som forresten oprindelig, ligesom alle andre naturvidenskabelige Fag, henhørte til det medicinske Fakultet (navnlig med Hensyn til dens Betydning for den astrologiske Prognose), blev allerede inden Udgangen af det 16de Aarhundrede repræsenteret udenfor det medicinske Fakultet. Samtlige øvrige Grene af Naturvidenskaben dyrkedes lige indtil Begyndelsen af dette Aarhundrede ved Universitetet saa at sige udelukkende af det medicinske Fakultets Medlemmer og Studerende og i Reglen med udtrykkeligt og særligt Hensyn til Medicinen. Den oprindelig normerede Plads for en *Professor physices* var egentlig bestemt til Medhjælp for Medicinens Studium, og den besørgedes endog meget ofte som Bifag af et af det medicinske Fakultets Medlemmer. Det var især Hans Christian Ørsteds Indflydelse, som i Begyndelsen af vort Aarhundrede beredte Naturvidenskaberne en selvstændig Stilling udenfor det medicinske Fakultet. Han selv begyndte sin Løbebane under det medicinske Fakultets Auspicier, idet han i 1798 forfattede en Prisafhandling: „Om Modervandets Oprindelse, Natur og Nytte“ og idet han i 1804 blev ansat som Adjunkt under det medicinske Fakultet (for *Materia medica* og Pharmaci). Han blev rigtignok allerede 1806 udnævnt til Professor i Physik under det philosophiske Fakultet, men først i

1808 ophorte han med at docere Pharmakologie og først 1811 kunde han ogsaa afgive Pharmacien. Desuden docerede han Kemi, indtil det omsider, i 1820, lykkedes at faa ansat en særlig Docent i Kemi udenfor det medicinske Fakultet (Zeise), og først da kunde han indskrænke sig til Physiken i den nyere og snævrere Betydning. Ogsaa Botaniken var indtil 1818 henlagt under det medicinske Fakultet, hvor den endnu i Slutningen af forrige Aarhundrede (af Rottboll) blev doceret i Forbindelse med Menneskets Anatomi. Derefter doceredes den først af Viborg, derefter af Martin Vahl og endelig af Hornemann, som alle vare Lektorer under det medicinske Fakultet, indtil Hornemann i det nævnte Aar gik over i det philosophiske Fakultet. Zoologien, som først havde været repræsenteret i det medicinske Fakultet, i Forbindelse med Anatomien og med Physiologien, blev senere ved Universitetet, med særligt Hensyn til Økonomien, i en lang Aarrække doceret i Forbindelse med Mineralogi og Geologi (først af Brünnich og senere af Wad). Denne Combination af disse forskjelligartede Fag blev egentlig skabt ved Oprettelsen af det i 1759 med særligt Hensyn til Naturvidenskabernes Betydning for Industrien oprettede kongelige Institut paa Charlottenborg, som efter mindre end en Snes Aar igjen blev ophævet som særlig Anstalt og indlemmet i Universitetet. Først i 1814 blev der oprettet en særlig Docentpost for Zoologi (Reinhardt) og en anden for Mineralogi og Geologi (Forchhammer). Allerede i 1850 havde de rene Naturvidenskabers Repræsentation ved vort Universitet imidlertid naaet en saadan Udvikling, at man fandt Anledning til at oprette et særligt mathematisk-naturvidenskabeligt Fakultet, en Foranstaltning, hvorved det vel kan siges at vi have naaet et Forspring fremfor mange af Udlandets Universiteter. Blandt Universitetets naturvidenskabelige og medicinske Instituter har kun det astronomiske Observatorium, den botaniske Have og den anatomiske Anstalt en ældre Historie, og den Tilværelse disse Anstalter fristede indtil den nyere og nyeste Tid var tildels meget kummerlig. Det nye astronomiske Observatorium blev jo først opført i 1860, efter at det fra Chri-

stian den 4des Tid havde havt sin Plads paa runde Taarn. Universitetets oprindelige botaniske Have indtog fra Begyndelsen af det 17de indtil Slutningen af forrige Aarhundrede den Plads, som nu indtages af det zoologiske Museum og dets Gaard ved Krystalgade, indtil Haven ved Charlottenborg blev overladt til Universitetet, efterat det kongelige Institut for Økonomi, som var oprettet paa Charlottenborg og en faa Aar iforvejen anlagt kongelig botanisk Have ved Toldbodvejen vare blevet nedlagte. Vor nye botaniske Have er jo som bekjendt først indrettet i de allersidste Aar. Vort Universitets første anatomiske Anstalt, som allerede blev oprettet i 1644 og som da tillige kom til at optage Universitetets første naturvidenskabelige Samlinger, blev ødelagt ved den store Ildebrand i 1728. Derefter fristede den en meget kummerlig og ustadig Tilværelse indtil det kirurgiske Akademi i 1842 blev indlemmet i Universitetet, og selv da maatte den behjælpe sig med et Lokale, som senere hen kun fandtes tjenligt til en Stald. Den fremdeles ret tarvelige Bygning, som nu tjener til dette Brug, blev opført i 1864. Kemien havde, indtil det i 1824 lykkedes H. C. Ørsted (med Understøttelse af Selskabet for Naturlærens Udbredelse) at faa indrettet et lille kemisk Laboratorium i en Staldbygning, som hørte til den af ham benyttede Professorbolig i Studiestræde, i Reglen været henvist til de smaa private Lokaler, som vedkommende Docenter selv maatte leje for egen Regning, og i 1806 var H. C. Ørsted glad ved for en kort Tid at kunne benytte gratis som kemisk Laboratorium et Slags Skur i den gamle botaniske Have ved Krystalgade. Dette samme Skur havde oprindelig tjent som Drivhus og senere som anatomisk Anstalt. Universitetets nye kemiske Laboratorium i Ny Vestergade er som bekjendt først opført i 1857. De med den polytechniske Læreanstalt forbundne kemiske Laboratorier og den nærværende physikalske Samling, som Universitetet og Læreanstalten benytte i Fællesskab, opstode først efter at det var lykkedes H. C. Ørsted at faa oprettet den polytechniske Læreanstalt i 1829. Universitetets mineralogiske saavel

som dets zoologiske Museum bleve grundlagte ved Ophævelsen af det kongelige Institut, som i 1759 af Grev A. G. Moltke blev oprettet paa Charlottenborg for at fremme „Økonomien" eller rettere sagt Industrien, men som (som allerede er anført) snart gik ind, efter at det i en kort Aarrække havde ført en uheldig Tilværelse. — I 1841 fik Universitetet ved Professor Eschrichts ivrige Bestræbelser et komparativ-anatomisk Museum, som i 1864 blev omskabt til et physiologisk Laboratorium. Dette fik dernæst i 1867 sit eget Hus. Det zoologiske Museum fik sin nærværende store og smukke Bygning som bekjendt først i 1865, efter at dets Indhold var bleven betydelig forøget ved Sammensmeltningen af det store kongelige zoologiske Museum i Stormgade og en ikke ringe Del af det af Eschricht grundede komparativ-anatomiske Museum med de Universitetet tilhørende Grevelig Moltkeske Samlinger. — Endelig bør det ikke glemmes, at ogsaa de af Universitetet uafhængige naturvidenskabelige og medicinske Anstalter først ere opstaaede efter Midten af forrige Aarhundrede. Det kongelige Frederiks-Hospital blev indviet i 1757, det almindelige Hospital blev grundlagt i 1766 og Kommunehospitalet blev taget i Brug i 1863. Veterinærskolen blev i 1773 af Abbildgaard oprettet som en Privatanstalt, som i 1776 blev overtaget af Staten og som i 1856 blev omdannet til den nuværende store kgl. Veterinær- og Landbohøjskole. Den militære Højskole med sit naturvidenskabelige Apparat stiftedes i 1830. Heller ikke bør glemmes, at Adskillelsen af Kunstsamlingerne, de historiske og ethnographiske Samlinger fra Naturaliesamlingerne for en Del først blev gjennemført af Thomsen, ved Omdannelsen af det saakaldte kongelige Kunstkammer, som tidligere foruden Kunstsager og Oldsager tillige omfattede en Mængde forskjelligartede saakaldte *Curiositates naturae*.

Naar man ser hen til de umaadelige Fremskridt, som ere sket ved alle disse Forandringer og nye Indretninger, er der vistnok for Naturvidenskabernes og Lægevidenskabens Venner og Dyrkere god Grund til ved vort Universitets 400 Aarsfest

med Tilfredshed og Taknemmelighed at se tilbage til det sidst forløbne Aarhundrede og med Fortrøstning og godt Haab til Fremtiden at gaa ind i det nye Aarhundrede. Vi kunne være overbeviste om, at Udbredelsen af sand Oplysning blandt Folket og Forøgelsen af det aandelige Samkvem med Udlandet i det følgende Aarhundrede endnu mere end i det foregaaende vil paaskynde den tidssvarende Udvikling paa disse ogsaa for de materielle Interesser saa vigtige Omraader, og at en Standsning i denne Udvikling aldrig vil kunne være af ret lang Varighed. En Standsning i enkelte Decennier vil kun bevirke, at Udviklingen bliver desto større og desto kostbarere i de næstfølgende. Naar man først erkjender Nødvendigheden af en Udgift saa vil man nok finde Udveje til at bestride den, og Spørgsmaalet, om den skal udredes af den ene Conto eller af den anden, bliver da kun af en underordnet Betydning.

Men ved vort Universitets 400 Aarsfest synes der at være særlig Anledning til at kaste Blikket endnu længere tilbage i Tiden, ud over det sidst forløbne Aarhundrede, og at gjøre nærmere Bekjendtskab med vort Fakultets første Oprindelse og Barndom. Thi Spirens ejendommelige Natur og de Betingelser under hvilke den udvikledes i sin første Ungdom kan vel ogsaa paa disse Omraader antages at have havt en væsentlig Indflydelse paa den senere Udvikling. Vi behøve ikke at skye Sammenligningen imellem den hele Udvikling paa disse Omraader ved vort og ved Udlandets Universiteter. Thi ogsaa ved Udlandets Universiteter var Begyndelsen ringe og Udviklingen saa langsom at de væsentlige Fremskridt der, ligesom hos os, i Almindelighed vare forbeholdte det sidst forløbne Aarhundrede og især den sidste Halvdel af samme.

I den første Halvdel af det 16de Aarhundrede havde de fleste tydske Universiteter i det Hele ikke mere end omtrent 12 Professorer. De fleste medicinske Fakulteter begyndte med en eller to Professorer og først senere kom sædvanlig en tredie til, naar det blev muligt at dyrke Anatomien ved Hjælp af anatomisk Dissektion. Indtil hen imod Slutningen af det 16de

Aarhundrede vare de medicinske Professorer i Reglen væsentlig Præster eller Theologer, og i Særdeleshed var dette netop Tilfældet ved de protestantiske Universiteter. De betragtede det som deres Hovedopgave at interpretere Galen, Hippokrates, Aristoteles og andre Klassikere. Indtil langt ind i det 17de Aarhundrede var ubetinget Autoritetstro paa Medicinens og Naturvidenskabernes Omraade den fremherskende Karakter ved de fleste Universiteter, og navnlig ved de protestantiske, og ved Siden af Interpretation af Klassikerne og Indprentningen af Gloser søgte man at udvikle de unge Lægers dialektiske Færdighed ved offentlige Disputationer, ved hvilke det langt mere kom àn paa at beholde Ret end paa at erkjende Sandheden. Hvorledes det gik med Anatomiens Undervisning og Studium skjønnes deraf, at Lejligheden til at foretage anatomiske Sektioner af Menneskelig endnu i det 17de Aarhundrede i Tydskland var saa sjelden, at kun faa Professorer i Anatomi havde Lejlighed til at foretage en saadan en enkelt Gang om Aaret, og da bleve alle Professorer, Doktorer, Magistre og Studenter altid indbudte til den. I Statuterne for Universitetet Konigsberg hedder det: *Cadavera vel porcelli vel ovis qvandoque viva secari possunt. Canes a publica sectione exclusos volumus.* Dette Universitet fik forst i 1748 et *Theatrum anatomicum*, som Professor Büttner havde bekostet for sin egen Regning og som senere blev overtaget af Staten. Forst ved Slutningen af det 18de og i Begyndelsen af det 19de Aarhundrede indfortes klinisk Undervisning ved de tydske Universiteter, og pathologisk-anatomiske Obduktioner, som F. L. Bang hos os indforte i Slutningen af forrige Aarhundrede, foretoges dengang endnu ikke ved de fleste tydske Universiteter. Kun ved enkelte Universiteter i Italien og i Holland, men fremfor Alt ved Universitetet i Paris, var Udviklingen, især paa den praktiske Medicins Omraade, i det 16de og 17de Aarhundrede og i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede kommet en hel Del videre end ved de nordtydske protestantiske Universiteter. I Sammenligning med disse og med Universitetet i Upsala staar vort medicinske Fakultets

første Udvikling paa ingen Maade tilbage. Endnu i 1694, da Universitetet i Halle blev stiftet, fik det derværende medicinske Fakultet ikke mere end 2 Professorer, og ved det i 1477 stiftede Universitet i Upsala blev den forste Professor i Medicinen (Chesnecopherus) forst udnævnt i 1613, men han skulde da tillige være Professor i Physik, og egentlig blev det medicinske Fakultet i Upsala forst oprettet i 1638, da det fik sit eget Sigil, men selv da havde det fra 1640—1648 kun en og kort derefter kun to Professorer. Vort medicinske Fakultet derimod blev rigtignok ikke strax ved vort Universitets Stiftelse, i 1479, men dog allerede i 1537 formelig indstiftet og forsynet med sit Sigil; i 1538 fik det en anden Medicus, i 1539 blev der desuden ansat en *Professor mathematicus* og i 1540 ogsaa en *Professor physices*. Det kan altsaa ikke nægtes, at vort medicinske Fakultet er det ældste i de nordiske Lande og at det kan fore sin ældste Historie næsten 100 Aar længere tilbage end Universitetet i Upsala. Dette havde derimod den Lykke, at Linné i Midten af det 18de Aarhundrede gjorde det verdensberømt paa en Tid, da et Sammenstod af ulykkelige Forhold havde bragt vort medicinske Fakultet i en ynkelig Tilstand.

De medicinske Fakulteters ældre og ældste Historie synes netop at fortjene en særlig Opmærksomhed og et nojere Studium, fordi Antallet af de Mænd, som vare virksomme ved dem, var saa ringe, at de enkelte Mænds personlige, gode saavel som slette Egenskaber derved kom til at virke særdeles stærkt paa det Hele, og fordi de ydre Forhold og Landets hele historiske, politiske og sociale Udvikling maatte indvirke saa meget stærkere paa denne Institution jo spædere og jo mindre rodfæstet den var. Kjendskab til det individuelle Præg, vort medicinske Fakultet har havt i de forskjellige tidligere Tidsperioder og den deraf afhængige Maade, hvorpaa det kom til at indvirke paa Lægevidenskabens og Naturvidenskabernes Udvikling, synes desuden hos os at maatte have en saa meget storre Interesse, fordi vort Universitet ikke stod i nær saa stort Samkvem med andre Universiteter, som det f. E. fandtes imellem de tydske

Universiteter. Paa Grund af denne mere isolerede Stilling synes det at være rimeligt, at Eftervirkningerne af særlige Tids- og Personalforhold hos os ofte have været mere langvarige end ved mange andre Universiteter, hvis Personale oftere skiftede derved at de flyttede fra det ene Universitet til det andet. Da saavel den første spæde Spires individuelle Beskaffenhed, som ogsaa de ydre Forhold, under hvilke den første Udvikling foregaar, ofte faar en saare væsentlig Indflydelse paa ethvert levende, fuldt udviklet Individs særegne Præg, har jeg tænkt mig, at Kjendskab til Lægevidenskabens og Naturvidenskabernes første Udvikling under vort medicinske Fakultets Ægide ogsaa maaske kunde have havt en endnu den Dag idag kjendelig Indflydelse paa den Maade, hvorpaa de have udfoldet sig ved og udenfor vort Universitet. Disse Formodninger har jeg ved mine Studier af vort Fakultets Fortid fundet stadfæstede paa mange Maader. Ved en anden Lejlighed vil jeg maaske finde Anledning til nærmere at paavise dette. Jeg har med megen Interesse fordybet mig i disse for mig nye historiske Studier, da jeg følte en særlig Opfordring til at foretage dem, fordi mit Fag, Physiologien, netop udmærker sig derved, at det som Hjælpevidenskaber omfatter saa at sige alle Naturvidenskabens Grene, paa samme Tid som jeg altid har ment, at Physiologiens Repræsentant i det medicinske Fakultet har den Forpligtelse særlig at have Lægevidenskabens Formaal for Øje. Paa Grund af det større og mere almindelige Overblik, som Physiologiens Studium ved det medicinske Fakultet saaledes giver den, der dyrker det som en Livsopgave, over hele dette Omraade, har jeg tænkt mig, at det for mig maaske vilde være lettere end for de fleste af mine Kolleger nogenlunde fuldstændigt at overskue de paagjældende Forhold, som for en Historiker af Faget, der mangler Indsigt i Lægevidenskaben og i Naturvidenskaberne, ofte synes at maatte være uforstaaelige.

Jeg kunde have ønsket her at kunne fremlægge en historisk Fremstiling af Medicinens og Naturvidenskabernes Studium i Danmark ved og udenfor det medicinske Fakultet indtil

Frederik den 5tes Død og derefter at slutte med et Overblik over Oprindelsen til de enkelte Specialfag, som fortiden ere repræsenterede i det medicinske og i det mathematisk-naturvidenskabelige Fakultet. Men dette Arbejde blev for omfangsrigt til i sin Helhed at finde Plads her, og jeg har derfor indskrænket mig til her at meddele den følgende Fremstilling af de paagjældende Forhold fra den ældste Tid, indtil Christian den 4des Død i 1648.

Lægevæsenets Forhold i Danmark fra de ældste Tider, indtil det medicinske Fakultets Stiftelse.

Før vort Universitet blev stiftet i 1479 fandtes der i Danmark (ligesom i andre europæiske Lande) flere forskjellige Slags Læger. For det første have Kvinderne her, som overalt, fra Arilds Tid befattet sig med Lægekunsten, og de islandske Sagaer indeholde Vidnesbyrd om, at disse i Oldtiden ikke indskrænkede deres Virksomhed til Sygepleje og til at behandle Syge med indvortes Midler, som de tilberedte af visse Urter, der ansaaes som Lægemidler, men at de ogsaa deltoge i Forbindningen og Behandlingen af Saar. Men den egentlige Saarbehandling og operative Indgreb have dog nok ogsaa i Oldtiden mere været Mændenes end Kvindernes Sag. Fra ældgammel Tid haves Vidnesbyrd om at Konger, Høvdinge og Krigere ikke fandt det under deres Værdighed at udøve Lægekunsten og i Særdeleshed at behandle Saarede og foretage forskjellige kirurgiske Operationer, saasom at standse Blødning og foretage Aareladning, at anvende glødende Jern, ja endog at foretage Stensnit. Vidnesbyrd herom ere f. Ex. samlede af Ingerslev i hans Værk „om Danmarks Læger og Lægevæsen fra de ældste Tider indtil 1800". — Et meget interessant, ikke literært, men anatomisk Vidnesbyrd om en kirurgisk Virksom-

hed hos vore Forfædre afgiver et Cranium fra et Gravsted, som efter alle forhaanden værende Omstændigheder maa henføres til det 4de eller 5te Aarhundrede efter Christi Fødsel, og paa hvilket Professor F. Schmidt har eftervist utvivlsomme Mærker af en gammel Operatørs Virksomhed, idet der ses, at den splintrede Rand af et stort Saar i Hjerneskallen er blevet jævnet og at et Benstykke er afsavet i levende Live.

Men paa den Tid, som nærmest gik forud for vort Universitets Stiftelse, var Saarbehandlingen bleven til et Haandværk, som især udøvedes af Bademestere (Badere), Barberere (Bartskjærere) og Militærkirurger (Feltskjærere). De saakaldte Badere ydede oprindelig kun deres Tjeneste ved selve Badningen, som da brugtes meget, men de gave sig snart ogsaa af med Kopsætning og dernæst med Behandlingen af Benbrud, af Saar, med Ledsætning o. s. v. Senere hen, da Moden havde gjort Barbering til en Levevej, paatoge Barbererne sig disse samme Forretninger. — Allerede fra Aaret 1363 nævnes en „Bartskjærer" i et Stiftelsesbrev i Ribe, men først i 1501 ophørte Bartskjærerforretningen at være en fri Næring i Kjøbenhavn, idet Kong Hans her oprettede et Barberamt og gav det en Skraa, ifølge hvilken det skulde bestaa af „6 Mestere her i Byen og ikke flere". Denne Skraa blev i 1515 konfirmeret af Christian den 2den. Militærkirurgerne (Feltskjærerne) kom især fra Tydskland ind i Landet med de hvervede Tropper, som benyttedes under Krigene, og de vedbleve efter at Krigene vare endte ofte at praktisere i Landet. Foruden disse forskjellige Slags Kirurger gjorde forskjellige udenlandske (især dog vel tydske) Operatorer („Broksnidere", „Stensnidere" og „Okulister") jevnlig Kunstrejser til Danmark, især til Markederne, udøvede deres Kunst i Fjælleboder og lode deres Kunstfærdighed sædvanlig udbasune ved en medfølgende Medhjælper, der fungerede som Bajads og Trompeter.[1]) Med de indvortes Sygdommes

[1]) Istedenfor en enkelt Medhjælper, der agerede „lystig Person" eller „Hanswurst" og Trompeter, og som jævnlig ogsaa var „Dukkegøgler" og opførte „Kvaksalverstykker" og „Pudsenspil", engagerede disse omrejsende

Behandling befattede sig derimod en anden Klasse af Industridrivende, nemlig de saakaldte Landfarere d. e. omrejsende Handelsmænd, som falbød Medikamenter og som forresten optraadte paa lignende Maade som de omrejsende Operatorer. Det første Apothek oprettedes her i Kjøbenhavn i 1514, under Christian den 2den, og senere gaves flere Apothekerprivilegier for at modvirke det farlige Uvæsen, som Landfarerne bedreve ved at optræde som Læger. Apothekerne („Stationarierne“) indskrænkede sig imidlertid heller ikke til at handle med Medikamenter, men ogsaa de gave sig gjerne selvstændigt af med Lægepraxis, idet de, vistnok i Reglen uden at faa de Syge at se, udleverede Medikamenter med Brugsanvisning imod de af Kunderne selv opgivne eller beskrevne Sygdomstilfælde.

Foruden alle disse forskjellige Slags uvidenskabelige eller ustuderede Læger („Empirikere“), som uden noget egentligt Studium, efter den ved mundtlig Tradition givne Vejledning eller ved Hjælp af en eller anden populær Lægebog, enten af Barmhjertighed eller for at fortjene Penge, gave sig af med Lægepraxis, fandtes der imidlertid allerede paa den Tid, da Universitetet blev stiftet (i 1479), et rigtignok kun meget ringe Antal lærde eller studerede Læger. Som saadanne kan man nemlig, i Modsætning til „Empirikerne“, betegne de bog-

---

Kirurger senere hen undertiden et helt Personale af Gøglere. Kirurgen eller Operatøren blev da tillige Theaterentreprenør, hans Bod blev tillige et „Theater“ og han løste saa hos Øvrigheden samtidig Privilegium som „Okulist, Sten- og Broksnider samt Trandbrækker og Komediant“ Denne Kombination vedligeholdt sig længe. Et saadant Privilegium fik saaledes den bekjendte Salomon Poulsen von Quoten endnu i 1711 i Aarhus og senere i Kjøbenhavn, og hans Søn konkurrerede med sin „tydske Komedie“ endnu i 1747 med den af Holberg skabte danske Skueplads, men han maatte senere (fra 1749—1751) rigtignok indskrænke sig til at tilbyde sin Tjeneste i Tandsygdomme samt til at forfærdige Brokbaand og til at udleje Maskeradedragter. (Se Werlauff: Historiske Antegnelser til Holbergs Komedier 2den Udgave S. 473 o. flgde.) I Berlin fandtes endnu i Fredr. Wilhelm I.'s Tid en Hof-Komediant, som tillige var Hof-Operatør, og som, for at perfektionere sig i begge disse heterogene Fag, paa kongelig Bekostning blev sendt til Paris. (Se Försters Friedr. Wilh. I. 1 S. 313.)

lærde Gejstlige, som ved at befatte sig med Lægepraxis støttede sig til litterære Kundskaber, som de dels havde opnaaet i Klosterskolerne, dels havde erhvervet sig ved Ophold paa udenlandske Universiteter. Allerede Karl den Store havde i 805 befalet at Physik, hvorved man dengang forstod Lægevidenskab, skulde læres ved Munkenes fuldstændige Skolekursus (Qvadrivium), og til Grund for dette Kursus lagdes navnlig de græske Forfattere Hippokrates, Aristoteles og Galen. Dette Grundlag, hvortil senere ofte føjedes Arabernes Skrifter, blev ogsaa bibeholdt ved de medicinske Fakulteter, som stiftedes ved Universiteternes Oprettelse. I Bologna, Paris og Montpellier véd man at adskillige Danske have studeret for vort Universitet blev oprettet, og om nogle af disse véd man, at de særlig have givet sig af med Medicinens Studium. Saaledes nævnes i en i det store Bibliothek i Paris opbevaret Fortegnelse over berømte Astrologer og lærde Mænd en „*Maistre Henry de Dannemarche, excellent medicin à Orleans et grant astrologien*“ fra Aaret 1181. Som lærde, lægekyndige Gejstlige, der formodes at kave studeret Medicin i Udlandet, og som her hjemme have givet sig af med Lægepraxis, nævnes Provst Adser (død 1131 i Lund), Abbed Johannes fra Skaane, som havde anordnet en Svedekur, under hvilken Valdemar den 1ste døde i 1182, Magister Knud (død 1260 i Lund), Kannikerne Nikolaus Bunkeflod (død 1346), Tycho Thurasen og Nikolaus Kroog (død 1389), alle tre i Lund, og Biskop Knud i Vesteraas, som, formodentlig efter at have været Øjenvidne til Pesten i Montpellier i 1466, skrev en Traktat: „*Regimen contra Pestilentiam sive Epidemiam, reverendissimi Domini Kanuti, Episcopi Arusinsis, civitatis Regni Daciae, artis medicinae experimentissimi professoris*“. Fremfor alle disse blev dog Henrik Harpestreng, Kannik i Roeskilde, navnkundig paa Grund af sine Lægebøger: „*Lægæ bok aa danskæ*“, „*Yrte book*“ og „*Sten book*“. Disse for Lægfolk bestemte og derfor paa Dansk skrevne Bøger vare affattede efter det Grundlag, som var givet i de fra Klosterskolerne udgaaede Skrifter, men især efter Macers i det 10de eller 11te Aarhundrede forfattede Digt „*de virtutibus herbarum*“. Henrik Harpestreng døde i 1244, og

han formodes at have tjent Erik Plovpenning som Læge. Endelig nævnes endnu Biskop Bo Hvide (død 1424) som en særdeles lægekyndig Gejstlig. Disse faa boglærde gejstlige Læger nøde aabenbart en langt større Anseelse og Tillid end de forskjellige før nævnte Klasser af ulærde Læger, Kvaksalvere eller „Empirikere", uden at vi dog her foreløbig skulle indlade os paa Spørgsmaalet, om de egentlig fortjente denne Tillid eller ikke. Men deres Antal var saa overmaade ringe, at den Hjælp, de kunde yde, var for Intet at regne, og at den i al Fald i Reglen kun var tilgjængelig for de aller fornemste og rigeste Mænd i Landet. Men dertil kom endnu, at de Gejstliges Lægevirksomhed altid var mere eller mindre indskrænket ved de kirkelige Bestemmelser, idet Paverne altid vare misfornøjede med at Munkene udøvede denne Beskjæftigelse, af Frygt for at den skulde hindre dem i Udførelsen af deres kirkelige Pligter eller nedsætte dem i Anseelse. I Særdeleshed maatte Munkene afholde sig fra Kirurgiens Udøvelse og paa det 4de lateranske Concilium (1215) blev Kirurgiens Udøvelse endog sat i lige Rang med Bødlers og Røveres Haandtering, og enhver Læge, som ikke allerførst lod Sjælesørgeren kalde til den Syge, blev truet med Banstraalen.

Ved Oprettelsen af vort Universitet i 1479 forandredes alle disse Forhold ikke i nogen væsentlig Grad, da Pladserne i det medicinske Fakultet foreløbig forbleve ubesatte eller dog ikke bleve besatte regelmæssigt. Imidlertid bidrog dog vistnok Universitetets Oprettelse til at forøge Kjendskabet og Tilliden til den lærde Lægevidenskab, som blev foredraget ved Udlandets større Universiteter og for hvis Erhvervelse Vedkommende fik et Vidnesbyrd og et videnskabeligt Præg ved de akademiske Grader som *Licenciati* eller *Doctores medicinae*, og Ønsket om at faa Lejlighed til at kunne benytte deslige lærde Læger blev derved mere almindeligt.

Peter Albertsen, som af Christian den 1ste fik det Hverv, at „antage nogle kölnske Doktorer og Magistre, som kunde med ham være bekvemme til at lære udi alle Fakulteter", havde selv studeret Lægevidenskaben og opnaaet Graden som

Licenciatus medicinae i Köln, og blandt de øvrige ved Universitetets Stiftelse indsatte Professorer havde ogsaa Mathias Gabler og Christiern Terkelsen Morsing studeret Medicin ved Udlandets Universiteter. Da vi ikke have Efterretninger om Forelæsningerne ved Universitetet i dets første Periode vides der ikke, om disse Mænd have givet nogen Vejledning til Medicinens Studium og om der i denne Periode har været nogen, som her har studeret Medicin. Som den første og eneste Professor, der i den Periode, som gik forud for Reformationens Indførelse, udtrykkelig blev ansat i det medicinske Fakultet, nævnes *Dr. med.* Alexander Kyngorne (ogsaa kaldet Klinghorn, Kynhornn, Kinhorn eller Alexander Scotus). Han var født i Skotland og en Slægtning af Erkebispen af St. Andrews. Han blev i 1513 indkaldt og ansat som Professor i Medicinen og tillige som Livlæge hos Kong Christian den 2den. Om hans Virksomhed som Universitetslærer vides Intet; den synes ikke at have været stor, da han af Christian den 2den jævnlig blev benyttet som Gesandt ved fremmede Hoffer. At han imidlertid dog ogsaa har befattet sig med privat Lægepraxis ses af en Anekdote, som findes i den samtidige Christian Pedersens [1]) „Nöttelig Lægebog". Kyngorne forlod Landet med Kongen, da denne flygtede, og han anbefaledes i 1529 af ham til Kong Jacob den 4de af Skotland. Som andre studerede og lægekyndige Mænd her i Landet i Tidsrummet fra 1479—1537 omtales kun følgende: Carl Eger nævnes som Livlæge hos Dronning Christine fra 1501—1504, og Doktor Bartram var for Kyngorne Livlæge hos Christian den 2den. Ogsaa Kong Hans skal have havt en studeret Livlæge, men om ham vides ikke andet, end at Hoffolkene kaldte ham „den bugede Doktor". Foruden Livlægerne maa ogsaa den især som Theolog, historisk Forfatter og Lexikograf navnkundige

[1]) Denne fortæller: „Jeg kender en merkelig mand som begerde af Doctor Alexander Scotte, som waar i Københafn, ath han skulle stille hannem den bag Aare. Ney svarede han, thi det er eder nøttelig ath hun saa bløder ibland met oc derfor ere i en karsk mand. Jeg ville, sagde han, ath min bag aare ville saa blode IV eller VI Gange om Aaret."

Christian Pedersen nævnes, som, 1480 fodt i Svendborg, i 1554 døde som Kostgænger hos Præsten i Helsinge. Han forfattede nemlig, som allerede anfort: „En nöttelig Lægebog faar Fattige och Rige“ trykt i Malmo 1533, 4to, og en anden Bog „Om Urte-Vand“ o. s. v. trykt i Malmo 1534 4to. Han havde studeret Medicin og endog lagt sig efter Kemi. I det sidst nævnte Skrift har han givet en Beskrivelse af sine Destillationsapparater og sin Destillationsmethode. Hans Lægebøger ere forresten sammenskrevne efter Galen, Avicenna, Macer, Dioscorides, Mester Haly og andre af de dengang ved Universiteterne studerede Forfattere. Benyttelsen af disse Boger forudsætter allerede en Del botaniske Kundskaber, idet der i dem nævnes over 140 forskjellige, som Lægemidler benyttede Urter, der her i Landet voxe paa Marken, i Skovene og i Haverne. Om Klysterer siger han, at de ikke bruges her i Landet. Foruden disse Mænd kunne endnu kun Paulus Eliae og *Dr. med.* Jens Pedersen i Kjobenhavn anføres som studerede Læger eller lægekyndige Mænd i denne Periode. Disses Antal var altsaa endnu stadig meget ringe, men et Vidnesbyrd om, at Kjendskab til lærde eller studerede Læger og Ønsket om at faa flere af disse Mænd ind i Landet var tilstede, haves i Kong Frederik den Forstes Forslag til Rigsraadet i Odense i 1526 om at indkalde Læger i Landet og om at give dem en fast aarlig Lon. Rigsraadet erkjendte vel, at dette vilde være godt og nyttigt, men det vilde ikke bevillige Penge dertil, idet det mente, at Lægerne nok vilde kunde leve af det, de kunde fortjene ved Praxis.

Imidlertid udvikledes især under Christian den 2den ogsaa de ulærde og rent empiriske Lægers Virksomhed her i Landet paa forskjellig Maade, dels knyttet til Bartskjærerlauget, dels til de fra Udlandet for Militairets Skyld indkaldte Feltskjærere, dels endelig til Apothekerinstitutionerne. Saavel til begge de Retninger, hvori den praktiske Lægekunst herved begyndte at udvikle sig paa rent empirisk Maade, som ogsaa til den ved Universiteterne docerede lærde Lægevidenskab, stod den ganske nye Retning af Lægekunst og Lægevidenskab, som frem-

kom ved Bombastus Theophrastus Paracelsus ab Hohenheim, i et særeget Forhold, idet den optraadte som Modstander af dem begge, men dog især af den ved Universiteterne docerede, paa de græske og latinske Klassikere baserede doktrinære og traditionelle lærde Lægevidenskab.

Denne nye Retning fandt under Christian den 2den ved Sigbrit et stærkt Tilhold i Danmark. At hun ikke var venlig stemt imod Universitetet, derom vidner den Forordning, som hun udvirkede i 1519: at ingen maatte optages i Skolen, med mindre han selv kunde kjøbe sin Kost „paa det Staten ikke skulde fyldes med latinske Tiggere“. Sigbrit gav sig ogsaa selv af med Lægekunsten, havde adskillige Arcana og laborerede selv i Kemien. Paracelsus har desuden vistnok selv besøgt hende; thi hun var uden Tvivl den „ædle Kvinde“ og „berømte Praktikantinde“, han fortæller i 1520 at have besøgt i Kjøbenhavn, og om hvem han siger, at hun var i Besiddelse af en Vunddrik, der kunde læge store Saar inden tre Dages Forløb. Paa Grund af sin Beskjæftigelse med Kemien blev hun af Almuen anset som en Hex eller Troldkvinde.

Det er derfor vel ogsaa rimeligt, at Sigbrit har været medvirkende ved Oprettelsen af de to første Apotheker i Danmark under Christian den 2den. Det første Apothekerprivilegium fik Hans Apotheker i Kjøbenhavn i 1514, det andet Dionysius Willumsen, ligeledes i Kjøbenhavn, i 1519, og sidstnævnte angives at have været en Broder eller dog en nær Slægtning af Sigbrit. I det Privilegium, som Hans Apotheker fik, bestemmes, at Ingen skal være hans Dommer i forefaldende Sager uden Kongen selv, at han skal nyde samme Friheder og Privilegier, „som framfarne Apotheker för hannem nydt oc brugt haffve“, at Ingen uden Apothekerne i Kjøbenhavn skal sælge Medikamenter, navnlig „stødt Krudt“ og „læske Clarette“ og at han skal være skattefri.

Men ogsaa „Bartskjærernes“ og „Feltskjærernes“ Antal tiltog under Christian den 2den. Allerede Kong Hans havde en „Bartskjærer“ (eller om man vil Hofkirurg) for sin egen Person. Om Sigbrits Bekjendt eller Slægtning, den berygtede Didrik

Slagheck, som tidligere i al Fald havde været Bartskjærer, nogensinde har fungeret som saadan hos Christian den 2den, vides ikke, men derimod har Gram udtalt en Formodning om, at han i 1519 har engageret Paracelsus som „Feltskjærer“ ved Tropperne under Krigen i Sverige. Herfor anfores, at Paracelsus selv siger (idet han i sine Skrifter roser og forsvarer sin egen og Kirurgernes Dygtighed som Læger og nedsætter de lærde medicinske Doktorer), at han selv „in Dännemarkischen, Niederländischen, Venedischen u. s. v. Kriegen“ har ydet store Tjenester. Paracelsus synes saaledes ikke blot at have besogt Sigbrit i Kjøbenhavn, men for en Tid som Militærlæge endog at have staaet i dansk Tjeneste. — Foruden i Kjobenhavn fandtes i Christian den 2dens og Frederik den 1stes Regjeringstid ogsaa Bartskjærere, som gave sig af med Lægepraxis, i Aarhus, Odense og Ribe.

For at fuldstændiggjore dette korte Overblik over Lægeforholdene i Danmark, paa den Tid da Reformationen blev indført, og da der ved Universitetets Fornyelse indrettedes et ordentligt og regelmæssigt medicinsk Fakultet, skal jeg endnu kun anfore et Par Ord om den Tids Hospitalsvæsen. Man har skjelnet imellem to forskjellige Slags Hospitaler, som oprettedes i Middelalderen, nemlig 1) Hospitaler, hvis væsentlige Bestemmelse var at beskytte Samfundet imod Udbredelsen af farlige og frygtede smitsomme Sygdomme, navnlig imod Lepra eller Spedalskhed og 2) Hospitaler, hvis væsentlige Formaal var, at tjene til Asyl for andre syge, fattige og elendige Mennesker. De først nævnte Hospitaler kaldtes Leproserier, eller St. Jorgensgaarde, fordi de sædvanlig vare viede til St. Jorgen. De oprettedes især i det 12te og 13de Aarhundrede rundt omkring i Landet, i saa stor Mængde, at næsten enhver Kjobstad havde sin St. Jorgensgaard, som gjerne laa lidt udenfor Staden. De stode vel tildels under Kommunerne, men sædvanligst under Staten, og de tilhorte derfor senere (i det mindste for storste Delen) Kronen, og de dem tillagte Marker o. s. v. bortforpagtedes da ofte af Staten imod at Forpagteren forpligtedes til at forsørge Patienterne. Den anden

Slags Hospitaler, som oprettedes af Barmhjertighed, til syge, fattige og elendige Menneskers Forplejning og Forsorgelse, kaldtes Helliggejsthospitaler. Deres Oprettelse falder i en noget senere Tid. Saadanne Hospitaler oprettedes f. Ex. i det 15de Aarhundrede i Kjøbenhavn og Odense. Deres Stiftelse udgik oprindelig sædvanlig fra Gejstligheden, men de fleste af disse Hospitaler indrettedes efter Reformationens Indførelse i de ophævede Klostre, og Klostrenes Indretning var og vedblev at være deres Forbilled. Tildels bestaa disse Anstalter endnu som Lemme- og Plejestiftelser under Navn af Klostre. Senere hen sammensmeltedes St. Jorgensgaardene og Helliggejsthospitalerne paa mange forskjellige Maader, og de kom ofte til at optage saavel de Ulykkelige, som paa Grund af uhelbredelige Sygdomme eller paa Grund af Alderdom ikke kunde ernære sig selv, som ogsaa fattige Syge af alle Slags, smitsomme Sygdomme navnlig Hudsygdomme, især Fnat og Syphilis, fremdeles Sindssyge og Idioter, og ofte tjente de tillige som Arbejdshuse for Losgjængere og som Detentionsanstalter for Forbrydere. Vel synes der hist og her ogsaa, rimeligvis ved privat Veldædighed, at have været oprettet mindre Hospitaler med det mere begrændsede Formaal at skulle optage Syge af visse Samfundsklasser og ikke paa Livstid, men forbigaaende, under Sygdommens Varighed, saaledes i Helsingor for fattige og syge fremmede Sofolk, og Militærhospitaler for Armeen og Flaaden; men Hospitaler, hvori Syge, uden Hensyn til deres bestemte Livsstilling skulde optages og helbredes ved Lægeraad og Lægehjælp, fandtes i Danmark ikke før det kongl. Frederiks-Hospital blev oprettet i 1757.

De lærde Læger havde aldeles intet at gjore med disse Hospitaler, og for saavidt Lægehjælp overhovedet benyttedes ved dem, var denne overdraget til Bartskjærerne eller for Militærhospitalernes Vedkommende til Feltskjærerne.

Efter dette korte Overblik over Medicinalforholdenes Udvikling og Tilstand indtil Reformationen blev indført, indtil Universitetet blev fornyet og indtil der ved Universitetet blev oprettet et selvstændigt medicinsk Fakultet, skulle vi nu se, hvorledes dette blev indrettet, hvilke Hensyn der gjorde sig gjældende derved og hvilke Opgaver man havde for Øje.

Det medicinske Fakultet fra 1537—1621.

Medicinens, Naturvidenskabernes og Mathematikens Stilling og Betydning i det hele Komplex af Videnskaber, som repræsenteres ved et Universitet, var i 1536 overmaade forskjellig fra sammes Stilling og Betydning i vor Tid.

Peder Plade (ogsaa kaldet Petrus Palladius eller Petrus Ripensis), som omtrent samtidig med Universitetets nye Indretning blev Biskop og var Universitetets Foresatte, har i sin Visitatsbog (*Formula visitationis provincialis*, som udkom 1555) til Vejledning for de Studerende og „for at give Skoledisciplene en Forestilling om, hvad de kunde vente at finde ved Universitetet, og for at de kunde faa Lyst til at drage dertil“, publiceret en „*Divisio Philisophiae*“, som giver et Overblik over den hele „*Complexus scientiarum*“. Han forklarer her:

„Philosophien er Visdoms Skole og Kundskab om guddommelige og menneskelige Ting. Den deles i 3 Dele: A. **Logik**, B. **Physik** og C. **Ethik**.

A. **Logik**, Philosophiens første Del, er Kundskab om Ord, Taler og Grunde. Den har igjen tre Underafdelinger: Grammatik, Dialektik og Rhetorik.

B. **Physik**, eller Philosophiens 2den Del, er i Almindelighed en Kundskab om naturlige Ting og naturlige Phænomener. Den bestaar af 3 Dele: a. Mathematik, b. Physiologi og c. Metaphysik.

a. Mathematik handler om abstrakte Størrelser, og den inddeles i Astronomi, Arithmetik og Geometri.

b. Physiologi eller den specielle Physik er en Videnskab, som udforsker og fremsætter Aarsagerne til Naturlegemernes Oprindelse, alt efter Aristoteles's *octo libri physicorum, quatuor libri de coelo et mundo, duo libri de generatione et corruptione.* Herunder henregnes theoretisk Lægevidenskab og Kundskab om Meteorer og Metaller. Hertil regnes ogsaa Astrologi, ligesom Bedragerne ogsaa her indskyde deres Alchymi.

c. Metaphysik betragter baade legemlige og ulegemlige Substanser, saaledes som de ere i sig selv, uden at være Bevægelse og Omskiftelse underkastede, og afsondrede fra al Materie.

C. **Ethica**, som er Philosophiens 3die Del, lærer at kjende det Sædelige og det Anstændige. Den bestaar af tre Dele: *Ethica specialis, Politica* og *Oeconomica.* Til *Ethica specialis* henregnes ogsaa Historien; til *Politica* henhører: α) *νομικη* eller *legalis*, som angaar Lovgivningen o. s. v., β) *ηγεμονικη* angaaende Øvrighedspersoners Pligter og Rettigheder, γ) Krigsvidenskaben og *jus militare*; *Oeconomica* er Videnskab eller Klogskab at bestyre Hussager.

Denne hele Opfattelse, i Særdeleshed af Physikens almindelige og specielle Betydning, saa vel som af Physiologiens eller den specielle Physiks Omfang, som indbefattende den theoretiske Lægevidenskab, Astrologien og Alchymien, var ganske overensstemmende med den, som var vedtagen ved Universiteterne i Wittenberg og Leipzig, og som især skyldtes den lærde Philip Melanchton. Den Omstændighed, at Philip Melanchton betegnede Alchymien (under hvilken Kemien dengang var indbefattet) som „*imposituram quandam sophisticam*", medens han godkjendte Astrologien, idet han undslog sig for at komme til Danmark (saa vel som til England), fordi Mathematikeren Hassfurt, der havde stillet hans Nativitet, havde erklæret, at Nordsøen og Østersøen vilde bringe ham i Fare, fik en ikke

ringe Betydning for Retningen af Medicinens og Naturvidenskabernes Studium ved vort Universitet.

Den mere specielle Maade, hvorpaa de dengang saaledes vedtagne Discipliner (som samtlige indbefattedes i Theologien for saa vidt som Philosophien kun var en Del af den) fordeltes og repræsenteredes i Fakulteterne, blev for Medicinens, Naturvidenskabernes og Mathematikens Vedkommende angivet i den forste af Universitetets Rektor, Professor og *Dr. medicinae* Christiern Terkelsen Morsing i 1537 udgivne: *Ordinatio lectionum*, og den blev i Alt væsentligt stadfæstet og nærmere specificeret i Universitetets Fundats og Ordinants af 1539. I hin *Ordinatio lectionum* (vort allerforste Lektionskatalog, som endnu findes paa Kongens Bibliothek), forkyndes: „*Duo erunt imprimis Medicinæ Professores et Doctores, quorum unus theoriam ex Galeno et Hypocrate græce, alter practicam ex Æginete et Neotericis aliis selectioribus latine praelegit. Et praeter has ordinarias lectiones in medicina, alter etiam in physica, alter in mathematica difficiliores autores bis in hebdomade cum cosmographia Appiani praelegit. Vicissim edunt hi duo Almanachum singulis annis. Et non negligant hi medici Anatomica.*" Med Hensyn til Mathematikeren og Physikeren annonceres: „*A Mathematico et Physico accipient duo Medici difficiliores lectiones, sed tamen utiles et non obscuras pro ratione auditorum.* Endelig tilfoies, at Medici skulle disputere 4 Gange om Aaret, og i Epilogen siges: *Nos pro labore nostro nihil accepimus a quodam, contenti stipendiis nostris; tantum solliciti sumus de victu pauperum studentium in communem utilitatem.* Endelig klages der over de Riges og Vældiges Foragt imod Videnskaben og over de Studerendes store Armod.

I Universitetets Fundats og Ordinants af 1539 bestemmes i Almindelighed, at Professorerne 4 Gange om Ugen (Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag) skulle holde offentlige Forelæsninger, at Disputationerne for alle Fakulteters Vedkommende skulle holdes om Onsdagen fra Kl. 8—10 og at enhver Professor skal dels udsoge to af de bedste blandt sine Tilhørere til at opponere, dels offentlig indbyde de Tilstedeværende og sine Kolleger. Professorerne advaredes imod at indlade sig paa

spidsfindige og unyttige Æmner. Det paalagdes Universitetets Rentemester ikke at betale Professorerne deres Løn, medmindre de beviste at have holdt de befalede Disputatser. Den aarlige Deklamation, som skulde holdes Søndag Eftermiddag Kl. 4, skulde handle om Æmner af den Videnskab som Vedkommende repræsenterede, men som tillige kunde være behagelige at høre for Andre. For Læseordenens Skyld blev der indrettet visse Trin (*Gradus*), for at de Studerende trinvis kunde føres til de højere Videnskaber efter Lærernes Skjøn. Paa det nederste Trin (*Baccalaureatus artium*) forlangtes Indsigt i Grammatik, Dialektik og Begyndelsesgrundene i Rhetorik. Det næste Trin var Magistergraden. For at naa den, skulde der høres Forelæsninger over Physik, Mathematik og Ethik, der betegnes som Philosophiens Grundbegreber. Ingen skulde stedes til nogen Grad i de højere Fakulteter (hvortil det medicinske Fakultet var henført) uden at han først var *Magister artium*. De højere Grader, Licenciatgraden og Doktorgraden, turde ikke meddeles uden til Værdige, men der advares dog imod at afskrække Folk, der kunde være dygtige. Foruden disse almindelige Bestemmelser fastsattes de medicinske Professorers saavel som Physikerens og Mathematikerens Pligter omtrent saaledes som det var angivet i hin *Ordinatio lectionum*, dog med nogle nærmere Bestemmelser, saaledes: De to Medici skulle 2 Gange om Ugen læse, dels over nogle Bøger af Avicenna og Rhazes, samt over Hippokrates og Galen, dels over en eller anden praktisk Bog af nyere Forfattere. Paa de andre to Dage skal den ene Docent foredrage Physik, den anden Mathematik, begge Dele som Indledning til Medicinen. I Physiken skulle Aristoteles Skrifter lægges til Grund, i Mathematiken Euklid og Ptolemæeus. Undertiden skal ogsaa Astrologien foredrages, dog uden Overtro. De indledende medicinske og anatomiske, saavel som de physiske Forelæsninger skulle dog ikke blot være bestemte for dem som studerede Medicin. I Overensstemmelse med det, som før er anført, skulle de medicinske Professorer disputere 4 Gange om Aaret og deklamere 1 Gang om Aaret, og de skulle (som ogsaa allerede er bemærket i *Ordinatio lectionum* for 1537) skiftevis hvert an-

det Aar skrive en Almanak; men de skulle desuden ogsaa være forpligtede til at opvarte Syge ved Hoffet, Akademiet, i Staden og Riget.

Med Hensyn til Læsemestrene i Physik og Mathematik, som, omendskjøndt de henhørte til det ringere lønnede og ringere ansete philosophiske Fakultet, dog stode i et meget nært Forhold til de to Medici og paa en Maade synes at have været betragtede som deres Adjunkter, bestemmer Fundatsen af 10de Juni 1539 følgende:

Physicus skal gjennemgaa et physisk Compendium, som Alberti Magni eller Johannis Velcurionis, eller rettere Melanchtons. Dernæst skal han forklare nogle af Aristotelis physiske Smaaskrifter, men ikke dem, som den medicinske Doktor netop behandler. En vis Dag og Time om Ugen skal han læse over *Aristotelis Dialectica* paa græsk, „for at vedligeholde i Skolerne og ved Akademiet Videnskaben om Methoden og en fuldkommen *Dialectica*. Men dersom han ikke er istand til at forelæse dem paa græsk, kan han forelæse dem paa latin af en god Oversættelse.“

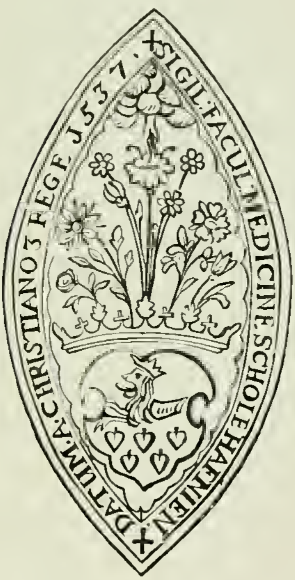
Mathematicus skal læse over Arithmetik, *Tractatum de Sphæra*, *Theoricas planetarum*, men paa den Tid naar en anden *Doctor medicinae* ikke gjennemgaar det samme. Han skal ogsaa læse over *Apiani Cosmographia.* En vis Dag og Time skal han engang om Ugen læse over Melanchtons *Epitome philosophiæ moralis* og siden *Aristotelis libros Ethicorum* paa græsk. Men hvis han ikke er istand dertil, kan det ske paa latin af en god Oversættelse o. s. v.

Til de vanskeligste mathematiske Opgaver henhørte især Beregningen af Nativitet og alle astrologiske Forudsigelser, og med Hensyn til disse Problemer hørte Mathematiken (ifølge den ovenfor givne Fremstilling) ind under „Physiologiens“ eller den „specielle Physiks“ Omraade, og dennes vanskeligere Problemer skulde jo tilfalde de to Medici, der ansaas som eller burde være mere lærde end Physicus og Mathematicus. Med Hensyn til den saaledes nærmere betegnede indbyrdes Stilling af de to Medici, Physicus og Mathematicus er det let at forstaa,

at Forholdet senere hen udviklede sig saaledes, at Physikeren eller Mathematikeren ved indtrædende Vakance ofte rykkede op i det medicinske Fakultet. Da Physikeren, især i Begyndelsen, var mere anset og bedre lønnet end Mathematikeren, rykkede Mathematikeren ogsaa ofte ved indtrædende Vakance op i Physikerens Plads. Herved kom imidlertid Fagenes indbyrdes Slægtskab og indre Forbindelse langt mindre i Betragtning end i en senere Periode, da den Tids Professorer alle havde en meget omfattende polyhistorisk Dannelse og sædvanlig forstode sig lige godt paa mange forskjellige Fag. Der var derfor heller intet ivejen for at Mathematikeren eller Physikeren kunde rykke op i det theologiske Fakultet og senere blive Biskop, og at ogsaa en Professor i Hebraisk, Græsk eller Rhetorik kunde rykke op i det medicinske Fakultet, ligesom en Professor i Medicinen ved indtrædende Vakance kunde rykke op i det theologiske Fakultet, som var det fornemste, og til hvilket forresten ogsaa Professorerne fra det philosophiske Fakultet, der dengang blev betragtet som det laveste, kunde avancere umiddelbart.

Den Mand, som grundlagde vort medicinske Fakultet var Christiern Terkelsen Morsing. Han var i hele Tidsrummet fra 1537—1560 den første og i Aarene 1537, 1539, 1540 og 1546 endog den eneste egentlige Medicus i Fakultetet, men Professorerne i Mathematik og Physik, som forresten hørte til det philosophiske Fakultet, synes fra Begyndelsen af væsentlig at have været betragtede som Medhjælp for det medicinske Fakultet. Professoratet i Mathematik var i denne Periode regelmæssig besat siden 1539 og Professoratet i Physik siden 1540. Christiern Terkelsen Morsing var født i 1485 paa Morsø i Jylland, og han havde allerede i Universitetets første Periode været Professor ved Universitetet, men omendskjøndt han allerede dengang havde studeret Medicin, synes han paa den Tid endnu ikke at have havt noget videre at gjøre med Medicinen. I Aarene 1515—20 var han Rektor ved Kjøbenhavns Skole og Vicarius ved Frue Kirke. Han blev i 1520 ansat som Professor ved Universitetet og blev med Biskoppernes Samtykke af Chri-

stian den 2den sendt til Tydskland for at skaffe Lærere til Universitetet. I 1522 valgtes han til Universitetets Rektor. Men som Tilhænger af Luthers Lære kom han i Strid med Prælaterne og maatte forlade Landet. Han opholdt sig da i omtrent 10 Aar i Udlandet og studerede der især Medicin tilligemed Mathematik og Astronomi. Han erhvervede sig da ogsaa den medicinske Doktorgrad i Basel. I 1530 og 1531 var han igjen i Kjobenhavn og holdt der Forelæsninger over Theologi og de gamle Sprog, men forst fra 1537 tog han her stadigt Ophold og stiftede vort Fakultet, som i dette Aar fik sit eget Segl.

Dette Segl er her afbildet efter Thomas Bartholins *Domus anatomica Hafniensis*, og det er identisk med det store Segl, der endnu stadig benyttes til de medicinske Doktordiplomer.

Morsings og overhovedet de medicinske Professorers Virksomhed som akademiske Lærere kan ikke have været betydelig, eftersom Antallet af dem, som have studeret Medicin ved vort Fakultet, ikke blot i Morsings Levetid, men endnu langt senere, uden al Tvivl har været meget ringe og indskrænket til de første Studieaar. Det er utvivlsomt, at de ældre medicinske Studerende i denne Periode saa at sige altid sogte, og vistnok vare nodsagede til at søge deres videre Uddannelse i Udlandet. Dette kan allerede sluttes deraf, at Doktorgraden i Medicinen i hele det 16de Aarhundrede kun blev taget 1 Gang ved Kjøbenhavns Universitet, nemlig i 1544 af Hamsfort, som allerede iforvejen var Læge hos Kongen. Ogsaa Licenciatgraden i Medicinen blev i hele det 16de Aarhundrede kun taget en eneste Gang, nemlig af Jens Skjelderup, som senere, i 1554 opnaaede Doktorgraden i Medicinen ved

Universitetet i Rostok. Endog den laveste Grad, som *Baccalaureus medicinæ*, blev i det 16de Aarhundrede kun taget 2 Gange ved Kjobenhavns Universitet, nemlig i 1553 og 1563. Hvor ringe de medicinske Studerendes Antal i denne Periode maa have været her, det følger ogsaa deraf, at der endnu under Frederik den 2dens hele Regjering foruden det medicinske Fakultets Professorer og Kongens Livlæger, som jo alle boede i Kjøbenhavn, i hele det ovrige Danmark, derunder indbefattet Skaane og Norge, kun fandtes 7 ved Universitetstudier uddannede Læger, nemlig en i Roeskilde, en i Odense, en i Viborg, en i Ribe, en i Malmo, en i Bergen og en paa Aggershus.

Christiern Terkelsen Morsing har efterladt os et Par for Opfattelsen af Tidsforholdene paa Medicinens og Naturvidenskabernes Omraade meget interessante Aktstykker i de Fortaler, han har leveret til Henrik Smiths paa Dansk skrevne populære Læreboger. Denne Henrik Smith var en meget flittig Forfatter, som skrev paa Dansk, og som paa det sproglige Omraade i 1520 har udgivet: Hortulus Synonymorum og 1562 et latinsk Vocabularium. Han er dog især blevet bekjendt ved sine Lægeskrifter, navnlig ved de under forskjellige Titler udgivne Lægeboger: „Urtegaard“, „Lægebog“, „Bartskjærerbog“, „Om Menneskens Vand“ o. s. v., der dels udkom som særskilte Skrifter, dels samlede, i en Mængde Udgaver, lige indtil 1650, og som i mere end et Aarhundrede ikke blot tjente til Vejledning for Lægfolk, men vistnok tillige vare en Hovedkilde for Lægernes praktiske Studier. Denne Henrik Smith havde, som han selv fortæller, tidligere udovet Lægekunsten, men havde opgivet det „for ret Utaknemmeligheds Skyld“, „da han ofte maatte bekoste mere paa Medikamenter end han kunde faa igjen for hele Behandlingen.“ — Han synes da at have staaet sig bedre ved at leve som Skribent. Men Betingelsen herfor var naturligvis, at han kunde lade sine Skrifter trykke, og dertil udfordredes dengang, at Universitetets Professorer gave deres Samtykke dertil. Denne Bogcensur blev ved Universitetets Fornyelse i 1537 indfort og hævdet med stor Strænghed og den blev jævnlig indskærpet ved

nye Forordninger.[1]) Ingensomhelst Bog maatte dengang trykkes eller udsælges her i Riget, med mindre den først var gjennemgaaet og billiget af Professorerne i Kjobenhavn, og ingen dansk Bog (hverken original eller oversat) maatte indføres udenlands fra uden at have gjennemgaaet denne akademiske Censur. Dette gjaldt ikke blot for theologiske Skrifter, men for alle Boger uden Undtagelse, ogsaa f. E. for historiske og medicinske. Der kunde endog[2]) blive Spørgsmaal om Livsstraf for dem, som uden Professorernes Tilladelse havde publiceret f. E. en ikke fuldt hjemlet historisk Meddelelse, ligesaa fuldt som for Indførelsen af theologiske Skrifter, der strede imod den herskende Retning. Dette bør vel tages i Betragtning for Vurderingen af Henrik Smiths rosende Udtalelser om Morsing og om det medicinske Fakultet.

Den Skrivelse, hvormed Morsing tilbagesendte Henrik Smith sit Skrift: „Een skön, löstig, ny Urtegaard“ med Approbation til Trykken, den 18de April 1546, og Morsings Fortale, der indeholdt Tilladelsen til Udgivelsen af Smiths „tredie Urtegaard“, dateret 1ste November 1556, lyde (omskrevet i den nu brugelige Mundart) saaledes:

„Christiern Terkelsen, Doktor i Kjøbenhavn, onsker Henrik Smith i Malmo Lykke, Salighed og Velfærd.

Kjære Henrik, jeg sender Eder den Lægebog tilbage, som I i Vinter anmodede mig om at gjennemse og at tilkjendegive, om jeg kunde finde det nyttigt at den blev trykt og offentliggjort for Hvermand. Jeg har nu gjennemgaaet den og fundet at den er uddraget af alle de bedste Lægebøger. Der findes i den mange gode Lægemidler, som kunne tilberedes af de Ting, som findes og voxe her i Riget. Dog skal Ingen mene, at Nogen af denne Bog eller af nogen anden fuldkommen kan lære alt det som behoves til Lægekunsten. Thi hvis en Lægebog kunde være nok hertil, saa behøvede man ikke at studere 20—30 Aar og besoge mange fremmede Lande forend man lærer

---

[1]) Rørdam Univ. Hist. I. 203—4. 287—92. II. 32—4, 140,153. 208—9. 358—62 640. III. 52. 197 flg. 230 flg. 273—6, 452—4.

[2]) 665. III. 62.

det, man behover at vide i denne Kunst, og Lægekunstens Doktorer i andre Lande vilde ikke holdes i saa stor Ære og Værdighed som Tilfældet er, hvis Lægekunsten var let at lære. Der findes især i Italien eller Valland mange Doktorer i Lægekunsten, som hvert Aar have en Indtægt af mere end tusind Dukater. Men eftersom der kun findes et eneste Apothek i hele Danmarks Rige og i Norge, og ikke mange, som forstaa og have lært den rette Lægekunst, saa synes det mig at være meget nyttigt at denne Bog udgives for hver Mand og især for dem, som bo langt borte fra Doktorer i Lægekunsten og fra et Apothek, for at den, som fornemmer sit Legemes Skrobelighed eller Sygdom, i denne Bog kan soge og finde noget Lægemiddel, hvormed han kan hjælpe sig selv. Gud har ikke skabt saa mange dejlige og mærkværdige Urter og andre Lægemidler forgjæves, men til Menneskets Nytte, Gavn, Sundhed og Helbredelse. Derfor friste de, som blive syge, Gud, saafremt de foragte Guds Gaver og ikke soge Hjælp og Trost, forst af Gud i Himlen og siden af de nyttige Lægemidler, som ere opskrevne i denne Bog og i mange andre. Jeg har ikke set nogen dansk Bog, som kan være saa tjenlig for Lægekunsten, som denne Eders Bog og dette Eders Arbejde. Hermed vær da Gud anbefalet, nu og til evig Tid! — Skrevet i Kjobenhavn Palme Sondag i Herrens Aar 1546.“ (Af Henrik Smiths: Een skön, lystig, ny Urtegaard. 1546.)

„*Christiernus Morsianus*, Doktor i Lægekunsten og Professor ved Kjobenhavns Universitet til den kristelige Læser.

Ifolge Hans Kongl. Majestæts, vor kjæreste, naadigste, hojmægtige Herres Befaling har jeg gjennemset og gjennemlæst denne Bog, som den hæderlige Mand Hendrik Smith, Borger i Malmo, har uddraget af lærde Mænds Boger om Lægekunsten, og det af de viseste og forstandigste.

Saadanne Boger ere, i hvad Sprog de end trykkes, ikke fornodne der, hvor der findes mange lærde Mænd i Lægekunsten og mange Apotheker, saaledes som i andre Lande, især i Frankrig og Valland, hvor enhver Kjobstad har sine Læger og

Apotheker. Lægekunsten er heller ikke saa let, at den kan læres og forstaas af en lille Bog, ligesaa lidt som den kan læres fuldkomment i tre eller fire Aar. Thi lige som Gud har skabt og sendt alt andet Godt ved boglig Lærdom, saaledes har han ogsaa skabt og sendt Lægekunsten, samt sorget for at de, som skulle lære og anvende Lægekunsten, beskikkes for dem, som trænge dertil, som Jesus Sirach skriver Kap. 38; og ligesom Paulus siger, at der ikke ere udvalgte mange Mægtige og Fribaarne til det hellige Præsteembede, saaledes udvælges der ikke heller mange rige og mægtige, men fattige og ringe Personer til Lægekunsten, hvormed ethvert Menneske kan betjenes paa sit Legemes Vegne, ligesom det betjenes med Evangeliets Prædiken paa Sjælens Vegne.

Jeg maa ogsaa bekjende og sige med Sandhed og Taknemmelighed, at Gud den Almægtige af sit evige Forsyn og sin Godhed har udvalgt mig og ladet mig opfodes og fremmes, først indenlands i Skolen, ved mine kjære og salige Forældres Flid, i min Barndom og forste Ungdom, og at han senere har ladet mig rejse udenlands ved fremmed Hjælp, frem og tilbage i Tydskland, Frankrig og Valland, ved de bedste Skoler og Universiteter, i mere end 24 Aar, saaledes som den fromme Adelsmand Peder Oxe, der i nogle Aar var udenlands med mig, og flere andre baade af Adelen og Almuen i de andre Aar er vel bekjendt. Thi der behoves Tid, Vandring, Studering ja Møje og Arbejde til Lægekunsten. Man maa have stadig Omgang med lærde Mænd, man maa lære Urter og andre Lægemidler at kjende, som Gud lader opvoxe af Jorden til Menneskenes Gavn og Nytte, man maa se mange dode Menneskers Legemer sonderskjæres Led for Led, for deraf bedre at lære et Menneskes indvortes Bygning at kjende, og for at erfare, hvilket Lægemiddel der behoves for det Sted af Menneskets Legeme, som befindes at have nogen Mangel eller Skade.

Jeg vil ved denne Lejlighed ogsaa til Exempel og Efterretning sige til vore unge Mænd og Studenter, saa mange som af Gud ere udvalgte til at studere og anvende Lægekunsten, at det sidste Universitet, hvor jeg

ved Guds Naades Hjælp studerede, ved Navn Mumpolier (Montpellier), beliggende udi Frankrig, to hundrede Mile over for Pariss (Paris), er den ypperste høje Skole i Lægekunsten, som findes i Kristenheden. — Der tillades ingen Bissekræmmere med deres Pakker at give sig ud for det, de aldrig have lært. Ja saa stort og mærkeligt er Tilsynet med Lægemidler og Lægekunst dersteds, at ingen maa fordriste sig til at give nogen noget indvortes Lægemiddel, uden at han er kommet saa vidt i Lægevidenskab og Erfaring, at han er blevet *Doctor* og dertil betroet og godkjendt af de aller ypperligste og lærdeste Mænd i Lægekunsten, af hvilke der dersteds findes mange. Naar dersteds Nogen alligevel vover at gjøre det, saa bliver han paagrebet, sættes paa et Æsel og jages ud af Staden med raadne Æg og med andet Skarn, med Forlov at sige, som man kaster paa ham saalænge indtil han med stor Forhaanelse er kommet igjennem Byen og maa se at komme afsted. Saa flittigt Tilsyn holdes der, saaledes som det er vitterligt for flere her fra Riget som have været og studeret der.

Derfor, siger jeg, behoves saadanne smaa Bøger ikke i de Lande og Steder, som af Gud ere saa rigeligt og rundeligt forsynede med lærde Mænd i Lægekunsten. Men her i disse Riger, hvor der ikke ere saa mange lærde Mænd i Lægekunsten og ikke heller saa mange Apotheker, kan denne Bog være nyttig og gavnlig for den menige Mand. Thi her ere mange forskjellige og svære Sygdomme i disse Lande, for hvilke Lægehjælp behoves, og her bortdo hvert Aar mange paa Grund af Skade og Forsommelse, som vilde have kunnet leve, hvis de itide havde faaet Hjælp.

Her findes mange Raad i denne Bog imod forskjellige Sygdomme for dem, som kunne faa hvad der behoves imod dem, og eftersom Forholdene i disse Riger ere saaledes, at ikke mange *Doctores* i Lægekunsten her kunne ernære sig, baade for Indtægternes Skyld og paa Grund af Lægekunstens Foragtelse, som er stor i disse Riger fremfor andetsteds, saa er det vel gjort at lade saadanne smaa Bøger udgaa paa Dansk, for at mange kunne

faa Hjælp, om de ville bruge dem paa rette Maade. Ja det er jo tusind Gange bedre at have og bruge saadanne Bøger, som ere gjennemsete af lærde Mænd, end at tillade at hine saakaldte Empirikere eller Bisselæger komme ind i Riget, hvad dog tit og ofte sker til den menige Mands Skade og Fordærvelse. De give sig, som sagt, ud for at forstaa det, de aldrig have lært, og tage derhos Guld og Penge for at have fordærvet Folk, og slaa mange ihjel eller forstaa at dæmpe adskillige Sygdomme en Tid lang og lade mange ligge og haabe indtil de have faaet Pengene, og rejse saa deres Vej, hvorefter det da bliver langt værre med den Syge end det var tilforn. Saadant er klarlig sket for vore Øjne her i Kjøbenhavn ofte og mange Gange naar man havde tilstedet saadanne Bedragere at handle med de Syge.

Og naar Sandhed skal siges, da faa de Syge derved Løn som fortjent, saafremt de ikke nænnede at koste paa lærde Mænd i Lægekunsten, omendskjøndt de ere rige og kunde faa deres Hjælp her saavel som i andre Lande, hvor enhver Herre, der er rig eller formaar Noget, har sin Doktor, som han giver aarlig Løn, for at han skal være redebon, naar hans Hjælp behøves af Vedkommende selv eller af hans Familie, ligesom ogsaa alle rige Herre-Klostre have deres Doktorer, hvis Lægekunst de benytte.

Kjære kristelige Læser gjør Dig den Ulejlighed at læse det 38te Kapitel i Jesu Sirachs Bog og mange andre Steder i den hellige Skrift om den Guds Gave, som kaldes Lægekunst, hvoraf Du kan vide, hvor stor en Fortørnelse det er for Gud og hvor stor en Skade det er for Menneskene at forsmaa og foragte, forhaane og bagvaske Lægekunsten og dens rette Brug. Hermed vær Du Gud befalet! Skrevet i Kjøbenhavn den 9de November, som er vor St. Mortensdag, Anno 1556." (Af Henrik Smiths tredie Urtegaard 1557.)

Af de 23 Aar, da Morsing var Professor i det medicinske Fakultet, altsaa under Christian den 3dies og i Begyndelsen af Frederik den 2dens Regjering, havde han, som følgende tabel-

lariske Oversigt viser, 5 forskjellige Kolleger i Fakultetet, nemlig Thomas Zeger, Johannes Pomerius, Etho Johannes Sibelius von Freudenburg, Peter Capiteyn og Jacob Bording, som alle vare Udlændinge. Da der i Landet ikke fandtes Mænd, der ansaas som skikkede til Stillingen, var det naturligt, at man henvendte sig til Udlandet, og Sproget var jo dengang ikke til Hinder herfor, da Undervisningssproget var Latin. Zeger og Freudenburg vare Tydskere, Pomerius var fra Skotland, P. Capiteyn og J. Bording vare Hollændere. Ogsaa Elias Reimpold og Adrian Junius, som senere fulgte efter J. Bording, vare Hollændere.

1537—1621.

		1ste Medicus.	2den Medicus.	Physicus.	Mathematicus.
1537—38	Under Christian den Tredie.	C. T. Morsing.			
1538—39		—	Th. Zeger.		
1539—40		—			Mats Hack.
1540—41		–		J. Fabricius.	—
1541—42		—	J. Pomerius.	—	—
1542—44		—	Th. Zeger.	—	—
1544—45		—	E. J. Freudenburg.	—	—
1545—46		—	—	—	Ejler Hansen Malmø.
1546—47		—		—	—
1547—49		—	P. Capiteyn.	—	—
1549—50		—	—	Jens Skjelderup.	—
1550—54		—	—	—	M. Jordan.
1554—55		—	—	—	H. S. Bager.
1555—57		—	—	—	J. L. Skavbo (Scavenius).
1557—60	Under Frederik den Anden.	—	J. Bording.	Hans Mønster.	—
1560—61				—	—
1561—62		Hans Frandsen.		—	—
1562—63		—	E. Reimpold.	—	—
1563—64		—		J. Z. Skavbo (Scavenius).	A. P. Kjøge.
1564—65		—	Adr. Junius.	—	—
1565—71		—		—	—
1571—76		—	Hans Philipsen Prato.	—	— (1574—75 holdt Tycho Brahe Forelæsninger over Astronomi.)

		1ste Medicus.	2den Medicus.	Physicus.	Mathematicus.
1576—77	U. Frdr. d. 2den.	Hans Frandsen.		J. Z. Skavbo (Scavenius).	A. P. Kjøge. (1577 vilde man vælge Tycho Brahe til Rektor.)
1577—78		—	Anders Lemvig.	—	—
1578—84		—	—	—	J. Dybvad.
1584—90	Under Christian den Fjerde.	Anders Lemvig.	Anders Christensen.	—	—
1590—91		—	—	—	Anders Kragh.
1591—1600		—	—	Anders Kragh.	Thomas Fincke.
1600—02		—	—	Jon Jacobsen Venusinus.	—
1602—03		—		—	H. Rasmussen Skomager.
1603—05		Thomas Fincke.	Gellius Sascerides.	H. Rasmussen Skomager.	ChristenHansenRiber.
1605—07		—	—	—	Chr. Sørensen.
1607—12		—	—	—	Longomontanus (Longberg).
1612—14		—	Casper Bartholin.	—	—
1614—20		—	—	Elias Eisenberg.	—
1620—21		—	—		—

At man tyede til Udlandet havde dog tildels maaske sin Grund deri, at man stillede tvende Fordringer til det medicinske Fakultet, som Morsing ikke kunde eller vilde paatage sig, eller med Hensyn til hvilke der ønskedes en Repræsentant, som man ved Hoffet i disse Henseender ansaa som mere kvalificeret. Man forlangte nemlig af Professorerne i det medicinske Fakultet, som ovenfor allerede er anført, ikke blot at de skulde vejlede de medicinske Studerende, hvis saadanne fandtes, men ogsaa: 1) at de skulde fungere som Læger, navnlig for Kongen, Hoffet og Universitetet, men ogsaa for Hovedstaden og for hele Riget, og 2) at de hvert Aar skulde skrive en Almanak.

Med Hensyn til den Plan, at Professorerne i det medicinske Fakultet tillige skulde være Livlæger for Kongen, Hoffet

o. s. v., fortjener det at bemærkes, at neppe nogen af de dansk fødte Professorer i denne eller i den følgende Periode tillige har fungeret som Hof- eller Livlæge, men kun de fra Udlandet indkaldte medicinske Professorer, navnlig Pomerius, Freudenburg, Peter Capiteyn, J. Bording og senere Reimpold og Adrian Junius. Det viste sig imidlertid, at denne Sparsommelighed ikke var praktisk. Saaledes fandt man at Reimpold ikke samtidig kunde varetage sin Funktion som Professor ved Universitetet og som Livlæge hos Enkedronning Dorothea i Nykjobing paa Falster, og han vilde af denne Grund have faaet sin Afsked som Professor, hvis han ikke var død forinden. Allerede Christian den 3die havde forresten, foruden den ene Professor i det medicinske Fakultet, ogsaa endnu en anden Livlæge, forst Cornelius Hamsfort, som allerede blev ansat ved Hoffet i 1538, omendskjondt han forst i 1544 opnaaede Doktorgraden, og da blev udnævnt til første Livlæge, og Johan Golt (Johannes Chryseus). Ogsaa Frederik den 2den havde foruden Bording og Adrian Junius (hvilken sidst nævnte kun fungerede i et Aar) ogsaa andre Livlæger, som ikke vare Professorer ved Universitetet, navnlig Johannes Warwik, Peder Sorensen og Martin Æditmus. Christian den 4de benyttede slet ikke nogen af det medicinske Fakultets Professorer som Livlæge eller som Hoflæge. Senere hen fik derimod Kongernes Livlæger, som vi skulle se, ofte en stor Indflydelse paa det medicinske Fakultets hele Forhold.

Ogsaa den Bestemmelse, at det medicinske Fakultets Professorer ved Siden af deres Forretninger som Universitetsprofessorer og ved Siden af deres Funktion som Liv- og Hoflæger, tillige skiftevis, hvert andet Aar, skulde skrive en Almanak, blev kun meget ufuldkomment opfyldt. Den eneste Almanak, som i hele denne Periode blev udgivet af en Professor i det medicinske Fakultet, var, saa vidt vides, en Almanak for 1549, som blev forfattet paa Tydsk af P. Capiteyn, og som blev dediceret til Kongen. Denne belonnede ham for Udarbejdelsen af samme „astrologiske" Almanak med en Gave af en Oxe, to fede Svin og en Tonde Øl. Derimod udgav Magdalene Zeger, Enken efter Professor Zeger, som det synes for egen Regning, men

med Universitetets Samtykke, en astrologisk Kalender, medens hun efter Mandens Død var bosat i Kolding, hvor hun døde 1578. Hun blev paa Grund af sine astronomiske, mathematiske og astrologiske Kundskaber af Almuen anset for en Hex, og hun blev i den Anledning inquireret af Gejstligheden; men hendes Skriftefader frikjendte hende ved et Epitaphium paa hendes Gravsted i Kolding udtrykkelig for Mistanken, om at hun skulde have næret Meninger, som strede imod den kristelige Tro. Det medicinske Fakultets Professorer synes dog først i 1578 formelt at være blevet fritagne for denne Forpligtelse aarlig at skrive en Almanak. Dette Hverv blev nemlig i det nævnte Aar overdraget til Professoren i Mathematik J. Dybvad, da han blev ansat i denne Post, og da skete det under Form af et Privilegium, hvorved han fik Eneret til at udgive danske Almanakker og Skrivekalendere, hvoraf hans Broder Erik Christophersen Dybvad tidligere havde forfattet flere.

Den Løn, der blev budt en Professor i det medicinske Fakultet, som skulde paatage sig en saadan flersidig og meget omfattende Virksomhed, var saare ringe, og herved blev det især vanskeligt i Udlandet at finde dygtige Mænd, som vilde gaa ind paa saa ringe Vilkaar. Dette antydes allerede af Morsing, naar han, som anført, i Fortalen til Smiths Urtegaard fortæller, at Læger i Udlandet ofte fortjene 1000 Dukater om Aaret, og naar han i Epilogen til sin første *Ordinatio lectionum* siger: „*Nos pro labore nostro nihil accipimus a quodam, contenti stipendiis nostris.*“ Lønnen for en medicinsk Professor var først kun ansat til 100 Daler, men maatte strax forhøjes til 140 Daler, da ingen vilde overtage Embedet for saa ringe Løn. I 1557 blev Lønnen yderligere forhøjet for Medici til 200 Daler og for Physicus og Mathematicus til 100 Daler for hver af dem, foruden fri Bolig. Men ogsaa denne Løn ansaas i Udlandet som altfor ringe, især med Hensyn til at Vedkommende tillige skulde være Livlæge, og det synes nærmest at have været Pengespørgsmaalet, hvorpaa Forhandlingerne med forskjellige berømte udenlandske Professorer strandede, saaledes med Leonhard Fuchs,

Johannes Winter (eller J. Guintherus Andernaehus, Vesals Lærer) og Cardanus, og det omendskjondt der tildels blev budt disse Mænd en langt hojere Lon, idet der efter Herholdt (se og Mansas Saml. p. 148) skal være budt Cardanus 800 Kroner om Aaret (i Aaret 1547). Vanskelighederne hidrorte dog ikke alene fra Meningsforskjellen om Størrelsen af den Lon, som var passende for en medieinsk Professor, men tildels ogsaa fra de strænge Fordringer, som stilledes til Troesbekjendelsen. Man var ved Valget indskrænket til de protestantiske Universiteter, paa en Tid da Naturvidenskaberne og Medieinen med Forkjærlighed netop dyrkedes af Jesuiterne, og man vaagede strængt over Professorernes Troesbekjendelse, ikke blot i det theologiske, men ogsaa i det medicinske Fakultet. Saaledes maatte Jac. Bording aflægge en offentlig Troesbekjendelse, da man havde ham mistænkt for at hælde til Kalvinismen. Dertil kom, at Udlændingene ofte ikke kunde finde sig i den Strænghed, hvormed Konsistorium vaagede over Professorernes private Forhold. Saaledes maatte Physikeren Hans Monster (fra Holland) opgive sin Stilling ved Universitetet, fordi Konsistorium fandt, at den Hustru, han havde valgt, da han giftede sig, ikke var ham værdig, og Zeger maatte aflægge en fornyet og modificeret Ed, hvori han maatte love Lydighed imod Rektor og Konsistorium. Freudenburg blev forst irettesat og senere afskediget, fordi han havde vist Mangel paa Disciplin. Disciplinen med Hensyn til Forelæsningernes regelmæssige Afholdelse kunde for Medicinernes Vedkommende forresten næppe overholdes meget strengt, saalænge de tillige vare forpligtede til at fungere som Læger ved Hoffet og i Staden, især naar de medicinske Studerendes Antal var saa ringe, som det maa have været ifolge det, som ovenfor er anfort. Da Professorerne ved Universitetet i 1544 fik en Irettesættelse af Kongen, fordi man „ikke noksom sporede den Flid og Iver for Videnskabens Flor, som man havde Ret til at vente af Mænd, der (efter Kongens Mening) vare saa rigeligt lonnede“ (!), og da der blev fastsat Boder for Lektionernes Forsommelse, er det rimeligt, at herved ikke

særlig er sigtet til det medicinske Fakultet; thi dette Fakultets Professorer kunne, som sagt, vistnok antages sædvanlig at have været lovlig undskyldte, ikke blot paa Grund af deres samtidige Forpligtelse til Lægevirksomhed, men vel ogsaa, fordi der ofte maa have været Mangel paa Tilhorere ved Forelæsninger som specielt vare bestemte for Medicinere. En saadan Adskillelse imellem de Studerende efter Fakulteterne, som den, vi ere vante til, existerede forresten aabenbart ikke dengang, da hele Universitetet saa ganske bevarede en Klosterskoles Karakter, som det var Tilfældet i hele det 16de og i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede. Al Undervisning ved Anskuelse manglede, saavel i de theoretiske, som i de egentlig praktiske Fag, og det var kun Boglærdom, som blev budt, ved Interpretation af de Boger, som benyttedes, men navnlig da af Aristoteles, Hippokrates og Galen. Derhos bor erindres, at ingen Professor holdt mere end 4 Timers Forelæsning om Ugen efter en bestemt Orden, saaledes at enhver Professor havde sine bestemte Timer. Forelæsningernes Begyndelse blev om Morgenen Kl. 6 forkyndt ved Klokkeringning, ligesom ogsaa deres Slutning om Eftermiddagen Kl. 5 og Begyndelsen af hver ny Time. Fra Kl. 10 —12 var der Fritid, fordi der paa den Tid spistes til Middag. I August Maaned holdtes ingen Forelæsninger (*Feriae caniculares*). I Oktober var en Uge fri (*Nundinae*) og desuden havdes Ferier ved Juletid og vel ogsaa ved Paaske- og Pindsetid. Ligesom i en langt senere Periode har man uden Tvivl ogsaa allerede i Morsings Tid ventet og forlangt af de Studerende, at de skulde hore Forelæsninger hos Professorer i flere forskjellige Fakulteter, for at Studenterne kunde beskjæftiges, og for at Professorerne ikke altfor meget skulde mangle Tilhørere. Af de faa Skrifter, som i Morsings Tid udgaves af Professorerne paa Medicinens og Naturvidenskabernes Omraade, synes kun et eneste at have fundet nogen storre Udbredelse uden for Rigets Grændser, nemlig Jacob Bordings: „*Φυσιολογια*, *Ὑγιεινη*, *Παϑολογια*," hvoraf der udkom en samlet Udgave i 1591 og en anden, i to særskilte Skrifter delt Udgave i 1605. Disse Arbejder

eller Skrifter vare forresten ikke andet end i Form af Lærebøger affattede Udtog og Kommentarer af Galen.[1])

Tilstanden i det medicinske Fakultet blev efter Morsings Død i 1560 ikke bedre, og Aanden i samme blev ikke friere.

---

[1]) Det mest paafaldende herved er, at Bording her bruger Ordet „Physiologi" i den nu gjængse Betydning, specielt om den menneskelige Organismes Livsyttringer, altsaa i en ganske anden Betydning end den oprindelige Aristoteliske, hvori, som ovenfor er anført, ogsaa Palladius brugte Udtrykket „Physiologi" som identisk med „den specielle Physik" d. e. Naturvidenskaberne i Almindelighed. Dette er ogsaa saa meget mere paafaldende, som Ordet „Physiologi" endnu lige indtil henved Hallers Tid, i Midten af det 18de Aarhundrede, oftest bruges i den ældre, omfattende Betydning, saaledes at hele Naturhistorien indbefattedes under Physiologien. Jeg har søgt at finde Forklaringen for denne mærkværdige Forandring af Sprogbrugen, som jeg allerførst er stødt paa hos Bording, og som først henved Slutningen af det 18de Aarhundrede er bleven almindelig, ved at eftersе Ordets Betydning i Galens Skrifter. Herved har Herr Bibliothekar Hannover havt den Godhed at være mig behjælpelig. I den græske Text omtales her (se Kyhns Udgave T. 14. p. 686 og T. 19 p. 215) Lægekunstens Afdelinger (*Μέρη ἰατρικῆς*), og blandt dem nævnes som en af disse Afdelinger: „*το φυσιολογικον* (sc. *μερος*), men Oversætteren har i den latinske Oversættelse paa det ene Sted skrevet: „*partes medicinae sunt*: physiologia o. s. v. istedenfor physiologica, og det er her klart, at dette ligefrem er en Skrivefejl, da de øvrige Dele af Medicinen anføres rigtigt i Adjectivformen, som „*pathognomica, diaetetica, therapeutica* etc. (sc. pars.) Paa det andet Sted, der ikke med Sikkerhed tilhører Galen, men som dog er tilskrevet ham, anføres atter i den græske Text „*Φυσιολογικον*" i Adjectivformen, refereret til det foregaaende „*μερος*", og derefter nævnes som Medicinens øvrige Dele: den aetiologiske, pathologiske o. s. v., men her staar i den latinske Oversættelse: *partes medicinae principes sunt physiologia, aetiologia, pathologia* o. s. v. Det synes herefter altsaa at være klart, at den paafaldende Forandring af Physiologiens oprindelige Betydning, som ofte har været en Gaade for mig og vistnok ogsaa for Andre, egentlig skyldes en Skrivefejl, som som først har indsneget sig i den latinske Text, og hvorved „*pars physiologica medicinae*" blev gjort til et eneste Substantiv: „*Physiologia*" i en fra den oprindelige ganske forskjellig Betydning. Det er ogsaa klart, at Substantiverne: „*Aetiologia*" og „*Pathologia*" ere opstaaede paa samme Maade, som en afkortet og i og for sig hensigtsmæssig Betegnelse istedenfor „*Pars aetiologica* og *Pars pathologica medicinae.*" Naar man da finder, at Bording paa en Maade er forud for sin Tid derved at han bruger Ordet „Physiologia" i den moderne Betydning, saa skyldes dette aabenbart kun den Omstændighed, at han har holdt sig til den latinske og ikke til den oprindelige græske Text af Galen. Det hed jo den Gang saa ofte i Klosterskolerne: *Graeca sunt, non leguntur!*

Man vedblev især at holde sig til Galen og Aristoteles, og det blev betragtet som et farligt Kjætteri at afvige fra eller at tvivle om deres Lærdomme. I saa Henseende bragte Reformationen paa Medicinens og Naturvidenskabernes Omraade forelobig ikke noget Fremskridt ved vort Universitet, ligesaa lidt som ved de ovrige protestantiske Universiteter. Efter Morsings og Bordings Dod i 1560 blev *Dr. medicinae* Hans Frandsen ansat som Professor i det medicinske Fakultet, i Begyndelsen rigtignok kun „indtil man kunde finde en lærd Mand, der kunde være Kongen og Riget gavnligere." Men da de to derefter indkaldte Hollændere Reimpoldt og Adrian Junius kun bleve her i ganske kort Tid, og da man ikke fandt nogen Kongen og Riget gavnligere Mand, forblev han i 23 Aar, indtil sin Dod, (i 1584) i Stillingen. Han har i 1579 i en Fortale til sin Udgave af Galens Afhandling *de ossibus* gjort Rede for sin Virksomhed ved Universitetet i de forste 18 Aar. Han siger her: „saa vidt mine offentlige Forretninger og min Lægepraxis have tilladt det, har jeg med „storste Flid sogt ogsaa at fyldestgjore den anden Del af „mine Embedspligter, nemlig at vejlede de medicinske „Studerende i Begyndelsgrundene. Jeg har da gjort Begyndelsen „med Hippokrates Aphorismer. Derefter har jeg forklaret og „interpreteret Galens Bog til Glaucus, hvori der handles om Fe„brenes Symptomer og Helbredelse. Da Mathematiken staar i „vor Videnskabs Tjeneste, har jeg ogsaa med Hensyn til den „villet give de Studerende Vejledning ved at gjennemgaa *Jo„hannes de Regio Montes „Tabulae directionum.*" Efter at have til„endebragt dette, som jeg haaber til Nytte for de Studerende, „har jeg ved at gjennemgaa Maeers Digt gjort mine Tilhorere „bekjendt med Planterne. Fremdeles har jeg med Hensyn til „de kritiske Dage (*de diebus decretoriis*) ogsaa forklaret nogle „Skrifter af Philip Melanchton og Rondeletius. Ydermere har „Pesten, som i flere Aar har raset her i Riget, givet mig Lej„lighed til at forfatte en særlig Afhandling, hvorved jeg mere „har rettet mig efter Tilhørernes Villie end efter mit eget Skjøn. „Men for at det nu ikke maatte synes, at jeg bestandig (være

„det af Mangel paa Omdømme eller for Behagelighedens Skyld) „vilde vedblive uden Orden at gjennemgaa ubestemte Afsnit af „Doktrinerne, saa har jeg nu besluttet at begynde Lægevidenskaben helt forfra, ligesom fra de første Elementer, nemlig med „det menneskelige Legemes Ben. Thi ligesom en Grammatiker „gaar ud fra Bogstaverne, en Geometer fra Punkt, Linie, Flade „og Overflade, saaledes maa man i Medicinen begynde med „Benbygningen; og nu lev vel og modtag med taknemmeligt „Sind hvad vi velvilligt byde Eder for Eders Studier!“ Hans Frandsen udmærkede sig forresten især ved at skrive sirlige latinske Vers, og han havde den Ære i Heidelberg at blive kronet som *poeta laureatus af Oder Vilichius.* Han var i 1565, 1573 og 1574 Universitetets Rektor. Tycho Brahe hædrede ham ved at skrive et Vers til hans Gravsted. I dette blev han rost som Digter og Menneske. Forresten betegnede Tycho Brahe ham kun som Læge af Galens Skole. Dette kan ikke opfattes som en Ros, da Tycho Brahe var en bestemt Modstander af Galens Skole.

Anders Lemvig, som i 1577 blev anden Medicus, og som i 1584 blev Hans Frandsens Efterfølger som første Medicus, og som det medicinske Fakultets Dekanus, var neppe mere betydelig end Hans Frandsen. Faa Aar før han blev Professor betegnedes han af Kongens Livlæge, den berømte Petrus Severinus (Peder Sørensen) som: *juvenis honestus, poeta mediocris, physicis et antiqua medicina mediocriter institutus.* Lemvig forblev i sin Stilling indtil sin Død i 1603.

Udenfor vort medicinske Fakultet optraadte imidlertid to Mænd, som fik en stor Indflydelse paa Naturvidenskabernes og Medicinens Udvikling, og det ikke blot i Danmark, men endog i Udlandet. Disse Mænd vare Tycho Brahe og Kongens Livlæge Peder Sørensen, som i Udlandet blev berømt under det latinske Navn Petrus Severinus. Disse Mænd optraadte som Modstandere af den i det medicinske Fakultet herskende gamle eller Galenske Skoles døde Boglærdom og blinde Autoritetstro. Det nye positive Indhold, som Tycho Brahe og Peder Sørensen vilde

give Medicinen og bringe til Anerkjendelse, var en Udvikling af de kemiske Forsog og af de mystiske, alchymistiske og naturphilosophiske Ideer, som vare udgaaede fra den phantastiske *Bombastus Theophrastus Paracelsus*, og det var i og for sig ganske vist ikke bedre end den gamle Galenske Medicins Indhold. Men disse uklare Bestræbelser havde dog deres store Betydning, fordi vi maa erkjende, at de vare et Udtryk for den frie Naturforsknings Aand, som begyndte at røre sig, og som sogte at frigjore sig fra den blinde Autoritetstro og fra den dode Boglærdoms Lænker.

Med Hensyn hertil skulle vi her dvæle lidt ved det Forhold, hvori Tycho Brahe og Peder Sorensen stode til vort medicinske Fakultet og til Konsistorium. Tycho Brahe var ikke blot den forste danske Adelsmand, som gjorde naturvidenskabelige Studier til sin Livsopgave, men han fortjener at betegnes som den aller forste virkelige Naturforsker, som overhovedet har levet i Danmark, og han var ikke blot Astronom, men han omfattede — i Overensstemmelse med den Tids hele polyhistoriske Retning — ogsaa mere eller mindre hele Naturvidenskaben med dens mangfoldige Anvendelser, og da navnlig ogsaa Kemien og Medicinen. Hans Forhold til Lægekunsten forstaas let, naar man tager Hensyn til, at Astronomien, og især da Astrologien, dengang horte med til Lægekunstens Omraade. I Tidsrummet fra 1569—1572 skal Tycho Brahe næsten udelukkende have beskjæftiget sig med kemiske eller rettere sagt alchymistiske Studier, i lignende Retning som Paracelsus. Han skal have begyndt disse Studier i Augsburg i 1569, og han var efter sin Hjemkomst til Danmark (i Aarene 1570—72) især beskjæftiget med dem. Hans Morbroder Sten Bille havde paa Herrevads Kloster for ham saavel indrettet et astronomisk Observatorium, som ogsaa et kemisk Laboratorium, men det var især i dette sidste, at han arbejdede. Han betegnede Kemien som „den jordiske Astronomi.“ [1]) Det var paa Hjemvejen fra dette kemiske Laboratorium

---

[1]) Se Scharling: Bidrag til at oplyse de Forhold under hvilke Kemien har været dyrket i Danmark. Universitetsprogram 1857.

at han (den 11te Nov. 1572) blev opmærksom paa hin beromte Stjerne, hvis nærmere Iagttagelse lagde Grunden til hans Berømmelse. Da han dernæst som Astronom havde opnaaet et stort Navn, søgte man at knytte ham nærmere til Universitetet. Han holdt i Vinteren 1574—75 en Række af Forelæsninger over Astronomi ved Universitetet, hvoraf Udtog endnu ere bevarede, og Konsistorium vilde, i 1577, ifolge Prof. Hemmingsens Forslag vælge ham til Rektor [1]), omendskjondt han ikke var ansat som Professor. Det er imidlertid let at forstaaa, at han ikke vilde modtage Valget, da han netop var ifærd med, paa Uranienborg at faa alle de Indretninger han behøvede, og som Universitetet fuldstændig savnede. Men paa Uranienborg indskrænkede han sig ikke til de astronomiske og astrologiske Studier (som vare Fakultetet og Konsistorium behagelige, fordi Melanchton havde godkjendt dem), men han dyrkede ogsaa den af Melanchton og Palladius som Bedrageri stemplede Alchymi og Kemi og dyrkede Naturvidenskaberne praktisk, paa en fra den Aristoteliske hojst forskjellig Maade, idet han konstruerede mangfoldige Maskiner til mange forskjellige Formaal, selv forfærdigede Papir, indrettede et Bogtrykkeri, farvede Glas saavel som Toj o. s. v. Men hans kemiske Arbejder gik ogsaa især ud paa at tilberede Lægemidler, som han meddelte sine inden- og udenlandske Venner, og mange Syge rejste fra de tilgrændsende Provindser til Hven for at søge Lægeraad hos Tycho Brahe. En Prøve af Tycho Brahes Recepter findes hos Gassendus under Navn af *Elixir Tychonis.* Men han indskrænkede sig ikke hertil, men grundede en hel naturvidenskabelig og lægevidenskabelig Skole. Som Elever, der studerede i Aarevis hos Tycho Brahe nævnes: Jacob Fabricius fra Rostock, senere Christian den 4des Livlæge, Peder Jacobsen Flemlose og Gellius Sascerides, der senere [ligesom Fabricius] bleve Doctores medicinae og Læger, Anders Kragh, der ligesom

[1]) Nyerup Kjøbenhavns Universitets Annaler p. 47—50.

Sascerides senere saavel blev Dr. med. som ogsaa Professor ved Universitetet, Christian Longomontanus, som senere i mange Aar var Professor i Mathematik, Elias Olsen Morsing, Hans Stephensen, Christen Hansen Riber, som først bleve Professorer, men senere tildels gik over i andre Stillinger, Kort Aslakson, Odd Einarson, Iver Hemmet og Niels Arctander, der alle (ligesom Christen Hansen Riber) endte som Bisper. Paa Lægekunstens Omraade skal han (rimeligvis dog imod sin Villie) ogsaa have havt ringere Elever; saaledes fortælles, at ogsaa hans Tjenestepige gav sig af med at lave Medikamenter.

Det forstaar sig af sig selv, at denne Virksomhed i høj Grad maatte mishage de Universitetsprofessorer, som holdt paa den gamle Galenske Medicin og paa den gamle Aristoteliske Naturvidenskab. Paa dette Omraade var vort Universitet dengang lige saa lidt liberalt som de øvrige protestantiske Universiteter, og langt mindre end mange katholske Højskoler, hvor Jesuiterne vare Lærere. Et Vidnesbyrd herom afgiver den Kjendsgjerning, at Hans Philipsen *(Prato s. Pratensis)*, Tycho Brahes fortrolige Ven, som stærkt hældede til Paracelsus nye kemiatriske Lære (om han end søgte at bringe den i en vis Harmoni med den Galenske Medicin), ved sin Ansættelse som Professor ved det medicinske Fakultet udtrykkelig maatte forpligte sig til, kun at foredrage Medicinen efter den gamle Galenske Skole. Ligesom Melanchton og Palladius, saaledes betragtede fremdeles de fleste polyhistorisk dannede Professorer, ogsaa de som stode udenfor det medicinske Fakultet, sig som fuldkommen kompetente til at dømme i et saadant Spørgsmaal, og den Omstændighed, at Melanchton havde udtalt sig imod denne kemiske Retning, var tilstrækkelig til at den (næsten paa lignende Maade som Kalvinismen) af mange blandt Professorerne blev opfattet som et Slags Kjætteri. Denne principielle Modsætning forklarer vistnok bedre den Stilling, Universitetets Professorer indtoge lige over for Tycho Brahe i den Periode, da mægtigere Modstandere og Fjender søgte at fortrædige og fordrive ham, end den af Scharling

opstillede Gisning, at de kjøbenhavnske og skaanske Lægers Brødnid skulde have været en væsentlig medvirkende Aarsag. Thi Antallet af praktiserende Læger i Kjobenhavn og Skaane var dengang, som vi have set, meget ringe, og deres Indflydelse og Magt som Korporation var dengang vist i det Hele taget for Intet at regne. Det er derimod, naar man tager Hensyn til den principielle Modsætning imellem det medicinske Fakultets og Tycho Brahes hele Retning, let at forstaa, at Rigshovmesteren Valkendorf og Kansleren Friis under disse Forhold søgte Forbundsfæller blandt Professorerne imod de Venner, Tycho Brahe havde i Kongens nærmeste Omgivelse. At de herved gik frem paa en underfundig Maade, er, som vi skulle se, højst sandsynligt, og en saadan Antagelse modbevises paa ingen Maade derved, at man har sogt at befri Valkendorf fra Mistanken om at han skulde have været ledet af personligt Fjendskab imod Tycho Brahe. Selv om Valkendorf og Friis kun havde det imod Tycho Brahe, at han, efter deres Mening, kostede Landet for mange Penge, og selv om det Brev, hvori Tycho Brahe senere takkede Valkendorf for den Maade, hvorpaa han havde taget sig af hans private okonomiske Affairer, kan opfattes som et Vidnesbyrd om, at de stode paa en hoflig Fod med hinanden, saa udelukkes derved jo ikke Muligheden eller Sandsynligheden for, at de ved en Intrige have sogt at fordrive ham. List og Underfundighed ovedes, især i den Periode, vistnok ofte af Mænd, som i det Hele taget med Rette af Historien stemples som Hædersmænd. Ved at tage Hensyn til Partistillingen i Konsistorium og til de enkelte Personers hele Standpunkt og Karakter kan man ogsaa ret vel forstaa den Rolle Thomas Fincke, Ivar Stub og Gellius Sascerides kom til at spille i de Intriger, som omsider bevirkede, at Tycho Brahe i 1597 blev landflygtig. Det synes at være utvivlsomt, at den unge Kong Kristian den 4de havde personlig Forkjærlighed for Tycho Brahes videnskabelige Retning og Bestræbelser. Kongens Livlæge Peder Sorensen tilhorte den samme Retning som Tycho Brahe, og om der end paa dette Tidspunkt synes at være opstaaet en person-

lig Misstemning imellem dem, [1]) saa vare de dog tidligere altid saa gode Venner, at han ikke kan formodes at have taget Parti imod Tycho Brahe, allermindst paa Grund af Brodnid. Men især stod Tycho Brahes meget hengivne Elev og Tilhænger Anders Kragh Kongen personlig nær, ved hans Stilling som Kongens Historiograph. Det er oplyst, at det Mandat, som Thomas Fincke og Ivar Stub fik, kun gik ud paa at undersøge, om Bønderne paa Hven, saaledes som det var blevet berettet for Kongen, havde gjort Skade paa de astronomiske Instrumenter, der fandtes paa Uranienborg. Hvis Kongen selv havde taget Initiativet i Sendelsen til Hven, saa syntes Anders Kragh at maatte være selvskreven til denne Mission, da han tillige var Professor i Physik og da han ikke blot theoretisk, men ogsaa praktisk beskjæftigede sig med Physik. Det er bekjendt, at Anders Kragh i 1598 solgte 2 Glober og 2 Messingkvadranter til Universitetet — uden Tvivl de første physiske Instrumenter Universitetet har ejet. Det er ogsaa bekjendt, at Anders Kragh skarpt angreb den Aristoteliske Skole og insisterede paa Forsøg og Erfaring, saavel som at han praktisk beskjæftigede sig med Kemi, og at den Iver, hvormed han dyrkede den, senere hen blev medvirkende Aarsag til hans Død. At ikke han, men netop Thomas Fincke og Ivar Stub bleve sendte til Hven, taler med Bestemthed for, at denne Sendelse, (selv om Anledningen til den ikke var opdigtet), er udgaaet fra Tycho Brahes Modstandere og Fjender, og at de i denne Sag have handlet med snu diplomatisk Beregning. Valget af Professoren i Mathematik, Thomas Fincke finder sin Forklaring derved, at han for Kongen kunde betegnes som særlig sagkyndig og tillige (med Hensyn til den Ærbodighed, hvormed han i Fortalen til sit Hovedværk „*Geometria rotundi*“ tidligere havde henvendt sig til Tycho

[1]) Om Aarsagen til at deres Venskab senere blev kjøligere er Intet bekjendt. Uden derpaa at ville grunde nogen Formodning skal jeg dog gjøre opmærksom paa, at Peder Sørensen i 1583 havde giftet sig med et Søskendebarn til Thomas Fincke, Drude Thorsmeden.

Brahe) som velvillig stemt imod Tycho Brahe, medens han i Virkeligheden, saavel som Aspirant til et af de højere gagerede Professorater i det medicinske Fakultet, som ogsaa som Dr. medicinæ af den gamle Galenske Skole, saavel af ydre som af indre Grunde kunde finde sig foranlediget til at afgive en ugunstig Erklæring om Tycho Brahes moderne Instrumenter og Bestræbelser. Denne Erklæring, som gik ud paa, at Tycho Brahes Instrumenter „vare ikkun unyttige Redskaber, og at alle hans Arbejder og Indretninger ikke vare andet end en skadelig og altfor kostbar Kuriositet," var vistnok i Overensstemmelse med Valkendorfs og Friis's Ønske, men de vare ogsaa i Overensstemmelse med Thomas Finckes egen Interesse, for saa vidt som den var i Samklang med Stemningen hos Majoriteten i Konsistorium. Lonnen udeblev da heller ikke, idet Thomas Fincke i 1603 blev Professor i det medicinske Fakultet og tillige dets Dekanus paa Livstid. Derhos bor dog ikke glemmes, at Thomas Finckes Opfattelse og Dom ogsaa vistnok var i Overensstemmelse med hans og Konsistoriums Majoritets Overbevisning om at man burde opretholde den gamle Galenske Skole imod de af Tycho Brahe, Anders Kragh og Peder Sorensen repræsenterede moderne og reformatoriske Bestræbelser. Der synes da ikke at være nogen Grund til, saaledes som det er sket, at stemple Thomas Fincke som en „lydig Jabroder", der skulde have underskrevet en af Valkendorf dikteret Erklæring „som han ogsaa meget lettere kunde afgive paa Grund af sit Ubekjendtskab med disse Maskiner og Instrumenter." (se Danske Magasin 2. p. 319—320, Barfoed Danmarks Historie II. S. 80). Heller ikke skjonner jeg at der (som Rordam har ment) er nogen væsentlig Modsigelse imellem den Antagelse, at Sendelsen til Hven gik ud fra Tycho Brahes Fjender, og den Omstændighed, at det Hverv, Afsendingene officielt fik, kun gik ud paa at undersoge, om Instrumenterne havde taget Skade ved Bondernes Optojer, eller i den Omstændighed, at Erklæringen kom til at gaa ud paa Noget, hvorom der egentlig ikke var blevet spurgt. — Valget af Ivar Stub synes ogsaa at have været meget snildt bereg-

4*

net, for saa vidt som det kunde bidrage væsentlig til at modvirke og tilintetgjøre Anders Kraghs, for Tycho Brahe gunstige Indflydelse paa Kongen. Thi Ivar Stub og Anders Kragh vare svorne Fjender, og deres Fjendskab var saa vel bekjendt og saa offentligt, at det maa have været let at bibringe Kongen den Mening, at et eventuelt Forsøg af Anders Kragh paa at imødegaa den af Ivar Stub og Thomas Fincke i Forening afgivne Erklæring, maatte opfattes som et Udtryk af hans Fjendskab imod Ivar Stub. Thi det var bekjendt nok, at den ene af disse Mænds Angreb paa eller Forsvar for en Sag, for den anden var et tilstrækkeligt Motiv til at optræde i modsat Retning og paa den modsatte Side.

Endnu mere end denne Intrige, der ogsaa stod i en vis Sammenhæng med Undersøgelsen over de Klager fra Bønderne paa de Tycho Brahe overladte Godser, som opstode og formodes at være blevet foranstaltede omtrent paa samme Tid, for at fremkalde en Misstemning hos Kongen imod Tycho Brahe, bidrog dog vistnok den personlige Strid med Gellius Sascerides til at forbittre ham og til at gjøre ham kjed af Opholdet her i Landet. Gellius Sascerides, som i en Række af Aar havde været Tycho Brahes Elev og Medhjælper, havde forlovet sig med hans Datter Margarethe. Tycho Brahe, som selv havde gjort en Mesalliance ved at gifte sig med en Bondepige, modsatte sig ikke ligefrem denne Forbindelse, men da Sascerides efter at have taget Doktorgraden i Udlandet kom hjem, knyttede Tycho Brahe til denne Forbindelse Betingelser, som Sascerides ikke vilde opfylde. Han forlangte, at Sascerides skulde forpligte sig til i en længere Aarrække at gaa ham til haande paa Hven og nægtede at give ham nogen Medgift, og han vilde ej heller foranstalte noget højtideligt Bryllup, som ellers var Skik, thi han betragtede denne Forbindelse som en Mesalliance, og han vilde at Sascerides skulde tage hans Datter for hendes egen Skyld. Tycho Brahes berømte og kloge Søster fik rigtignok tilvejebragt et Forlig, idet Sascerides vilde nøjes med „et lille philosophisk Bryllup“ og en lille Medgift, som Tycho Brahe nu vilde tilstaa, imod at Sascerides, i en kortere Tid skulde as-

sistere ham paa Hven. Men disse Forhandlinger havde fremkaldt en let forstaalig Misstemning hos Margarethe Brahe, og over denne Misstemnings Ytring blev Sascerides saa fornærmet, at han hævede Forbindelsen. Dette gav Anledning til Rygter, der vare krænkende for Tycho Brahe, som nu vilde tvinge Sascerides til at gifte sig med Margarethe, og han forte i den Anledning forbittrede, men resultatløse Processer imod ham, forst for Domkapitlet i Lund, hvor Sascerides havde nedsat sig som praktiserende Læge, og senere for Konsistorium, efterat Sascerides i 1603 var bleven ansat som Professor i det medicinske Fakultet. Hans Strid med Tycho Brahe har herved aabenbart paa ingen Maade været til Hinder for Opnaaelsen af dette Maal, saa meget mindre, som saa vel hans Skrifter, som de Efterretninger, der haves om hans Forelæsninger, vidne om, at han, tiltrods for Omgangen med Tycho Brahe, ligesom hans Kollega Thomas Fincke ganske har holdt sig til den gamle Galenske Skole.

Peder Sorensen eller Petrus Severinus Danus blev især beromt ved den Maade, hvorpaa han i hans *Idea medicinae philosophicae* sogte at reformere Paracelsus Lære og ved sine for den Tid betydelige kemiske Kundskaber. Han beklagede sig bittert over Professorernes Intollerance imod Meninger, der afvege fra de af dem selv vedtagne, og hans Forfattervirksomhed synes at være bleven indskrænket af Frygt for at komme i Kast med Theologerne, „da han dog holdt allermest af at leve i Fred.“ Om den store Anseelse og Anerkjendelse Petrus Severinus Danus nod i Udlandet saavelsom i Indlandet vidne Udtalelser af Baco de Verulam, Thomas Erastus, Thomas Bartholin, Ole Borch, Thomas Modfet, W. Davisson, Hermann Conring, Sennert og de mange Elogia som findes i Cimbria lit. 1. p. 623—625. (Se Rordam Univ. Historie 2. 330—332 og 572—585; Ingerslev Danmarks Læger I p. 176—181; Herholdts Arkiv f. Lægevid. Hist. i Danm. p. 40—43.) Forst da han havde naaet sit 60de Aar syntes det at skulde lykkes ham at ombytte sin Stilling som Kongens Livlæge med det ved Anders Christensens Forflyttelse ledig blevne Professorat i det medicinske Fakultet,

men han døde af Pesten, inden han kunde tiltræde det, og istedenfor ham blev da Thomas Fincke ansat.

Men ogsaa blandt de medicinske Professorer saavel som blandt Physikens og Mathemathikens Repræsentanter ved Universitetet fandt den nyere Tids først og fremmest ved Tycho Brahe og Peder Sørensen repræsenterede Bestræbelser for Frigjørelse for den gamle Skoles Tvang og døde Boglærdom efterhaanden Indgang, men de bleve ved deres konservative Kollegers og ved Tidsaandens Magt nødsagede til at opgive at virke i den Retning, de ønskede at følge.

Hans Philipsen Prato (Johannes Pratensis), der indtil sin Død var Tycho Brahes saavel som Peder Sørensens fortrolige og trofaste Ven og den sidst nævntes Rejse- og Studiefælle, blev i 1571 ansat som Professor i det medicinske Fakultet, efter at man endelig, efter mange mere eller mindre uheldige Forsøg, havde opgivet at faa Pladsen som 2den Medicus besat med en Udlænding. Men da han hyldede den nye Paracelsuske Retning i Medicinen, om end med lignende Modificationer som Peder Sørensen, blev han, som sagt, kun ansat paa den udtrykkelige Betingelse, at han ikke maatte forlade det gamle Spor i Medicinen, og at han i sine Forelæsninger skulde holde sig til Hippokrates og Galen, som Lægerne i Wittenberg og Leipzig gjorde. Han døde den 1ste Juni 1576 af en heftig Blodstyrtning, som han fik medens han holdt en Forelæsning.

Om end ikke i samme Retning, maa ogsaa Anders Christensen, som fra 1584—1603 var Professor i det medicinske Fakultet, henregnes til dem, som ikke blot holdt sig til den døde Boglærdom, men som selv vilde se, iagttage og vise hvad de havde set, om end maaske kun efter den af Galen givne Anvisning; thi han var den første, som forsøgte praktisk at dyrke Anatomien her, og dette gjorde han, i Mangel af noget andet Lokale, i sin egen Bopæl. Men han vakte derved en saa almindelig og levende Afsky, at ingen hæderlige Folk vilde omgaaes med ham eller spise ved Bord med ham. Han maatte da opgive dette Forsøg og

[1]) Ny Kirkehist. Saml. I. 44—5. Herholdt og Monsa Saml. S. 148—149.

nøjes med at holde Forelæsninger over Galen, navnlig over hans Bog *de ossibus*, hvorfor han vandt Bifald hos Kong Jacob VI. af Skotland, som hørte ham, da han var her i Besog, og som Tegn paa sin Tilfredshed skjænkede Konsistorium en Pokal. Han havde forresten mange administrative Forretninger, da han ikke blot gjentagne Gange var Universitetets Rektor, men ogsaa var Forstander for Kommunitetet og som saadan havde at sørge for Studenternes Bespisning og for Godsets Bestyrelse. I 1560 tilbød han at anlægge en Have med Lægeplanter ved Studiegaarden, hvis man vilde overlade ham til Bolig den ny Professorresidens, som nylig var indrettet her; men deraf blev intet, da Jon Jacobsen Venusinus, som strax skal omtales, fik den. I 1602 nedlagde han sin Bestilling som Professor og som Kommunitetsøkonom, idet han af Kongen blev kaldet til Forstander for Sorø Skole.

Ogsaa Professor physices Jon Jacobsen Venusinus bor fremhæves som en af dem, som paa Naturvidenskabernes Omraade søgte at skaffe de nye Ideer og Fremskridtsbestræbelser Indgang ved vort Universitet, saa meget mere som han ikke synes at have faaet Impulsen hertil ved Tycho Brahe, men ved Omgang med Jesuiterne under sit Ophold i Udlandet. Disse fandt i denne Periode deres Regning ved at tilstede en langt større Frihed paa Naturvidenskabernes Omraade, end den, som tillodes ved de protestantiske Universiteter, hvor man ved en forunderlig Misforstaaelse ofte betragtede enhver Afvigelse fra Aristoteles og Galens Lærdomme og enhver Bestræbelse for kritisk og selvstændig Forskning som et Brud paa Religionen og som en Slags Kjætteri. Jon Jacobsen Venusinus gjorde Iagttagelser paa Physikens Omraade, f. E. over Magnetnaalens Bevægelser. Han havde ogsaa beskjæftiget sig med Botanik, og han fik derfor (meget imod Konsistoriums Ønske) ved Kansleren Kristen Friis's Protektion, uden nogen Forpligtelse den Professorresidens og Have, som Anders Christensen havde attraaet, og hvor han havde forpligtet sig til at anlægge en *Hortus medicus* for sin egen Regning. Dette vakte megen Vrede, fordi Anders Christensen som Medlem af det højere

medicinske Fakultet efter sin egen og Konsistoriums Mening burde have havt Fortrinet. Men Jon Jacobsen Venusinus havde ogsaa ligesom hans Forgænger Anders Kragh en ualmindelig indflydelsesrig Stilling derved, at han tillige var ansat ved Hoffet som Kongens Historiograph. Paa Astronomiens Omraade hævdede han (imod Tycho Brahe) Rigtigheden af Copernicus Mening om Verdenssystemet, i hvilket Punkt iovrigt ogsaa Tycho Brahes forresten saa hengivne Discipel Sorensen Longberg (Longomontanus) afveg fra sin store Læremester. Fremdeles fortjener at fremhæves, at Venusinus vovede angaaende den akademiske Censur at antyde, at det var de nye Tanker man var bange for, og hvis Ytringer man vilde soge at forhindre ved de strænge Censurer.[1]) Endelig skal endnu anfores, at han som Præst ved Helliggejsts Kirke vovede at udelade den sædvanlige Djævlebesværgelse ved Daaben, hvilket voldede ham alvorlige Ubehageligheder.

De omtalte Brydninger og Kampe imellem den saa at sige orthodoxe Galenske Skole og den nyere Tids Ideer og Bestræbelser paa Medicinens og Naturvidenskabernes Omraade fik en kjendelig Indflydelse paa en fremragende Mand, som sammen med Thomas Fincke repræsenterede vort Universitet ved Slutningen af denne Periode, nemlig paa Casper Bartholin den Ældre. Denne Mand fortjener her at omtales, fordi han ved sin Modtagelighed for Videnskabens Fremskridt og ved sin Virksomhed som Lærer og som Forfatter fik en ikke ringe Betydning og Navnkundighed, endskjøndt han neppe selv ved egne Iagttagelser og egen Forskning har beriget Videnskaben. Som Udtryk for den Beundring, hans Samtidige havde for hans medfodte Anlæg, kan anfores, at der ikke blot fortælles, at han i sit 11te Aar, til almindelig Beundring, holdt græske og latinske Taler, men at Brockmann endog for fuld Alvor fortæller, at han viste sig i Besiddelse af medfodt Kundskab til det hebraiske Sprog. Allerede i sit 19de Aar begav han sig til Ud-

¹) Rørdam Univ. Hist. III. 363.
²) Rørdam Univ. Hist. III. 454.

landet og besogte, efter forst i 3 Aar at have studeret i Wittenberg, næsten alle paa den Tid beromte Universiteter. Under et (som det synes dog temmelig kortvarigt) Ophold i Padua foretog han Dissektioner og var behjælpelig med Udgivelsen af Casserii Værk om Sandseredskaberne *(Pentaestescion).* Allerede i 1611 udgav han saavel „*Problematum philosophicorum et medicorum exercitationes*“, som ogsaa „*Anatomicae institutiones.*“ Det er især ved det sidst nævnte Arbejde, som dog ikke er andet end en ganske kortfattet Ledetraad ved Forelæsningerne over Anatomien, at hans Navn er bleven beromt i Udlandet, da Bogen blev meget benyttet paa Grund af den korte og klare Fremstilling og hensigtsmæssige Ordning, saavel som ved den Maade hvorpaa han i den ikke blot havde benyttet Galen, men ogsaa de nyere anatomiske Arbejder navnlig af Vesal, Bauhin og Fabricius de Aquapendente. Til disse Arbejder slutte sig hans *Controversiae anatomicae*, som indeholde Diskussioner over mange forskjellige Sporgsmaal, som dengang havde Interesse. Det under hans Navn, men uden hans Vidende og imod hans Villie udkomne *Enchiridion physicum*, hvori nogle af hans physiske Skrifter vare aftrykte, men som forresten slet ikke var hans Arbejde, synes at have været en Boghandlerspekulation, hvilket jo vilde vidne om, at hans Navn dengang havde en meget god Klang. At han til Trods for sin unge Alder maa have gjort et særdeles godt Indtryk paa sin Udenlandsrejse, derom vidne de forskjellige Tilbud om Læreposter, som skulle være gjort ham. I Basel vilde man ansætte ham som Professor i Philosophi (1607), i Rom som Professor i Anatomi (i 1609, omendskjondt han forst i 1610 af Casper Bauhin i Basel blev kreeret til Dr. medicinae) og i Montpellier som Professor i Græsk. Han modtog dog intet af disse Tilbud, men efter at han i 1611 var kommet hjem og efter at han i 1612 havde giftet sig med den medicinske Professor Thomas Finckes Datter Anna, blev han efter Gellius Sascerides Dod i 1613 ansat som Professor i det medicinske Fakultet. I denne Stilling forblev han indtil 1624, da han blev Professor i det fornemmere theologiske Fakultet. Der fortælles, at

Beslutningen at forlade det medicinske Fakultet og helt at hengive sig til Theologien skyldtes Samvittighedsskrupler og blev fattet under en svær Sygdom i 1623, og det traf sig da meget heldigt, at der kort derefter blev en Vakance i det theologiske Fakultet. I 1626 blev han Dr. theol. I 1629 var han anden Gang Rektor, og han døde i samme Aar i Soro (i Dr. Joachim Bursers Hus), hvorhen han var flygtet for Pesten, som rasede i Kjobenhavn. Langt mere end de Skrifter ved hvilke han blev berømt i Udlandet og de smaa Skrifter *„de unicornu, de pygmeis*[1]) *„de lapide nephritico, opusculum Physico-Medicum, ubi simul de Amuletis omnibus praecipuis*, og forskjellige andre os her uvedkommende Skrifter, maa et lille Skrift interessere os, som han udgav til Vejledning for sine Sønner og for sin unge Slægtning Peter Carisius: *„De studio medico inchoando, continuando et absolvendo*“, som er skrevet i 1626, men trykt i 1628. Heri erklæres at Studiet af følgende Fag er nodvendigt for Læger:

1) Fromhed *(Pietas)* er fremfor Alt fornøden. Man skal daglig læse et Stykke af Bibelen, saaledes at den hele er gjennemlæst i et Aar.
2) Latin og Græsk maa forstaas for at kunne læse Galen og Hippokrates o. s. v.
3) Rhetorik og Logik. Ved Logikens Hjælp efterspores Sygdommenes Aarsager og stilles Diagnose og Prognose. Mindre Brug haves for Rhetorik, thi *„non verbis, sed herbis aeger curatur.*“
4) Praktisk Philosophi kan man lobe igjennem; men ganske maa den ikke forsommes.
5) Metaphysik behoves næsten ikke for Lægen, men er dog at anbefale for dem, som ville være Prof. philosophiae (hvilket var den sædvanlige Vej for senere at blive Prof. medicinae).

---

[1]) Heri kom han, efter en historisk literær Kritik af forskjellige Forfatteres Angivelser, til at besvare Spørgsmaalet om Dværgefolkets Existens bekræftende.

6) Physik og Mathematik ere nødvendige, thi „*ubi desinit Physicus, ibi incipit Medicus.*

7) Arithmetik bruges til de kritiske Dages Udregning. Longomontanus (eller Clavius eller Urstisius) o. s. v. anbefales.

8) Geometri læses efter Dybvad junior eller i Mangel deraf efter Rhodius eller Clavius.

9) Optik læres efter Albazenes, Vitellus eller Kepler.

10) Astronomi læres efter Tycho Brahe og Kepler; Longomontanus kan for Lægen gjøre Fyldest for dem begge.

11) Astrologi bruges i den iatromathematiske Medicin, og her anbefales blandt mange Andre Hacfurt og Maginus.

12) Mineraliernes, Metallernes og Stenenes Naturhistorie læres af Caesalpin, Encelius, Libavius og Anshelmus Boëtius.

13) Botanik læres af Lobelius, Matth. Bauhin, Clusius o. s. v. Man skal høre Forelæsninger og selv samle Herbarier, som læres af Spigelius og af Burser i Sorø.

14) Dyrenes Naturhistorie læres især af Gesner og Aldrovandus.

15) Anatomi læres af Vesal, Laurentius, Bauhin og Riolan junior. Man maa ogsaa gjennemlæse specielle Skrifter over enkelte Afsnit og (naar Lejlighed gives) anatomere Dyr og overvære offentlige Dissektioner af Menneskelig, samt benytte Afbildninger, navnlig af Vesal og over enkelte Organer Skrifter af nyere forskjellige Forfattere.

16) Lægekunsten selv læres af Galens og Hippokrates Værker, *Fernelius, Senners Institutiones medicae* og sammes Afhandling om Febrene. *In Controversiis et Disputationibus* anbefales *Joubert, Valles, Sylvaticus, Mercatus og Horstius.*

17) Diætetik læres af Quercetan, Pisanellus og Brugerinus.

18) Semiotik læres af Taurellus. Om Pulsen læses Saxonia og Struthius; om Urinen Villichius, Reusner og Fabricius.

19) I speciel Therapi *(in curatione morborum particularium omnium)* er Plater tilstrækkelig, „*quem si novit quis, omnes cognovit.*“

20) I Kirurgi ere Mercatus, Vesal, Paraeus, Aquapendente o. s. v. udmærkede. Man maa ikke skamme sig for i Italien og Frankrig, hvor Europas bedste Kirurger findes, selv at tage Haand med i Arbejdet og ved den daglige Øvelse at lære de særlige Ting at kjende, som ikke ere alle Fuskere og Barberer *(lippis et tonsoribus)* bekjendte.

21) Pharmakologi maa læres af Cordus, Wecker, Quercetan, Renodaeus og forskjellige Dispensatorier, og Bosser og Rum hos Apothekerne skal man flittig efterse, for at ikke Noget, som Apothekeren kjender, skal undgaa Lægen.

22) Lægemidlernes Sammensætning skal læres af Vallerius, Capivaccius, Hasser og Tovarius.

23) Kemi *(Pharmacopoea spagyrica c. pyrotechnica)* maa studeres med Omhu, og ikke blot i de gængse Bøger, men man maa ogsaa efterspore Arcana hos lærde Mænd, endog hos Fyrster, navnlig paa Rejser; men særlig henvises dog til saadanne Arcana, som Tycho Brahe, Peder Sørensen og andre have opfundet, og hvoraf Kong Kristian den IV ejer adskillige, medens mange vistnok ere gjemte i Peder Sørensens Boghylder og ogsaa i Casper Bartholins eget kemiske Bibliothek. Han tilføjer: „Jeg véd meget vel, at Nogle foragte deslige Hemmeligheder og ikke bryde sig meget om dem, men ere tilfredse med den almindelige Helbredelsesmethode; men det Ene skal gjøres, det Andet ikke forsømmes, og ikke sjeldent kan man i et fortvivlet Tilfælde savne „*nobile aliqvid auxilium*. Ja man skal ikke skamme sig ved at udfritte gamle Kællinger og Barberer om Husraad, naar de kun ere prøvede og ofte brugte med Held.“ Paracelsi Theorier kunne læres af Peder Sørensen, Paetrei Nosologi, af Watenius og Andre.

24) Rejsers Nødvendighed har allerede Galen paavist, og de anbefales, fordi ikke ethvert Land frembringer Alt, og ethvert Land har heller ikke i alle Fag de fortrinligste Lærere. Fortræffelige Lærere i Lægekunst og spagyrisk Pharmakologi findes især ved Tydsklands Universiteter, saasom Sennert i Wittenberg og J. Fabricius i Rostock. I Bo-

tanik anbefales Jungermann i Giessen og Burser i Soro. Offentlige Dissektioner foretages hyppigst i Padua, Bologna, Pisa og Montpellier. Medicinske og kirurgiske Kliniker holdes hyppigst i Padua og Florents.

Casper Bartholin var saaledes i 1626 vel kommet ud over den væsentlige Hindring for Lægekunstens og Naturvidenskabernes Udvikling, som skyldtes den Ensidighed og Intollerans, imod de fra den gamle Galenske og Aristoteliske Skole afvigende nye Meninger og Retninger, som svarende til den, der ved vort saavel som ved andre Universiteter i de protestantiske Lande herskede paa Theologiens Omraade; thi vi se, at han ikke blot paa det praktiske, men ogsaa paa det theoretiske Omraade tog overvejende Hensyn til de nye Forfattere og ingenlunde stillede sig fjendtlig, men tvertimod meget anerkjendende ligeover for den tidligere saa ilde ansete kemiske Retning og de saakaldte Arcana.

Men Casper Bartholin var i 1626 endnu ingenlunde kommet ud over to andre ikke mindre væsentlige Hindringer for Lægekunstens og Naturvidenskabernes Udvikling.

Han var nemlig: 1) ligesom de fleste af den Tids Professorer, men maaske endog endnu mere end de fleste af hans Samtidige, hildet i den Mening, at man maatte soge at omfatte saa at sige hele Videnskaben for paa Lægevidenskabens Omraade at udrette noget dygtigt. Han var i den Grad Polyhistor, at han omtrent ligesaa godt kunde være Professor i hvilketsomhelst Fag, som netop i Medicinen. Han havde jo i Udlandet Tilbud om Professorater i Philosophi, saavel som i Anatomi og i Græsk, og her hjemme var han forst Professor i Medicin og derefter Professor i Theologi, ligesom Jon Venusinus saavel var Theolog som Physiker, Botaniker, Historiograph, Professor *eloquentiae* og Digter, eller rettere sagt Forfatter af elegante latinske Vers. Den samme Flersidighed forlangte han ogsaa af de Yngre, som skulde studere Medicin. Han havde endnu ikke indset, at den forste Betingelse for at udrette noget virkelig dygtigt paa Naturvidenskabernes Omraade, er, at man lærer at begrænse sine Studier og at koncentrere sin Kraft og sit Ar-

bejde paa et mindre Omraade, fordi intet Menneske ligelig kan omfatte alle Videnskabens Grene uden at blive overfladisk.

Men ligesaa lidt finde vi hos Casper Bartholin noget som helst Spor til den Tillid til egen Iagttagelse, som er den første Betingelse for en Naturforsker. Forud fattede Meninger, blind Autoritetstro og større Tillid til aprioriske Spekulationer end til umiddelbar Iagttagelse og aposteriorisk Tænkning forhindrede ham ligesaa vel som hans fleste Samtidige i at gjøre noget væsenligt Fremskridt paa Naturvidenskabernes eller paa Lægekunstens Omraade. Ligesom Anatomerne før Vesals Tid kun havde set med Galens Øjne, og ikke turde eller vilde se Noget som Galen ikke havde set og angivet, saaledes vovede han ikke selv at se noget Nyt eller at tvivle om Autoriteternes Angivelser. Derimod var han ikke bange for at opstille vilde Hypotheser, saasom om den sorte Galdes Frembringelse i Binyrerne.[1]) Det Tidsrum, i hvilket han selv havde Lejlighed til at studere Anatomi efter Naturen, synes at have været indskrænket til hans korte Ophold i Padua. Der findes intet Spor til, at han her hjemme skulde have studeret Anatomi efter Naturen, eller at han skulde have ønsket, at de Studerende her kunde faa Lejlighed til et saadant Studium. Han fandt det ganske i sin Orden desangaaende at henvise de Studerende til Besøg af fremmede Universiteter, og med Hensyn hertil betegner han Udenlandsrejser som aldeles nødvendige for de Studerende som vilde uddanne sig til Læger. Paa Udenlandsrejserne anbefaler han ogsaa de Studerende at have Øje for alt og at faa saa meget som muligt at se, navnlig paa Anatomiens og paa Botanikens Omraade, ja han tilraader der endog at søge Lærdom i Apothekerne og hos Kirurgerne eller Barbererne, for at lære alle deres Kunster at kjende. Men her hjemme gik det slet ikke an, at de medicinske Studerende søgte at faa nogen Undervisning hos Barbererne eller hos Apothekerne. Thi her havde efterhaanden udviklet sig et

---

[1]) Herved kunde man forresten vel komme til at tænke paa den Andel man i nyere Tid har tilskrevet Binyrerne i den saakaldte Broncesygdom.

saadant Forhold, at de studerede Læger havde faaet et overordnet Tilsyn saavel med Barbererne som med Apothekerne, og det vilde være højst upassende for dem, som ved Universitetet søgte at uddanne sig som Læger, om de vilde søge her at lære noget af en Barber eller Apotheker, ligesom man fandt at det var uforeneligt med Fakultetets og Universitetets Værdighed at gjøre noget for Barberernes eller for Apothekernes Vejledning.

Først fik de studerede Læger et officielt Tilsyn med Apothekerne og med de omrejsende Kvaksalvere eller Landfarere og Operatører (Stensnidere og Okulister). Den første Apothekervisitats blev i 1569 foretagen i Willum Unos Apothek i Kjøbenhavn og udført ifølge Kongens Befaling af tvende *Doctores medicinae*, nemlig af Kongens Livlæge Martin Æditus og *Dr. med.* Hans Bentzon, da der var opstaaet Tvivl om Varernes Godhed. Ved de under 21de August 1577 udkomne Statuter for Bartskjærerlauget havde rigtignok ogsaa disse faaet nogen Andel i Tilsynet med de fremmede omrejsende, ikke studerede Læger og Operatører, idet der blev bestemt i disse Statuter: at ingen Kvaksalver eller Landfarer herefter maa udstaa og udsælge deres Varer i Kjøbenhavn, forend deres Tériac-Pulver, Olie og hvad de ellers have at sælge, som vedkommer Medicin og Lægekunst, først er beset og proberet af en *Doctor medicinae* med Oldermanden og nogen af Embedsbrødrene (Artikel 16). Fremdeles bestemtes at „ingen Stensnider eller Landfarer skal sig nu understaa nogen at antage og med indvortes eller udvortes Medicin kurere, uden han tilforn haver sig opladet for *Doctoribus* udi Lægekunst og de hannem duelig og bekvem dertil kjendt have.“ Men ved kgl. Forordning af 10de Januar 1619 opnaaede *Doctores medicinae* endnu et langt større og bestemt udtalt Overtilsyn saavel over Bartskjærerne som over Apothekerne og de omrejsende Læger og Operatører. I denne Forordning bydes nemlig, at „Ingen herefter skal tilstedes de Syge noget at indgive eller Medicin indvortes at adhibere, uden dennem alene, som ere *promoti* og *approbati* Medici. De Andre, være sig Apothekere, Bartskjærere, Chymister, Okulister, Broksnidere, Kvaksalvere og adskillige Empirici, skulle sig derfra

entholde, uden hvis Vunddrik for Fald, Stikken og Huggen kan indgives, dog skal da, saavelsom i andre udvortes farlige Skader Medicus konsuleres.“ Fremdeles bydes i samme Forordning, at „det medicinske Fakultet og de ovrige autoriserede Læger i Kjobenhavn 2 Gange aarlig, nemlig ved Paaske og Mikkelsdagstid, skulle nojagtig visitere alle Byens Apotheker, bortkaste alt det Ubrugelige o. s. v., fremdeles „at de skulle fastsætte en bestemt Taxt, hvorefter Apothekerne skulle være forpligtede til at sælge deres Lægemidler“, at en Læge, naar han brugte et Middel, hvis Sammensætning han ikke onskede bekjendt for andre, saa kunde han levere Recepten i et Apothek og Apothekeren skulde da ved Ed være pligtig til ikke at aabenbare Recepten eller dens Bestanddele for Nogen og ikke tillave Midlet uden Koncipientens Tilladelse. Endelig var det forbudt Apothekerne at give sig af med at behandle indvortes Sygdomme, og det var paalagt dem, „at de skulde være *Medicis approbatis* lydige og ikke gjore eller lade gjore nogen Recept uden *Medicus approbatus* den haver skrevet og samtykt, og derfor alle saadanne Recepter forvare, paa det Enhver for sin Gjerning, om Forseelse findes, kan svare.“

For Lægernes (Doktorernes) Gjerning blev der fastsat en Taxt, som blev ansat meget moderat, for at ogsaa mindre Formuende skulde kunne benytte dem; men der blev tilfojet, at det skulde staa godt Folk frit for at belønne Medici Flid og Villighed rigeligere efter deres gode Villie og Diskretion. Derimod paalagdes det Lægerne som en Pligt at besøge de Syge imod den i Taxten fastsatte Betaling — undtagen naar der hersker Pest og Dysenteri! Denne mærkværdige Fritagelse for Lægerne under pestagtige Sygdomme blev opretholdt indtil ind i det 18de Aarhundrede. Naar der herskede Pest eller andre livsfarlige smitsomme Sygdomme, saa maatte Bartskjærerne agere Læger, og deres Svende maatte fungere som Pestmestere, og i en 1643 udkommen Forordning om Forholdsreglerne under saadanne Sygdomme bestemmes, at Ingen maa

have Samkvem med de Syge undtagen Præsten, Pestmesteren og Bartskjærerne — Lægen nævnes slet ikke!

Den Forbedring af de studerede Lægers sociale Stilling, som Morsing havde ønsket, blev saaledes opnaaet i Slutningen af denne Periode, medens Thomas Fincke og Casper Bartholin repræsenterede det medicinske Fakultet. De studerede Lægers og Professorernes Stilling og Anseelse i Samfundet var steget betydeligt, om de end ikke saaledes som i en senere Periode rivaliserede med Adelen, hvorimod Bartskjærernes og Apothekernes Stilling fremdeles var betegnet derved, at de, naar de traadte i Krigstjeneste, kun havde Rang med de lavere Afdelinger af Underofficersklassen. Men derved, at de lærde Doktorer selv tilvendte sig altfor store Rettigheder og kun vilde anerkjende ringe Forpligtelser, medens de paalagde Apothekerne og Bartskjærerne store Pligter, der stode i et Misforhold til de dem indrømmede ringe Rettigheder, fremkaldtes en Reaktion, hvorved det medicinske Fakultets og de medicinske Doktorers Stilling senere hen, især i det 18de Aarhundrede, blev alvorlig kompromitteret.

Om det, der blev budt de medicinske Studerende ved Kjøbenhavns Universitet henved Slutningen af denne Periode, faar man en ret klar Forestilling ved at gjennemse de ældste Lektionskataloger, som ere bevarede for Aarene 1603—1604, for 1612—1613, for 1618—1619 og for 1619—1620.

Antallet af samtlige Professorer og Docenter ved vort Universitet var i hele denne Periode stadig indskrænket til 15—16, af hvilke 6—7 havde opnaaet Doktorgraden, medens de øvrige kun vare Magistre. Deres Antal blev endnu faktisk formindsket derved, at jevnlig en og anden Plads i længere Tid henstod ledig. Men dette kom især Medicinerne tilgode, idet en ledig Professorgage (navnlig den, der var bestemt for en Professor juris) jevnlig blev benyttet som Rejsestipendium for 2 Medicinere, som ønskede at fortsætte og fuldende deres Studier i Udlandet. I følgende Uddrag af hine Lektionskataloger ere alle de Forelæsninger

ordret anførte, som med nogen Rimelighed kunde komme i Betragtning før dem, som vilde studere Medicin.

1603 — ad paschas rursus 1604.

D. Andreas Lymvicus Med. Deo volente, perget horâ 7 m. de curandis morbis partium corporis humani.

D. Thomas Finckius Med. horâ 3 p. m. Parram s. Medicam Galeni artem proponet, et elementa Euclidis explicata ad usum Geodaeticum accommodabit.

M. Joh. Erasmius Physic. h. 12 explicabit Initia doctrinae Physicae scripta à D. Philippo Mel. ut per ea aditus ad majora esse possit auditoribus.

M. Christianus Joh. Rip. Mathematicus et Ethicus h. 3 p. m. proponet Sphaeram Johan de Sacro Bosco diebus prioribus et Ethicorum Aristotelis ad Nicom. libros tres priores Graece, diebus posterioribus.

1612—13.

D. Thomas Finckius Med. ceptam de Capitis affectibus tractationem medicam continuabit h. 7. a. m.

D. Gellius Sascerides Med. librum Dn. Philippi Melancthonis de Animâ, quem praelegendum suscepit, ad finem, volente Deo, perducere decrevit, Physiologiae studiosis, quae ad humani corporis structuram et facultates eidem cum Animâ communes pertinent, dilucide ostensurus h. 3. p. m.

M. Christianus s. Longomontanus Mathem. Decanus, Reiteratâ Triangulorum planorum Doctrinâ explicationi et restitutioni Theoricarum coelestium se accinget, et in ea pro viribus, quas Deus concesserit, continuo postea versabitur h. 3. p. m.

M. Johannes Erasmi Physic. perget hora 12. in Physica Cornelii Ultraject. deinceps ad finem perrecturus.

1618—19.

D. Thomas Finckius, paucula quae in arte Galeni medica in signorum tractatione supersunt h. 7 expediet, mox ad tertiam libri primariam Medicae artis partem caussarum salubrium, insalu-

brium ac neutrarum progressurus: Pariterque Geodaesiam superficierum planarum intetragonismo et cyclismo potissimum positam continuaturus.

D. Casparus Bartholinus, *Med hora 3. De specialis Physicae praeceptis, atq. alternatim de Simplicium facultatibus docere constituit.*

M. Christianus s. Longomontanus *Mathem. Decanus h. 12 in Arithmetica soluta perget, qua finita, Elementa Geometriae Euclidis brevibus demonstrationibus percurret; potissimun ea, quae usui in triangulorum fundamentis ac resolutione destinata sunt. In cujus quoq. expeditiorem cognitionem ac praxin, tractatum de scala Geometrica, Instrumento omnium nobilissimo opportunè interponet.*

M. Elias Eisenberg: *hora 8. perget in doctrina de sensibus, inde progressurus ad doctrinam de anima intellectiva, juxta Aristotelem et alios.*

1619—20 (a Majo ad Majum).

D. Casparus Bartholinus *Acad. Rector, in naturum alimentorum, purgantium, venenorum et Alexipharmacorum inquirere, perque vices meteorum ex speciali philosophiae naturalis parte essentiam, causasque atque adfectiones hor. 3. venari decrevit.*

D. Th. Finckius *ceptam de peste tractationem continuabit eique de febribus doctrinam subjunget: Geodaesiae subinde problemata pro auditorum commodo interpositurus.*

M. Christianus s. Longomontanus *Mathem. in Euclide D. V. perget, cujus sex libris absolutis, ac Trigometria in illis breviter monstrata, quadripartitum Ptolemei de astrologicis praedictionibus percurret.*

M. Elias Eisenbergius *Deo volente absolvet id quod restat in doctrina de anima, et eo facto, partem generalem physices, secundum Aristotelem et alios bonos philosophos breviter explicandum præ manibus sumet.*

Det var altsaa aabenbart ikke meget det medicinske Fakultet og Universitetet i denne Periode kunde byde dem, som

vilde studere Medicin, og det er klart nok, at de maatte søge at opnaa en videre Uddannelse ved Udenlandsrejser. Saavel under Christian den 3dies som under Frederik den 2dens og Christian den 4des Regjering var Antallet af dem, som studerede Medicin og vilde uddanne sig til Læger, som vi have set, uden al Tvivl saa ringe, at man for deres Vedkommende foretrak at indskrænke Universitetets Opgave til Forstudierne, og man var overhovedet, især i Frederik den 2dens Tid, langt mere betænkt paa at skaffe Midler tilveje til at understøtte fattige Studerende og derved at lokke dem til Universitetet, end paa at udruste dette mere rigeligt med Lærekræfter og Læremidler paa Medicinens og Naturvidenskabernes Omraade. Men i saa Henseende stod det ikke meget bedre til ved de øvrige protestantiske Universiteter. Ved dem var Theologien i denne Periode overalt Hovedsagen, og Universiteterne havde overhovedet et væsentlig theologisk Præg, som endog gav sig tilkjende i Klædedragten, der paa de fra den Tid bevarede Portraiter synes at vidne om, at Professorerne i hele denne Periode, uden Hensyn til Fakulteterne, væsentlig vare Præster.

Reformer og Reformbestræbelser fra 1621—1648.

Som Vidnesbyrd om Christian den 4des store Interesse for Universitetet og for Videnskabernes Udvikling i Almindelighed skal her kun erindres om, at han fik opført en ny Universitetsbygning, som blev indviet i 1601, at han drog Omsorg for Universitetsbiblioteket, som i 1605 fik Plads i den nye Universitetsbygning, at han stiftede Sorø Akademi i 1613 og 6 Gymnasier i 1618, at han forbedrede Universitetets Statuter ved de saakaldte *Novellae Constitutiones* i 1621 og at han lod opføre Regensen i 1623.

Men vi skulle her særligt fremhæve hans virksomme Interesse for Naturvidenskaberne og for Lægevidenskaben. I først nævnte Henseende skal her nævnes, at han i 1600 skjænkede Universitetet en Grund til en botanisk Have i Nærheden af Universitetsbygningen. Fremdeles bør anføres, at han i 1602 befalede, at alle de, som vilde være Landsbypræster, skulde lære det menneskelige Legemes Bygning og Sammensætning at kjende (se Riegels Sm. hist. Skr. 1 p. 143), og at han vilde, at der paa Latinskolerne skulde undervises i Anatomi (se Odense Gymnasiums Fundats for 1621 og 1639). I 1603 befalede Kongen, at der hvert Aar offentlig skulde anatomeres 1—2 menneskelige Lig for derved at fremme Anatomiens Studium. Ved Opførelsen af Rosenborg Slot anlagde han en Have, hvorved han havde Botanikens Fremme for Øje. Ved denne Have blev *Dr. med.* Otto Sperling i 1638 ansat som Kongelig Botanicus. Ved Sorø Akademi blev Joachim Burser (i 1623 eller 1625) ansat. Han var *Dr. medicinae* og blev ansat ved Akademiet som *Professor medicinae*, men han oprettede ogsaa det første Apothek i Sorø og lønnedes tillige som Apotheker. Især var han dog Botaniker og blev berømt ved sine botaniske Exkursioner og ved sit Herbarium. Kong Christian den 4de indrettede fremdeles paa Rosenborg et privat kemisk Laboratorium, og ved dette blev (i 1610 eller 1613) Peter Didrik Payngk ansat som Hofkemiker. Endvidere opførte han i 1637 det runde Taarn, nærmest for astronomiske Observationer, men tillige med Hensyn til Universitetsbibliotheket, som senere blev optaget i den med det runde Taarn forbundne Kirkebygning. Endelig indrettedes i 1644 en anatomisk Anstalt, det saakaldte *Domus anatomica*.

Ved Foranstaltninger, der særlig havde Hensyn til den praktiske Medicin indhentede Christian den 4de kollegiale Betænkninger fra sit „*Collegium medicum*". Men dette saakaldte Kollegium havde endnu ikke faaet den bestemte Begrænsning, som det fik i 1740 under Christian den 6te og hvoraf senere det nuværende kongelige Sundhedskollegium udvikledes. Saalænge man havde isinde, at Professorerne i det medicinske Fakultet tillige skulde være Hof- og Livmedici, og saa længe de

omtrent vare de eneste Læger i Staden, var det jo selvforstaaligt, at det medicinske Fakultet tillige var Kongernes *Collegium medicum.* Men da det allerede for Christian den 4des Tid var blevet Regel, at Liv- og Hoflægernes Stilling var selvstændig og uafhængig af en Stilling i Fakultetet, og da der ogsaa fandtes flere andre praktiserende Læger i Staden (blandt andre ogsaa en Stadsphysicus og en Læge ved Bornehuset), var det muligt for Kongen at indhente kollegiale Betænkninger af et Raad, som efter Omstændighederne kunde sammensættes paa forskjellig Maade, og et saadant Raad kaldte Kongen da sit „*Collegium medicum*“ uden Hensyn til Sammensætningens Forskjellighed. Kongens Livlæge synes dog altid at have været Medlem af dette *Collegium medicum*, ligesom ogsaa senere hen, i det af Christian den 6te oprettede Collegium, altid forst og fremmest nævnes „de virkelige Liv- og Hof-Medici“. I Reglen vare vel ogsaa det medicinske Fakultets Professorer selvskrevne Medlemmer af Kongens „*Collegium medicum*“, men det synes dog ikke, at de altid have været tagne med paa Raad[1]).

Blandt de Foranstaltninger, ved hvilke Kong Christian den 4de søgte at fremme Lægevæsenet, bor ikke glemmes den i 1619, i Forbindelse med Apothekertaxtens Udfærdigelse, af Christian den 4de givne Kvaksalverlov, hvorved Lægestanden havde faaet en meget privilegeret Stilling, idet det nu var be-

---

[1]) Den for Apothekerne foreskrevne Ed blev saaledes efter kongelig Befaling af 11te Mai 1639 forfattet af Thomas Fincke som det medicinske Fakultets Decanus og af „*Collegium medicum*“, hvorved da forstaas de i Kjøbenhavn praktiserende Læger samt Kongens Livlæge. I Affattelsen af Apotheker-Taxten for 1619 deltoge foruden Livlægen og det medicinske Fakultet, ogsaa de øvrige *Medici approbati* i Hovedstaden. Derimod vare de „Medici“, som deltoge i Udarbejdelsen af Apotheker-Taxten for 1645 ifølge Kongens Brev: „vor Livlæge og „*Facultas medica*“, men da Ole Worm, som dengang var Medlem af Fakultetet, udtrykkelig (i et Brev til Henrik Køster af 23de September 1645, *Epist. Wormii* I. p. 539) siger, at han aldrig havde set den nye Taxt, førend Moltke viste ham den trykt, maa vel Fakultetets Decanus, den gamle Thomas Fincke ved denne Lejlighed alene have repræsenteret Fakultetet. At han ikke har talt til Ole Worm derom, bliver saa meget mere paafaldende, som denne jo var hans Svigersøn.

stemt, at Apothekerne skulde være Lægernes „lydige Tjenere“, som ikke selv turde befatte sig med Lægepraxis, men kun maatte udføre Lægernes Befalinger, og at Bartskjærernes eller Kirurgernes Virksomhed var indskrænket til Behandlingen af Saar og udvortes Sygdomme, medens det var forbudt dem at indlade sig paa Behandlingen af indvortes Sygdomme, rigtignok med Undtagelse af de farlige smitsomme Sygdomsepidemier, under hvilke Lægernes Pligter vare indskrænkede til at give en almindelig Anvisning til Behandlingen, hvis Udforelse derimod var overdraget Bartskjærerne, omendskjondt Apothekerne ellers ikke turde udlevere anden Medicin efter Bartskjærernes Forskrift end udvortes Midler, og hvad der behovedes til „Vunddrik“.

Det er let at paavise, at mange af disse Bestemmelser forfejlede Hensigten. Saaledes kom Kongens Gave af en Grund til „*Hortus medicus*“ i 1600 foreløbig ikke til Nytte, fordi der ikke tillige var anvist nogen Penge til Havens Indrettelse og Vedligeholdelse, lige saa lidt som der ved samme var ansat nogen Gartner. Den til *Hortus medicus* bestemte Grund blev da forbunden med en af de ved Universitetet opforte Professorboliger, og der opstod (som allerede ovenfor er anfort) strax en heftig Strid om Rettigheden til at overtage den (imellem *Professor medicinae* Anders Christensen og *Professor physices* Jon Venusinus). Senere hen gik Haven over til Professorer, som slet ikke havde nogen Interesse for Botaniken, indtil den i 1630 kom i Ole Worms Hænder og blev indrettet til sin Bestemmelse. Men senere hen forfaldt den igjen, indtil Rasmus Bartholin i 1596 skjænkede en Kapital af 1200 Rdlr., hvoraf Renterne skulde anvendes til at lonne en Gartner og til Anskaffelse af Frø og Planter.

Ligesaa lidt kunde det faa nogen praktisk Betydning, at Kongen vilde fremme Anatomiens Studium ved at befale, at Landsbypræsterne skulde lære Anatomi, at der i dette Fag skulde gives Undervisning paa Gymnasierne eller at der hvert Aar offentlig skulde anatomeres 1—2 menneskelige Lig. Disse Bestemmelser kunde ikke hjælpe, saa længe der manglede et Lo-

kale for de anatomiske Undersogelser og Demonstrationer. Thi den Erfaring, Anders Christensen havde gjort, og som havde tvunget ham til at opgive Anatomiens praktiske Studium, viste jo, at det hverken lod sig gjøre at dyrke Anatomien i nogen privat Bolig eller i noget Auditorium, som tillige skulde benyttes af andre Professorer og Studenter. Forst da Skridtet i 1644 blev taget fuldt ud, ved Indretningen af et Anatomihus, blev det muligt her hjemme at studere Anatomien efter Naturen.

Blandt alle de Foranstaltninger, som Christian den 4de traf til Lægekunstens, Lægevidenskabens og Naturvidenskabernes Fremme er dog neppe nogen saa interessant, som et Udkast til en meget gjennemgribende Reform, som fremkom omtrent samtidig med de saakaldte *Novellae Constitutiones*.

Dette Udkast har rigtignok allerede været omtalt af forskjellige Forfattere, navnlig af Nyerup [1]), Scharling [2]), Cold [3]) og Ingerslev [4]), men det er aabenbart ikke blevet opfattet rigtigt af nogen af dem. Der var noget meget gaadefuldt ved dette Udkast, som aldrig blev til Lov, men som var meget mærkværdigt, fordi det vidnede om højst betydningsfulde Bestræbelser, der forst langt senere kom til deres Ret. Jeg har derfor nærmere undersogt Oprindelsen til dette Udkast og mener, at det her fortjener en nærmere Omtale.

Ved at omtale Christian den 4des *Novellae Constitutiones* gjor Nyerup opmærksom paa, at der i sammes § 9 bebudes, at der skulde komme noget Nærmere angaaende Professorernes Forelæsninger. Denne § 9 lyder saaledes:

„Eftersom Vi og naadigst forfare, at en stor Del af Professorerne den meste Tid med Dikteren henbringer, som de af andre *Autoribus* sammenflikket haver, dermed deres egen

---

[1]) Nyerup: Univ. Annaler p. 58—60.

[2]) Scharling: Bidrag til at oplyse de Forhold, under hvilke Kemien har været dyrket i Danmark. Universitetsprogram 1857.

[3]) Cold: Lægevæsenet under Christian den 4de p. 16.

[4]) Ingerslev: Danmarks Læger og Lægevæsen I. p. 234—236.

Umage at spare og Tiden saaledes at henslide, hvorover Ingen sin ganske Profession paa nogle Aars Tid kan fuldende, og dog ingen Studenter her i Universitetet saa lang Tid forbliver; da, efterdi Universitetet ikke isynderlighed til nogen Professors Ophold, men alene Gud til Ære og Ungdommen til Forfremmelse, er anstiftet, ville Vi naadigst herefter saadan unyttig Dikteren dennem have befalet at indstille, deres Professionem paa et Aars Tid forrette og Auditores undervise, dem fuldkommeligen og vel at forstaae, „eftersom videre derom kan berammes." Derefter fortsætter Nyerup: „Denne *Ordinatio lectionum* har jeg Koncepten til for mig og vil heraf fremsætte de vigtigste Punkter", og nu anføres angaaende det medicinske Studiums Ordning Følgende:

„Den øverste Medikus skal læse over Praxis, den ende paa et Aars Tid, og saavidt muligt akkommodere *praxin ad domestica remedia.* Han skal og følge *herbatim* om Sommeren og beflitte sig paa *in horto medicorum* at have *rariora et exotica simplicia.* Han skal have *adjunctum Pharmacopœum*, hvilken og en Time om Dagen skal lære *pharmacopœa* og *chymica, vulgaria et rariora*, som af et velbestilt Apotheke kan fordres.

Den nederste Medikus skal læse *Theoriam*, et Aar at ende. Han skal og hver Vinter holde et *Anatomicum* enten *veri corporis* eller ved at fremvise et *Sceleton.* Han skal have *adjunctum Chirurgum*, som skal *secere* og *tractere sceleta.* Denne *Chirurgus* skal og en Time *ordinariis diebus* lære *Chirurgica* som *Chirurgiae Professor* og der ostendere *praxin secundum anatomiam*, og saavidt muligt er bruge *domesticis simplicibus.* Han skal ogsaa vise alle Haandgreb, som til Bartskjær-Embede henhøre.

Disse 4 skulle have et Auditorium for sig selv, og om det skee kan, et *Theatrum anatomicum*, hvor *Chirurgiae et Pharmacopoeae Professores* skulle lære. Dog skal *Studiosi* paa begge Steder have *locum* for sig selv og *Empirici* for sig selv. Og skulle de profitere alle 4 paa danske, og med *terminis danicis* forfatte Bøger, som kan praelegeres."

I en Anmærkning tilføjer Nyerup dernæst:

„I en Betænkning, der som det synes, af et Medlem af

Kommissionen er afgivet over dette Lovprojekt, bliver i Anledning af hvad her anordnes om Medicinerne, erindret, at der forst maatte tænkes paa at faa en bekvem medicinsk Have. Dernæst skulde man ogsaa, ligesom ved andre Universiteter var Skik, have Lon til en Gartner og til at anskaffe udenlandske Væxter for. Ej heller kunde man absolvere enten Praxis eller Theorien af Medicinen paa et Aar, neppe i to. Den første Medicus burde den halve Del af Ugen læse over Planter, Metaller og Mineralier og den anden halve Del over *medicina practica.* Den nederste Medikus skulde i de forste Dage om Ugen lære Anatomi og *historia animalium*, og i de sidste over den medicinske Theori. At Medici skulde have Auditorium og Sprog tilfælles med Empirici var *Medicorum* Ære for nær."

Fremdeles anforer Nyerup folgende Bestemmelser, som findes i Udkastet:

„*Metaphysicus* skal lære *Aristotelis Metaphysicam.*

Physicus skal læse af *Aristotelis acroameticos et libros de coelo, de mundo, de generatione* etc.

Astronomus skal hvert Aar explicere alle *coelestium motus primos et secundos, Eclipsium calculationes*, og hver anden Gang *Calendariorum compositiones* og *Computum*, hver anden Gang *Cosmographiam.*

Mathematicus, „som haver været den anden *Pædagogus* hidindtil" skal hvert Aar forelæse *Arithmetica, Algebra, calculus sinuum.*"

Ogsaa her tilfojes en Anmærkning, hvori der siges:

„Den anførte Betænknings Forfatter er ikke synderlig tilfreds med, at Aristoteles saaledes skulde herske paa alle Højskolens Cathedre."

Nyerup har ogsaa bemærket, at Udkastet ikke er indskrænket til Ordningen af de nævnte Forelæsninger, men at det omfatter samtlige Fakulteter, og at det desuden indeholder adskillige andre vigtige Bestemmelser, navnlig: „at Professorerne ikke skulle forandre de Fag, hvori de docere, medmindre Ingen er at bekomme, der saadan Profession bedre

kan betjene, og de bedre i den ere forfarne end i den, de først vare tilkaldne" (imod den gamle Indretning, ifølge hvilken Professorerne for at adscendere til højere Gage, saa ofte maatte omvexle deres Studia, saa de formedelst sligt Polyhistori umulig kunde bringe det vidt i nogen Ting)", og fremdeles siges der i Udkastet: „Efterdi Vi Professorerne, for Ungdommens Nyttes Skyld, Dikteren have betaget, da paa det de deres Studia dog kunde foraarsages at kontinuere, ville Vi alle *Professoribus* paalagt have, at de alle og hver, uden Undskyldning skulle hver andet eller hvert tredie Aar *justo scripto edito* lade see deres Flid og Skikkelighed, indtil dennem for deres Alder bevilges derfore at være forskaanet," hvortil der i en Anmærkning tilføjes: „Denne Post har den anonyme Censor modsat følgende Betænkelighed: „*Quibusdem a dono scribendi non instructis, ad munus lingua docendi interim minus ineptis, interdicenda potius quam imponenda scriptio.*"

Det er ogsaa af almindelig Interesse, at der i dette Udkast foreslaas, at den akademiske Censur, som endnu var befalet fra Universitetets Fornyelse i 1537 (se ovenfor) vel skulde opretholdes for theologiske Skrifters Vedkommende og for de politiske og historiske Skrifter „som vor Tid og Tilstand vedkommer, men at i alle andre *Politica, Historica, Polyhistorica, Philosophica* maa være Enhver frit for at traktere som hannem lyster og han synes at kunne bestaae."

Nyerup slutter sit Referat over dette mærkværdige Udkast med den Bemærkning: „Her hedder det nu: *Cetera desunt.* Længere gaar min originale Lovkoncept ikke", og han bemærker kun endnu, at den „før nævnte Glossator, der afgiver sit Videtur om saa mange af Artiklerne, i det anførte Lovprojekt, ogsaa gjør Modforslag med Hensyn til den Maade, hvorpaa Promotionerne skulle ordnes. Disse sidste fandt deres Afgjørelse ved Forordningen af 23de Februar 1621."

Dette Udkast vidner om, at dets Forfatter fuldkommen klart har indset, at det for det medicinske Studium var nødvendigt: 1) at indskrænke dets Omfang til de Fag, som virkelig og umiddelbart havde Betydning for Lægen — (i skarp Mod-

sætning til den dengang endnu herskende *Polyhistori*, der i Casper Bartholin, det daværende medicinske Fakultets mest talentfulde og yngste Medlem, som man af hans ovenfor meddelte Studieplan ser, havde en virkelig typisk Repræsentant), 2) at give de Studerende Lejlighed til at studere Anatomi og Botanik efter Naturen og ikke som hidtil kun efter Bøger, Afbildninger og mundlige Foredrag, 3) at der ikke blot maa gives de Studerende theoretisk, men ogsaa praktisk Undervisning, og navnlig saavel i Alt det, en Apotheker skal forestaa, som ogsaa i alle kirurgiske Operationer og Manipulationer, som man hidtil ganske havde overladt til Barbererne og (f. Ex. Klystersætning) til Apothekerne og endelig 4) at der maatte gjøres noget for Barberernes saavel som for Apothekernes Undervisning, som hidtil ganske var bleven forsømt eller overladt til Barberlaugets enkelte Mestre og til de enkelte Apothekere, som kunde have Lyst og Lejlighed til at opdrage Lærlinge.

Det er aabenbart, at det her handler sig om en total og radikal Reform af hele det medicinske Studium, og at denne Reform, hvis den var bleven gjennemfort, vilde have været et umaadeligt Fremskridt, ja at der til Grund for samme ligger den Tanke, som først i Slutningen af forrige Aarhundrede førte til Oprettelsen af Kirurgisk Akademi og til den radikale Forandring af det medicinske Fakultet, som egentlig først blev fuldbyrdet i 1841 ved det kirurgiske Akademis Indlemmelse i Fakultetet.

Lige overfor et Udkast, som i den Grad er forud for sin Tid, kan man ikke slaa sig til Ro ved den af Nyerup udtalte Gisning, at dette Udkast vel maatte hidrøre fra den samme Kommission, som har udarbejdet *Novellae constitutiones*, og som (ifølge Slanges Historie om Christian den 4de) bestod af Universitetets Kansler Christian Friis, Rigsraaderne Rosenkrantz og Holck, Bisperne i Sjælland og Skaane og nogle af de ældste Professorer. En anden Gisning, som Ingerslev har opstillet og som gaar ud paa, at Casper Bartholin skulde have været Medlem af denne Kommission, og at han som Medkoncipient af den

skulde have været Ophavsmanden til den Del af Udkastet, som specielt angaar Medicinerne, er aabenbart aldeles urimelig. Thi det, som Udkastet tilsigter, staar, ikke som Ingerslev mener, i god Overensstemmelse med den Studieplan som Casper Bartholin i 1528 anbefalede de unge medicinske Studerende, men den staar tværtimod i den allerskarpeste Modsætning til den. — Heller ikke kan man føle sig tilfredsstillet ved en yderligere Gisning, som Nyerup har opstillet og som Ingerslev har tiltraadt, og som gaar ud paa, at den „anonyme Kritiker“ eller „ubekjendte Glossator“ skulde have været et Medlem af Kommissionen.

For nu om muligt at komme efter Sammenhængen, har jeg søgt at gjenfinde selve Aktstykket, og dette er lykkedes mig ved Universitetsarkivar Smiths og *Dr.* Holger Rørdams godhedsfulde Medhjælp. Det findes i det Kongelige Bibliotheks gamle Kgl. Saml. 1073 Fol. Herr Rørdam har havt den Godhed at oplyse mig om, at Udkastet (efter Haandskriften) bestemt er skrevet af Biskop Jesper Brochmann, og at de latinske Bemærkninger, (ifølge Haandskriften) bestemt hidrøre fra Casper Bartholin, samt at Udkastet hører til Forarbejderne for Kristian den IV.'s saakaldte *Novellae Constitutiones* for Universitetet. Ved den nærmere Undersøgelse har jeg nu fundet, at den senere Biskop Jesper Brochmann i 1620 netop var Universitetets Rektor. Det medicinske Fakultet bestod af Thomas Fincke (som stadig var Dekanus) og Casper Bartholin. Foruden det altsaa af Universitetets Rektor skrevne Udkast findes der vedlagt to forskjellige Blade med Modbemærkninger. Det ene af disse Blade er i Folio og affattet paa Latin; en stor Del af Bemærkningerne i det ere igjen overstregne. Haandskriften af dette Blad stemmer overens med Casper Bartholins (saavel ifølge Rørdams Erklæring, som ogsaa ved Sammenligning jeg har anstillet med hans Haandskrift i en gammel Stambog [1]), som findes paa Kongens Bibliothek). Foroven til venstre

[1]) Enhver Student havde dengang en Stambog, hvori de Professorer, hvis Forelæsninger de besøgte i Indlandet og i Udlandet, skreve et eller andet (sædvanlig latinsk Vers) og denne Stambog tjente Vedkommende som Legitimation.

er dette Blad betegnet med Nr., som et Aktstykke, der hører til et Arkiv, og dette Mærke synes, efter Haandskriften at dømme (ved Sammenligning med en anden gammel Stambog), at hidrøre fra det medicinske Fakultets Dekanus Thomas Fincke. Foruden dette større Blad med talrige Modbemærkninger, som vel især angaa Forholdene i det medicinske Fakultet, men som dog for en ikke ringe Del ogsaa gaa ind paa andre Punkter, der vedkomme de andre Fakulteters Forelæsninger, findes der et mindre Blad, som er sammenlagt i Kvartformat, og som er affattet paa Dansk. Bemærkningerne paa dette Blad ere utvivlsomt skrevne af en anden Haand og de ere langt mindre talrige og meget kortere. Haandskriften af dette mindre Blad synes at tilhøre Thomas Fincke, omendskjøndt Sammenligningen med den anden nævnte gamle Stambog i saa Henseende ikke giver noget utvivlsomt Resultat, fordi der i Stambogen er skrevet Latin med latinske Bogstaver, medens disse Bemærkninger ere skrevne paa Dansk med danske (gothiske) Bogstaver, dog med indstrøede latinsk skrevne Ord. Herefter saavel som efter hele Indholdets Beskaffenhed maa det vel anses som afgjort, at Aktstykket er en af Universitetets Rektor skreven Afskrift af den Del af Udkastet til *Novellae Constitutiones*, hvorom det medicinske Fakultets Betænkning skulde indhentes, og de to Fakultetsmedlemmers Vota synes utvivlsomt at foreligge i de to vedlagte Blade.

For denne Antagelse vidne ogsaa andre Grunde, som ere hentede fra Aktstykkernes Form og Indhold. Det foreliggende Hovedaktstykke er kun en Koncept, skrevet saaledes, som det kan synes passende som Objekt for kollegiale Forhandlinger, ikke en Renskrift; thi der er paa adskillige Steder udeladt Ord, Tal og Bestemmelser, som aabenbart senere skulde udfyldes, naar derom, som Resultat af videre Forhandlinger, vilde være taget nærmere Beslutning. At Universitetets Rektor egenhændig har taget denne Afskrift, som skulde forelægges det medicinske Fakultet til Betænkning, synes at falde meget naturligt, da det handlede sig om en saa vigtig og konfidentiel

Meddelelse, og det er da ogsaa let forklarligt, at Afskriften er indskrænket til det, hvorom man (Kongen?) ønskede at høre det medicinske Fakultets Mening og Yttringer. — Endelig skal jeg endnu bemærke, at Aktstykkets Indhold beviser, at det er affattet efter 1619 og før 1621, omendskjøndt der ikke er angivet noget Datum, hverken paa Hovedaktstykket eller paa Bilaget. Det maa nemlig være forfattet efter den 11te Januar 1619, fordi der i samme omtales „Kongens nylig udgangne Brev“ af 11te Januar 1619, og det maa være affattet før den 18de Mai 1621, da *Novellae Constitutiones* udkom, thi det er ikke (som man efter Nyerups Ord kunde formode) **et senere**, i *Novellae Constitutiones* bebudet Tillæg, som her foreligger, men, som Rørdam rigtig har bemærket i et ved min Undersøgelse foranlediget Brev, et „Forarbejde“ til selve *novellae Constitutiones*; thi Udkastet omfatter alle de væsentlige Punkter, som fremkom i *Novellae Constitutiones*, men tillige adskillige andre Punkter, som Kongen oprindelig har villet have optaget i Loven, men som udelodes ved den endelige Redaktion, fordi de havde mødt Modstand hos de paagjældende Autoriteter, hvis Mening, Tanker og Yttringer man havde villet høre.

Jeg maa dog tillade mig at anføre endnu nogle andre interessante Punkter, som findes i dette Udkast, men som ere udeladte i de som Lov udkomne *Novellae Constitutiones*, og som Nyerup har forbigaaet.

Efter at Planen om øverste Medicus med en *Adjunctus pharmacopoeus*, og en nederste Medicus med en *Adjunctus chirurgicus* er udviklet, lyder Texten, omtrent overensstemmende med Nyerups ovenfor anførte Citat:

7) „Disse fijre skulle hafve itt *auditorium* for sig selfver, oc om det ske kand, itt *theatrum anatomicum*, hvor *Chirurgiae* oc *Pharmacopoeae* professor skulle læse. Dog skall *studiosi* paa begge Sted hafve *locum* for sig self og *Empirici* for sig self, og skulle di profitére Alle fijer paa Danske, med *terminis Danicis* forfatte Bøger, som kand *prœligeris*“ men derefter findes endnu følgende Linier, som Nyerup har udeladt:

„oc exercitia holde, eftersom *numerus auditorii* „forøges; oc maa ingen udi voris Rijger *admitte-* „*ris* for Badsker, Apotheker eller Medicus uden „hand nu her itt[1]). . . . .
„. . . . . . . Sammesteds hafver studeret, eller oc „approbéris, si *medicus a medicis Professoribus*, si *Pharmacologus* eller *Chirurgus*, *à quatuor prac-ticis*.

8) Di Circumforanei og Saadanne skulle *Collegii consensu admittéris* i Kjobenhafn; hafver di *me-dicamenta rariora*, som di ikke ville udsijge, da skall di tilstedis at gjore prøfver. Befindes di nu hersteds eller anden Steds her i Riget att omgaaes med Bedragerier straffis som vidbor."

Hertil bemærkes nu paa det lille, paa Dansk skrevne Blad, som formentlig skyldes Fakultetets Dekanus Thomas Fincke:

ad. 5. „*Hortus medicorum* er endnu ingen beqvem. Dernæst kand *medicus* ikke være en *hortulano* og synderlig *sumtibus* till hanem og till *exotica*, Det horer till, som oc andetsteds er brugeligt."

ad. 6. Skrives saaledes: „Disse fijr skall hafve it *auditorium* for sig self: menes uden tvivl tvende *allenis*, *Pharmacologus* og *Chirurgus*."

ad. 8. „De circumforaneis, er imod Kongens nylig udgangne Bref."

Paa det storre, uden Tvivl af Casper Bartholin skrevne Blad er bemærket, men overstreget (formentlig fordi Forf. er tiltraadt Th. Finckes Redaktionsforslag). ad V. VI. „*Initio hortus medicorum aliquis esset procurandus commodus. Deinde praeter medicum, more aliĕnarum Academiarum, sumtus pro Hortulano atque Exoticis comparandus requiritur. Praeterea neque Praxis*

---

[1]) Her er der i Manuskriptet en Linie, som ikke er udfyldt, aabenbart fordi den udeladte Bestemmelse, der formentlig angaar den Tid Vedkommende skulde være forpligtet til at deltage i Forelæsningerne og Øvelserne, skulde forbeholdes en nærmere Overvejelse.

neque Theoria medica uno anno absolvi poterit, et forte vix biennio. Summopere autem necessarium, Medicum primum Herbas oculis subjicientem altera septimanae parte de Plantis et rebus metallicis ac mineralibus agere, reliqua dimidia de Medicina Practica, Medicum vero secundum sectionibus corporum adstrictum, priore hebdomadae parte Anatomiam atque Historiam animalium, posteriore Medicinam theoreticam explicare publice. Neque enim ejusmodi Physica obstrusiora ab alio quam Medico exercitato explicari poterunt; neque munera talia aliis destinarunt articuli. Tandem Medicos cum Empiricis neque eodem uti fas est collegio, neque eodem sermonis, nempe materni genere; medicorum honore juxta et juramenta talia requirentibus.

ad. VII. *Difficile fuerit indubié, minorum etiam in Dania oppidorum Chirurgos futuros hisce alligari legibus.*" Den anforte Bemærkning, som her gjøres, at ingen anden end en „*Medicus exercitatus*" kan explicere „*ejusmodi Physica obstrusiora,*" saasom „*Historiam animalium*" synes at referere sig til et Punkt i Udkastet som Nyerup ligeledes har forbigaaet. Den i samme for Physicus anforte *Ordinatio lectionum* er betegnet som Nr. 13 og den for *Logicus* som Nr. 15, men som Nr. 14 nævnes endnu i Udkastet: „*Euclideus* skal læse udi hvis tjd aff Aaret öffrig er: *Ari-* „*stotelem de sensu, de sensili. de memoria*; *somno ac insomniis* „. . . . . *communi animalium motu* . . . . . . *juventute, se-* „*nectute* . . . . . . *respiratione* . . . . . *de spiritibus.* Resten aff „Aaret, skal *Euclides cum demonstrationibus absque dictatis* gandske „faarelæsis, oc *Optica.*" Dette Stykke som Nyerup, som sagt, ganske har udeladt, er skrevet saaledes, at de her med Punkter betegnede Lakuner aabenbart senere skulde udfyldes efter at vedkommende Autoriteters Ytringer om den nærmere Begrænsning af det Omraade som skulde tildeles „*Euclideus*" vare indhentede. Det er ret betegnende, at Casper Bartholin, uden at ytre sig med et Ord om Nødvendigheden af det i Udkastet i Udsigt stillede *Theatrum anatomicum*, protesterer imod, at de Fag, som i Udkastet vare tiltænkte en ny Professor *(„Euclideus")* skulde overdrages til en Professor i det philosophiske Fakultet, og at han mener, at der til at foredrage „*ejusmodi Physica obstrusiora* som *Historia naturalis*

nodvendigvis behoves en „*Medicus exercitatus*,“ ligesom ogsaa hans Protest imod ethvert Fællesskab med Kirurgerne ved Auditorium saavel som ved Brugen af det for Medici uværdige danske Sprog og hans Modbemærkning imod Professorernes Forpligtelse til fra Tid til anden at udgive et eller andet Skrift, er karakteristisk for Manden.

Vi kunne herefter vist ikke tvivle om, at dette Aktstykke med de to Bilag, som sagt, maa være et Stykke af de Forhandlinger, som igjennem Rektor ere forte med det medicinske Fakultet om de Reformforslag, som Kongen oprindelig har havt isinde at optage i *Novellae Constitutiones*, men som han opgav, rimeligvis paa Grund af den aabenbart meget ringe Velvillie, disse Forslag modte i det medicinske Fakultet, d. e. hos Thomas Fincke og Casper Bartholin, og det er let at forstaa, at disse to Mænd, efter deres hele Fortid og Retning, paa ingen Maade kunde sympathiscre med en saadan Plan, som i saa mange Henseender var stik modsat deres hele Standpunkt, og som vistnok slet ikke vilde kunne gjennemfores uden et fuldstændigt Personalskifte i Fakultetet. Intet er mere urimeligt end den af Ingerslev udtalte Mening at dette Udkast i „det Væsentlige gaar ud paa at fyldestgjore de samme Fordringer, som Casper Bartholin i sin ovenfor anførte 5 Aar yngre Afhandling opstiller for det medicinske Studium“ og den deraf udledede Slutning „at Casper Bartholin selv har været idetmindste Medkoncipient af den.“ Det forekommer mig snarere at være rimeligt at dette Udkast og de i det udtalte Planer hos Kongen, som staa i en saa skarp Modsætning til den senere af Caspar Bartholin udgivne Studieplan, kunde have bidraget til at Casper Bartholin ved indtrædende Vakance i det theologiske Fakultet i 1624 udtraadte af det medicinske Fakultet og gik over i det theologiske, omendskjondt herved rimeligvis ogsaa andre Hensyn have gjort sig gjældende, navnlig vel det, at det dengang var et Avancement at gaa over i det theologiske Fakultet, hvis Medlemmer havde en hojere Rang og storre Indtægter, og maaske ogsaa de Skrupler, som han skal have faaet under sin

Sygdom i 1623 og som da vilde vidne om, at der ved Beskjæftigelsen med Medicinens Studium var Noget, som stred imod hans Følelse eller imod hans Samvittighed. — Thomas Fincke blev dengang allerede anset som en gammel Mand, og med Hensyn til ham var der i *Novellae Constitutiones* udtrykkelig bestemt i § 3, at „naar Os elskelige *Dr.* Thomas Fincke ved Doden afgaar, ingen Professor herefter skal være Oeconomus, paa det deres Lektier derover ikke skal forsommes.“ Men den i 1621 60aarige Thomas Fincke opnaaede en Alder af 96 Aar, og han forblev indtil sin i 1656 paafulgte Dod Professor og stadig Decanus i det medicinske Fakultet, og indtil 1654 var han tillige Oeconomus ved Kommunitetet.

Der opstaar nu det interessante Spørgsmaal, hvem der da kan have udkastet de omtalte Planer til paa en saa grundig Maade at reformere det medicinske Studium ved vort Universitet?

Det er da forst og fremmest klart, at Kongen maa have været delagtig i disse Planer, hvis Gjennemforelse forudsætter saa betydelige og med store Udgifter forbundne Forandringer, saasom Opforelsen af et *Theatrum anatomicum*, Indretningen af en botanisk Have, Oprettelsen af to ganske nye Poster i Fakultetet, en for en *Adjunctus chirurgicus* eller Professor *Chirurgiae*, og en for en *Adjunctus Pharmacologus* eller Professor *Pharmacologiae*, en Plan paa hvis Gjennemforelse der desuden neppe vilde kunne tænkes uden en hel Personalforandring i Fakultetet, idet det ikke var tænkeligt, at Thomas Fincke eller Casper Bartholin skulde kunne overtage Gjennemforelsen af en saadan Plan, som desuden, forsaavidt den gik ud paa at medomfatte de ulærde Barbersvende og Apothekersvende og paa at ombytte det latinske Undervisningssprog med Dansk, stod i aabenbar Strid med Universitetets Skikke og Vedtægter. En saadan Plan forudsætter nodvendigvis, at Kongen har været med, og at han har været villig til at understotte og gjennemfore den. Men Kongen kan ikke paa egen Haand have udkastet en slig Plan, thi

om han end havde stor Tillid til Kirurgien [1]) og Interesse for den saavel som for Apothekerkunsten, saa manglede han dog naturligvis den til en saadan Reform fornødne specielle Indsigt.

De sagkyndige Mænd, som Kongen i denne hele Sag maa have taget med paa Raad, kunne aabenbart hverken have været Thomas Fincke og Casper Bartholin, der repræsenterede det medicinske Fakultet, eller Universitetets daværende Rektor, den senere Biskop Jesper Brochmann, omendskjøndt han maa antages med egen Haand at have skrevet det foreliggende Aktstykke, over hvilket det medicinske Fakultet gav sin afvisende Betænkning. Ligesaa lidt kan man antage, at den ovenfor nævnte Kommission i sin Helhed eller ved noget af sine Medlemmer skulde have kunnet finde paa at fremkomme med de anførte Planer til at reformere det medicinske Fakultet og det medicinske Studium.

Vi maa da undersøge: hvilke Mænd der fandtes i Kongens Omgivelse, som kunne antages at have bibragt Kongen deslige Planer? hvilke Mænd, der vilde være istand til at gjennemføre dem? og hvilke Mænd, der kunde have nogen Interesse af at faa dem iværksatte?

Først og fremmest maa man da spørge: hvem var paa den Tid Kongens Livlæge? Thi det er klart at han ved sin Stilling maatte være særlig skikket til at overbevise Kongen om Rigtigheden af deslige Planer.

---

[1]) Om Kong Kristian den 4des Tillid til de ulærde Kirurgers Virksomhed vidner den Omstændighed, at han lod Skarpretteren i Glückstad komme til Prinds Kristian for at behandle hans Fod, med Tilsidesættelse af Prindsens egentlige Livlæge, Henrik Køster. Denne skrev i den Anledning i et Brev til Ole Worm: „I hele det Tidsrum af 2 Maaneder og derover, hvori den omtalte Kvaksalver, der er ligesaa skikket til denne Kur, som et Æsel til at spille paa Lyre, forestod Behandlingen, har jeg aldrig set Foden eller er bleven spurgt til Raads; og hvem, spørger jeg, som har Følelse af Skam, vilde holde en medicinsk Konsultation med et saadant Udskud af Menneskeheden?... Mon vor allerhelligste Hygieine vil taale, at der saaledes handles og spilles Komedie eller snarere Tragedie med den? Ak hvorledes maa ikke Folket, ja Kongen selv, undgjælde for de Fejl, som begaas af disse slette Kvaksalvere, som ikke ere værdige til at betros Pleje og Helbredelse af en Lus? (Epist. Wormii. I. p. 483).

Vi finde nu, at netop i Aaret 1620 blev Kongens tidligere Livlæge afløst af Henning Arnisæus, som var en dygtig og praktisk Anatom. Han havde desuden gjort sig fortjent af den legale Medicin, og han havde været Universitetslærer forst i Frankrig og senere i Helmstad. Han var gift med Enken efter Enkedronning Sophies Kansler Daniel Fabricius. Men dertil kommer endnu den for det foreliggende Spørgsmaal hojst interessante Omstændighed, at han sandsynlig var den eneste Mand i Landet, som var i Besiddelse af et aldeles nødvendigt Rekvisit for Gjennemforelsen af en praktisk Undervisning i Anatomi *„ad verum corpus seu ad sceleton“*, idet han ejede et menneskeligt Skelet, som dengang var en stor Sjeldenhed.

Man véd at han i 1628 (efterat den omtalte Reformplan var strandet og opgivet) skjænkede dette mærkværdige Skelet til Universitetet og at Ole Worm, som da var bleven Casper Bartholins Efterfølger, sammensatte dette Skelet, forsynede dets Gjemme med en latinsk Inskription, og paa det opdagede de saakaldte *Ossa Wormiana*. Dette Skelet, som Arnisæus skjænkede Universitetet, blev i lang Tid benyttet til Undervisningen.

Dertil kommer endnu, at Arnisæus stod i stor Anselse hos Christian den 4de, og at han ogsaa paa andre Omraader beskjæftigede sig med Universitetets Anliggender og sogte at gjore sin Indflydelse gjældende ved Besættelsen af ledige Professorater. Universitetsbibliothekar Fredericia har i saa Hensende gjort mig opmærksom paa et Vidnesbyrd herom, som er anfort af E. L. H. Henke i hans Værk: Georg Calixtus und seine Zeit. Halle 1860. 2te Bd. p. 72.[1])

Det omtalte, for den anatomiske Undervisnings paatænkte

---

[1]) Her anføres en Brevvexling imellem Calixtus og Arnisæus, og i denne findes et Brev af Arnisæus, hvori han meddeler Calixtus, at han har forhandlet med Kansleren og med de fornemste Professorer om hans (Calixti) Ansættelse her ved Universitetet, og hvori han blandt Andet siger: „de anerkjende alle Din Lærdom, men de have, jeg vêd ikke hvad derimod; men Hovedgrunden er nok, at de ville herske alene paa deres Mødding.“

Reform saa uundværlige Skelet, som ellers dengang ikke var let at tilvejebringe, leder dernæst ogsaa Tanken hen paa Ole Worm, som en af de Mænd, som vel kunde tænkes at have havt nogen Del i den omtalte Reformplan.

Ole Worm, som var født i 1588 i Aarhus, var i 1613 bleven *Professor paedagogus*, og i 1621 avancerede han til Professor i Physik. I 1624, efter at Casper Bartholin var avanceret til Professor i Theologien, blev han 2den Professor i det medicinske Fakultet. Han havde allerede i 1620 begyndt at danne et Museum, som blev saa berømt, at det blev besøgt af mange fremmede Lærde og Stormænd, ja selv af fremmede Fyrster og jevnlig af Kongen selv. Han samlede alle mulige mærkværdige Naturgjenstande, Oldsager og Kunstgjenstande og beskjæftigede sig især praktisk med Botanik, Naturhistorie og Anatomi. Ved Hjælp af sine Venner og Elever, med hvilke han stadig førte en livlig Korrespondance (som for en stor Del er bevaret i *Epistolae Wormianae*, der ere en rig Kilde for Studiet af den Tid), fik han tilsendt mange Mærkværdigheder fra Udlandet, selv fra Kardinal Mazarin. Da den Professorbolig, hvortil det til en *Hortus medicus* bestemte Grundstykke henhørte, i 1630 blev vakant, gjorde han Fordring paa den, fordi han behøvede Haven til sine Forelæsninger, og da han fik dette Ønske opfyldt, indrettede han Haven virkelig som *Hortus medicus* og forsynede den med mange udenlandske og indenlandske sjeldne eller ved deres Anvendelse i Lægevidenskaben interessante og mærkværdige Planter. Denne Mand betegner virkelig en helt ny Retning, som han selv har antydet i Anmeldelsen til sine Forelæsninger, idet han heri har fremhævet Ordet „*Autopsia*" med meget store og fede Typer. Efter hans Død skjænkede hans Arvinger Museet til Kongen, som imidlertid, efter Worms Exempel, ogsaa selv havde anlagt en Samling, Kunstkammeret, som forøgedes under de følgende Konger. Ole Worms Samlinger af zoologiske Gjenstande, zootomiske, normal-anatomiske og pathologisk-anatomiske Præparater, af Kunstgjenstande og af Oldsager kunne, omendskjøndt vi nu vistnok for største Delen maatte be-

tegne dem som Snurpiberier[1]), alligevel ikke blot betragtes som Grundlaget for det senere saakaldte Kunstkammer, men for alle vore senere Museer og Samlinger, for saa vidt som andre fulgte hans Exempel, saaledes hans Svoger Henrik Fuiren, dennes Broder Thomas Fuiren og hans Neveu Thomas Bartholin. Derhos fortjener endnu at anføres, at Ole Worm ofte i sine Breve netop betegner Kirurgien som „en herlig Kunst", samtidig med at han stadig klager over Barbitonsorernes Uvidenhed, Fejl, Bedragerier og Slagterier, at han i Padua ivrig studerede Kirurgien hos Casserius, fulgte Fabricius ab Aquapendente, Portio, Vigentia og Casserius til deres Patienter under sit Ophold sammesteds og at han under de Pestepidemier, som hjemsøgte Kjøbenhavn i 1610, 1637, 1644 og 1654 ikke flygtede, saaledes som Lægerne dengang plejede at gjøre, men blev i Staden og idetmindste i 1644 selv tog sig af de Syges Behandling. Naar man tager Hensyn til alt dette, saa synes det at være utvivlsomt, at Ole Worm vel kunde have været istand til at tage virksom Andel i Gjennemførelsen af en Reform, som den paatænkte. Den Omstændighed, at han ved sit Giftermaal med Thomas Finckes Datter Dorothea (i 1615) blev Svoger til Casper Bartholin (som i 1612 havde ægtet Thomas Finckes Datter Anna) gjør det rigtignok usandsynligt, at hele den omtalte Plan til at reformere det medicinske Fakultet væsentlig skulde være udgaaet fra ham; men da

[1]) I Thomas Bartholins *Domus anatomica* findes Fortegnelser over Fuirens saavel som over Thomas Bartholins Museum, og man har derved Lejlighed til at danne sig en Forestilling om, hvilke Gjenstande man dengang betragtede som højst interessante Mærkværdigheder, f. E. (l. c. p. 43) nævnes som Gjenstande i Fuirens Museum: *Calculi vesicae felleae, ex Nobili Hydropica post mortem exsecti*; *Calculi vesicae ab aurifabro excreti Hafniae*; *Calculi vesicae canis; os Penis canini; Praeputium pueri Hebraei; Lumbrici Lati*; *Babi Roussa; Erinacei Indici pennae majores et minores; Oculus artificialis*; *Avicula splendens Brasiliana Guainumbi; Topaw avis Rostrum; Rostrum anatis Platyrinchi; Rostrum Oneirocrotali; Pedes Aquilini Duo ova strutiocameli; Duo ova Cygni; Cranium minus ex ebore, Poculum ex pede et ungula Alcis*; *Poculum ex cornu Bovino ingenti etc. etc.*

Planens Gjennemforelse saavel synes at maatte have stemt overens med hans hele Retning, som synes at maatte have været i hans personlige Interesse, da han i 1615 var bleven ansat som Professor i Græsk, i 1621 blev Professor i Physik og vistnok gjerne vilde avancere til *Professor medicinae* (hvilken Stilling han jo opnaaede i 1624 efter at Casper Bartholin var rykket op i det theologiske Fakultet) er det ikke urimeligt, at han, maaske endog uden selv at vide det, kan have bidraget til at udvikle hin Plan hos Kongen.

Men foruden Kongens Livlæge Henning Arnisæus og Ole Worm fandtes der endnu en Mand, som stod i et nærmere personligt Forhold til Kong Christian den 4de, og som ogsaa maaske kunde have været skikket til at medvirke til den omtalte Plans Gjennemforelse. Denne Mand var Kongens Hof-Kemiker Peter Didrik Payngk, som allerede i 1610 kom til Kjobenhavn, og som idetmindste fra 1613 indtil sin Dod (i 1645) var ansat som Kongens Hofkemiker og bestyrede Kongens kemiske Laboratorium i Rosenborg Have. Han var *Dr. med.*, havde en Tid lang opholdt sig hos Kejser Rudolf II og var af denne bleven optaget i Adelstanden. At han især gav sig af med at forfærdige Arcana og medicinske Recepter, derom vidner blandt Andet en i Suhms Ny Saml. I. p. 97 o. flg. meddelt Episode[1]) og de endnu opbevarede Manuskripter af en stor

[1]) „Der Fru Kirsten samme Tid havde været en Stund derinde (d. e. i Kongens Sovekammer), da fik hun en Guldkousken herfor, med noget hvidt Pulver i, ligesom Sukker, hvilket hun satte paa Bordet. Der Vi begjærte at vide, hvad det skulde der, svarede hun: vilde E. M. bruge det Pulver, da skulde E. M. befinde sig hel vel derefter. Hvortil Vi svarede: hvad tusinde Syger skulle Vi bruge det Skarn? Os skader jo intet, Gud være lovet! Hvorpaa hun svarede: D. Peter Pay haver givet mig det; det kan paa en stakket Tid betage Lysten til Kvindfolk. Hvorudover Vi kom i en Latter og bad hende sætte det Skarn paa Bordet, som ogsaa skete, og hun gik saa ud fra Os og satte sig paa sin Vogn. Der hun nu var neden Slottets Bro, da sendte Vi Bud efter D. Peter Pay. Der han nu kom til Os, da lode Vi hannem se Kouskenen med det hvide Pulver og spurgte hannem ad, om Fru Kirsten havde faaet den af hannem? Da svarede han: Ja. Den Tid Vi vilde vide hvortil? Da svarede han: til at komme paa de Finner, hun haver i An-

Mængde af hans Recepter. Foruden ham havde Christian den 4de forresten endnu en anden Hofapotheker, fra 1618 Peter Gagelmand og fra 1636 Essaias Fleischer, som allerede i 1620 havde faaet Løveapotheket. Men fremfor dem kunde man maaske endnu tænke paa Joachim Burser, der i 1623 eller 1625 blev ansat som *Prof. med.* ved Soro Akademi, og som her fik et aarligt Tillæg af 100 Rdlr. for at holde Apothek i Soro. Han var altsaa tillige Apotheker. Men han var fremfor Alt Botaniker, og vi have allerede anført, at han nævnes af Casper Bartholin som en af dem, han anbefaler de medicinske Studerende, der ville gjøre Rejser, som Lærer ved botaniske Exkursioner (eller ved at gaa *herbatim*). (Hans Herbarium kom senere til Upsala og det skal være kommet Linné til god Nytte. Det Kgl. Vidensk. Selsk. Skr. X. p. 399.) Det er vel rimeligt, at Joachim Burser dengang, da denne Plan fremkom, endnu befandt sig i Udlandet, og det er derfor ikke sandsynligt, at han har havt nogen virksom Del i den, men han synes dog at have været en Mand, som Kongen muligvis kunde have tænkt paa, som en af dem, der vel kunde have været istand til at medvirke til Planens Gjennemforelse.

Det manglede saaledes hverken paa Mænd, som vel vilde have kunnet, og som rimeligvis ogsaa meget gjerne vilde have deltaget i Gjennemforelsen af den i Udkastet paatænkte Plan, og det manglede da heller ikke paa Mænd, som vel kunde have hjulpet Kongen med Udarbejdelsen af den ovenfor anforte Plan til at reformere det hele medicinske Studium. At Kongen imidlertid maa have havt en væsentlig personlig Andel i denne Plan, det synes med Nodvendighed at maatte sluttes af den Omstændighed, at den, som vi snart skulle se, ikke blev glemt, omendskjondt den forelobig strandede, men at den senere hen igjen blev optagen efter at der var foregaaet et Personskifte med Hensyn til Livlægeposten, da Jacob Fabricius, efter Henning Arnisæi

---

sigtet. Siden spurgte Vi hannem ad, om man kunde bruge det Samme indvortes uden Fare? hvortil han svarede: Gud bevare os! det er Forgift."

Død, i 1636, var bleven Kongens Livlæge og som saadan fik en stor Indflydelse paa Medicinalforholdene.

Foreløbig var altsaa alt blevet ved det Gamle i det medicinske Fakultet. Thomas Fincke havde, da hans ene Svigerson, Casper Bartholin var gaaet over i det theologiske Fakultet, faaet sin anden Svigerson Ole Worm til Kollega, og et Blik paa de Lektionskataloger, som ere opbevarede fra den Tid, viser, at der kun for saavidt foregik en Forandring, som Ole Worm, istedetfor at holde Forelæsninger over Galen og Hippokrates, nu undertiden i nogle Timer om Ugen foreviste sit Museum.

Casper Bartholin annoncerede i 1623—1624 følgende Forelæsninger i det medicinske Fakultet: „*de literis variorum gentium, quot quidem a mundi exordio ad haec usque tempora haberi poterunt, de voluntate superiorum publice hora III. pom. docturus, Alphabeta supra 60 figurationibus diversa studiosus communicabit: quibus expeditis ad Argumentum Physico-Medicum de Alimentis itionem parabit*, og samtidig annoncerede Ole Worm som *Prof. Physices*: „*hora VIII, enucleatis iis quae in tertio libro de Anima et parvis Naturalibus restant; Epitomen Physices Aristotelicae rursum inchoabit, controversiarum ex textu pullulantium peculiarem habiturus rationem.* Da Ole Worm var bleven Caspar Bartholins Efterfølger i det medicinske Fakultet annoncerede han i 1632—1633: „*hora pom. 3 Aphorismos Hippocratis brevi et luculento commentario auditoribus enodabit*, men i 1636—1637 lod Annoncen saaledes: *D. Olaus Worm* (Rector) *absoluta Therapeutica h. 3. Rariorum et mirandorum quae in Musaeo tenet, tam naturalium quam artificialium succinctam exhibebit historiam* *ἀυτοψια* *singula confirmaturus*, og i 1642 —1643 (for de mellemliggende Aar mangle Lektionskatalogerne) lyder Annoncen saaledes: „*D. Olaus Worm M. Pr.* (Rector) *Quadrupedum rariorum et exoticorum, quorum vel integra corpora, vel partes in Musaeo tenet, Historiam tractabit, quaeque restant artificiose elaborata absolvet, Nomina descriptiones et vires compendiose proponendo* *ἀυτοψια* *singula confirmaturus h. III.*

For at fuldstændiggjøre Overblikket over det, det medicinske Fakultet i denne Periode havde at byde, skal jeg efter

de opbevarede Lektionskataloger endnu anføre, at Thomas Fincke i 1623—1624 annoncerede: *Postquam febrium curationem absolvit, deinceps Methodo Medicis usitata, ad particularium morborum censum progressurus, ventris supremi ac capitis affectus pertractabit*; for 1632—1633 lød Annoncen: *Ventris inferioris affectus h. 7. continuabit, qui non tantum facultatis naturalis utriusque functiones laedunt, sed etiam actionum et vitalium et animalium integritati non raro incommodant: et causarum et partium affectarum theoriam, et in certis Subjectis singulorum recognitionem cum praxi medica propositurus*; for 1636—1637: *selectorum aliquot in singulis Ventribus morborum tractationem medicam instituet h. 7.*; for 1642—1643: *De febribus acturus, quae et cognitioni et curationi profutura occurrunt, ea pro virium et valetudinis mensura divina juvante gratia proponet h. 7.* Hertil kan da endnu føjes, at Thomas Finckes Søn Jacob Fincke, som var bleven *Professor physices*, efter at Ole Worm var bleven *Professor medicinae*, dels holdt Forelæsninger over Physik efter „*Aristotelis aliorumque bonorum autorum*“ Vejledning, og „*qua fieri potuerit brevitate*“, dels over Mathematik, medens den gamle Christian Severinus Longomontanus fra Begyndelsen til henimod Midten af Aarhundredet stadig læste over Mathematik og Astronomi.

Imidlertid var Casper Bartholins Søn Thomas, efterat han i 3 Aar havde studeret i Kjøbenhavn, i 1637 rejst til Udlandet, og han studerede der navnlig med megen Iver Anatomi. Ole Worms Breve indeholde udtrykkelige Vidnesbyrd om, at han, som var Thomas Bartholins Onkel, og (efter Casper Bartholins Død) tillige hans Plejefader, saavel som Thomas Fincke (der var Thomas Bartholins Bedstefader paa Mødrene Side) inderligt ønskede og haabede at faa ham ind i Fakultetet, foreløbig som Vicarius for den alderstegne Thomas Fincke. Men i 1639 krydsedes denne Plan derved, at Simon Paulli af Kongen blev ansat som Professor i Anatomi og Botanik (oprindelig, som det synes, tillige for Kirurgi) i det medicinske Fakultet.

Denne Ansættelse, som uden Tvivl skete meget imod det daværende medicinske Fakultets Ønske,

finder let sin Forklaring, naar man tager Hensyn til, at Simon Paulli, som dengang (siden 1634) var Professor i Rostock, var en Svigerson til Kongens nye Livlæge Jacob Fabricius, der var saa hojt anskreven, at han havde den næst hojeste Gage som nogen Embedsmand i Riget oppebar, og naar man tillige tager Hensyn til, at Simon Paulli ogsaa havde andre mægtige Protektioner ved Hoffet, da Enkedronning Sophie, hos hvem Simon Paullis Fader, Henrik Paulli, havde været Livlæge, havde ladet ham studere med en meget rigelig Understottelse, og da han allerede i sin Ungdom var kommen i nøje Forbindelse med adskillige ved Hoffet og hos Kongen meget formaaende Adelsmænd. Han havde ogsaa i nogle Aar opholdt sig i Soro og var en Elev af J. Burser. Dertil kom, at han var en særdeles dygtig og begavet Mand.

Tanken om Indretningen af en anatomisk Anstalt, der, som vi have set, allerede fandtes i det for omtalte Udkast fra 1620, blev nu realiseret. Den gamle Universitetsbygning, som efter den nye Bygnings Opførelse og inden Regensen blev færdig synes at have været benyttet som et Hjælpeauditorium, blev nu indrettet til *Domus anatomica* og indviet dertil i 1644. Anmeldelserne af Simon Paullis Forelæsninger i de Lektionskataloger, som ere bevarede fra denne Tid, saavel som de Programmer til de offentlige anatomiske Demonstrationer fra Januar 1644, Februar 1645 og April 1645, som findes i Thomas Bartholins Beskrivelse af *Domus anatomica*, ere meget mærkværdige, fordi der i dem ikke blot tages Hensyn til de ved Universitetet indskrevne Studerende, men ogsaa til Pharmaceuterne og til Kirurgerne, ganske i Overensstemmelse med den i 1620 projekterede Reform af Forelæsningsplanen for det medicinske Fakultet!

Annoncerne af hans Forelæsninger for 1642—43, 1643—44, 1646—47 og 1648—49 lyde saaledes: For 1642—43: *Galeni de tuenda sanitate libros h. 1 p. in collegio Finckiano explicabit et quae professioni suae congrua, quaeque Medico praxin olim fructuosam exercituro scitu necessaria in iis occurrunt, proximis mensibus enodare; vernis vero et aestivis, porro συν θεῷ, exercitia botanica, non*

solum in gratiam S. S. Theologiae et artis Medicae, sed quoque pharmaceutices et Chirurgiae studiosorum, solemni more, ruri instituere, sataget. For 1643—44: *Deo juvante, auctoritate Magn. ill. generosissimi Dm. D. Chr. Thomaei Dn. de Stougaard etc. novo in Regio hoc Athenaeo exemplo, cadaverum humanorum Anatomias sub finem Oct. et Febr. mensium quotannis adornare; prius autem in Osteologia, fundamento Anatomes, Discipulos erudire, verno dein et aestivo tempore alternis septimanis, ruri, in re herbaria Philobotanos exercere, pro virili meditatur. Osteologiam autem Deo volente tractabit h. 1. pom.* For 1646—47: *Vernis et aestivis proxime praeteritis mensibus, partibus suis defunctus, jam totus desudat in conscribendo Herbario Danico, nec non in edendis ex Latino in Germanicum, Chirurgorum causa et commodo translatis, Celebratissimi Viri Dn. Caspari Bartholini p. m. eruditissimis Institutionibus anatomicis, quibus elaboratis, meditatur, Deo adjuvante datis temporibus, Regiae huic Academiae solemnia, cum anatomica tum Botanica exercitia iterum capessere,* og endelig 1648—49: *Herbario Danico regio jussu ad fac. med. regiae hujus acad. conscribendo in populares usus, Dei gratia jam absoluto, nec non celeb. Casp. Bartholini eruditissimi Institutionibus anatomicis editis in Germanicum, Chirurgicorum causa translatis, meditatur Deo eodem fortunante partibus suis congruentia studia porro alacriter tractare.* — Af de nævnte vidtløftige Programmer (som tilsammen optage 26 Tryksider i Th. Bartholins *Domus anatomica*) skal jeg her indskrænke mig til at meddele Følgende:

Han fremhæver, at Kongen i denne Tidsperiode, da Krigen anretter saa store Ødelæggelser, særligt har villet fremme Medicinens Studium, fordi dets Dyrkelse er vanskelig tilgjængelig for Mange, især paa Grund af trange Kaar og i Særdeleshed tillige fordi man ofte ser at Barberer, som give sig ud for at forstaa sig paa Kirurgien, have saa at sige slagtet mange Syge under store Lidelser, fordi de ikke forstaa sig mere paa Anatomiens Kunst og Videnskab end det som læres paa Empirikernes Vis ved Iagttagelsen af store Saar, til stor Skade for de Syge. Han siger, at Vejen til at undgaa Sligt er

Anatomiens Studium, og han udtaler det Haab, at de, som ville studere denne, for Fremtiden ikke ville rejse til Udlandet, men fra Udlandet herhen, og at der her ogsaa maa blive samlet Naturgjenstande fra Grønland, Island, Norge og andre Lande. Han udtaler som sit Ønske, at alle de, som have Lyst til at lære Anatomien, maatte kunde overvære Demonstrationerne, dog med Undtagelse af ganske unge Mennesker, som bør udelukkes, men han bekjendtgjør, at det akademiske Senat strængt holder paa, at ingen maa tilstedes, som ikke er indskreven som Student. Han siger: „Ogsaa de som have naaet en mere fremrykket Alder skulle vide, at det af den akademiske Øvrighed er strængt befalet, at Ingen paa nogensomhelst Maade maa nyde Studenternes Forrettigheder, uden at han først har adlydt den ved alle Akademier vedtagne Skik, af *Rector magnificus*[1]) at lade sig indskrive som Student i Protokollen, at den, som alligevel gjør det, skal anses som den, der har gjort Brud paa Lovene, og at saadanne skulle holde sig borte fra disse Øvelser, omendskjøndt disse ere saa rige paa Skaberens beundringsværdige Værker og omendskjøndt de for Studerende af alle Klasser ikke blot ere meget behagelige, men ogsaa meget nyttige, ja selv højst nødvendige. Hæderlige Ynglinge! Adlyd altsaa Øvrigheden og Lovene, som selv Øvrigheden skal adlyde, og jeg skal med Guds Hjælp og Velsignelse gjøre mig Umage for, saasnart jeg i de følgende Uger faar Lejlighed dertil, at tjene Eder alle og hver især ved at undervise Eder offentlig i Anatomien."

Men af det 2det Program af 28de Februar 1645 ses, at Simon Paulli alligevel har faaet sat det igjennem, at der, ved en liberalere Interpretation af Bestemmelserne, tilstededes Barbersvendene Adgang til Demonstrationerne. Thi nu siger han: „*Denique Ornatissimos ac Præstantissimos omnium facultatum Dn. Studiosos libertate et privilegiis Regiae hujus*

---

[1]) I dette Aar var Magister Jacob Fincke (*Thomae filius, Professor physices*) Universitetets Rektor.

Academiae gaudentes aut gaudere paratos (caeteros enim, qui nomina sua apud p. t. Rectorem Magnificum vel nunquam professi sunt, vel quibus nunquam profiteri animus aut voluntas est., invitarem, serio mihi auctoritate publica et legibus, quibus parere habeo, interdictum est) omnes singulos, præsertim autem Theologiae et Medicinae studiis addictos, nec non Chirurgiae inclutae hujus Reipublicae Magistrorum discipulos primarios, non tyrones aut alios impuberes adolescentulos, publicitus at hunc actum invito, serioque hortor" etc. Men desuden indbydes ogsaa ikke blot Universitetets Rektor og Professorer, *Doctores legitime promoti, Artium liberalium Magistri* og andre *Literati*, men tillige Staden Kjøbenhavns og den danske Stats fornemste Mænd *(amplissimi Dn. Dn. Coss. Senatores, Cives honorarii, Chirurgi, aliisque liberalibus artibus adducti)* for ved deres Nærværelse at bidrage til at skaffe Anatomien Indgang og for derved paa den kraftigste Maade at modvirke den ildesindede Almues Fordom imod Anatomien. Slutteligen meddeles, at der i Overensstemmelse med den ved alle Akademier fra ældgammel Tid herskende Skik med Konsistoriums Samtykke var truffet den Foranstaltning, at Enhver, som vil overvære Demonstrationerne, forst maa lose et Entré-Tegn (*tessara*[1]), som betales for hver „*unico unciati seu sex Marckis*

---

[1]) Denne Tessaras Præg var (gjengivet efter Thomas Bartholins *Domus anatomica*) følgende:

Efterat Thomas Bartholin var blevet Simon Paullis Efterfølger vedligeholdt han i Begyndelsen den samme Skik og indførte en lignende „Tessara", men han ophørte snart igjen dermed „*certas ob causas, nostris amicis haud ignotas*". (Th. Bartholin: *Domus anatomica* 1662 p. 35). Disse Grunde kjendes ikke, men derefter vare Barbersvendene igjen udelukkede.

Danicis". — I Overensstemmelse hermed hedder det i det næste, den 27de April 1645 udgivne Program: „*Illustres quoque Heroas, Magnificum p. t. Rectorem, caeteros Celeberrimos in Regia hac Academia Professores, Dominos Collegas ac Amicos meos honoratissimos, aliosque legitime promotos Doctores, artium liberalium Magistros, itemque Viros alios literatos, Regios ministros Civesque primarios, Chirurgos, Ornatissimos omnium Ordinum Dominos Studiosos, ad publicum, solemnemque hunc actum instituendum, invitem opus est. Hos ergo omnes et singulos, vigore publicae Auctoritatis semel a Magnifico p. t. Rectore mihi concessae, publicitus et solenniter ad dictum diem invito. Interea Dominos Studiosos, aliosque, qui citra tessaram anatomicam, admitti in aliis inclutis Academiis nunqvam assolent, rogo, imo obtestor, illam horis ante meridianis domi meae petant: Quos frequentes in Theatro nostro Anatomico, ad proximi diei Mercurii horam primam pomeridianam, comparere, valere ac salvere jubeo.*"

Man ser, at Simon Paulli sogte at indfore mange nye Foranstaltninger i det medicinske Fakultet. Han fik ikke blot oprettet en anatomisk Anstalt og indfort botaniske Exkursioner for de Studerende, men han fik ogsaa aabnet Adgangen til den anatomiske Anstalt for Barbersvendene, og han lod Pharmaceuterne saavel som Kirurgerne, d. e. Barbersvendene, deltage i de botaniske Exkursioner. Han udarbejdede ikke blot sin „*Flora danica*", det første større og med mange Afbildninger forsynede botaniske Værk, som udkom i Danmark, og som tillige indeholdt udforlige Angivelser om de forskjellige Urters Lægekræfter, til Brug for de medicinske Studerende, men han gjorde den, derved at han ifolge Kongens Befaling fik den oversat paa Dansk, tillige tilgjængelig for de ulærde Pharmaceuter saavel som for Kirurgerne og for Lægfolk. Han foranstaltede fremdeles ved sin Assistent Mich. Kirsteins Hjælp en tydsk[1])

---

[1]) At den blev oversat paa Tydsk og ikke paa Dansk havde vel flere gode Grunde: dels kunde Simon Paulli neppe selv skrive Dansk, dels vare nok de fleste „Kirurger" eller Barberer, som skulde benytte den her i Landet, Tydskere, og dels var deres Antal vistnok saa ringe, at det var nødvendigt ogsaa i Udlandet at søge et Publicum for Arbejdet.

Oversættelse af den ogsaa af de medicinske Studerende benyttede Haandbog i Anatomi af Casper Bartholin. Han modarbejdede ogsaa aabenbart med stor Klogskab og med Held den herskende stærke Fordom imod Anatomiens Studium, ved at formaa de før nævnte Mænd til at besøge de anatomiske Demonstrationer, og han gjorde endelig et Forsog paa at komme bort fra den fra Universitetets Stiftelse af indforte, for de fattige Studerende behagelige, men for Opnaaelsen af dygtige Universitetslærere meget uheldige, efter Paduas Exempel optagne Skik, at holde alle Forelæsninger gratis, ved at indfore den ved de fleste andre Universiteter herskende Skik at visse Forelæsninger og Øvelser skulde betales.

Disse Reformer vare saa betydningsfulde, at jeg har ment, at burde omtale dem saa udførligt og at dvæle saa længe ved dem, og jeg har fundet saa meget mere Anledning dertil, som de have givet Anledning til adskillige Misforstaaelser, der have været ugunstige for en retfærdig Bedommelse af Simon Paullis Betydning for vort Universitet. Det er begribeligt, at deslige Reformbestræbelser modte Modstand fra forskjellige Sider og fremfor Alt fra den Fincke-Worm-Bartholinske Families Side, hvis Interesser og Planer, som jeg allerede ovenfor har anfort, aabenbart krydsedes paa en meget ubehagelig Maade ved Simon Paullis Ansættelse. Hertil have de, som væsentlig have stottet deres Dom om Simon Paulli paa nogle Yttringer, som findes i Ole Worms Breve, aabenbart ikke taget tilborligt Hensyn. Naar saaledes Ole Worm i 1643 (Epist. I. p. 569) siger: „Vi have nu alle travlt med at indrette det anatomiske Theater, og naar det er færdigt lover dets Forstander Mirakler, men i de 2 Aar, han har været hos os, har han ikke engang dissekeret en Hund“, saa er man ikke berettiget til deraf (som Ingerslev) at slutte, at han overhovedet „ikke synes at have foretaget Dyresektioner“ eller at „vi for Anatomiens Vedkommende egentlig ikke finde Tegn til at han gjorde mere end netop det Nodvendige“. Saalænge der ikke var indrettet nogen anatomisk

Anstalt var der jo slet ikke Lejlighed til at foretage Sektioner, hverken paa Hunde eller paa Mennesker. Lige saa ubilligt er det, saaledes som det er sket af Cold og af Ingerslev, at opfatte den nævnte Foranstaltning med Indforelsen af en Tessara, der skulde betales, som et Bevis paa „hans Gjerrighed“ eller paa at „han ikke forsmaaede at skaffe sig en Indtægt, hvor det kunde lade sig gjore“ eller at han „havde en stærk Opfindsomhed til at skaffe sig Indtægter.“ [1])

---

[1]) Til Støtte for denne Mening anfører Ingerslev (l. c. I. p. 344) saavel som Rottbøll (i Vidensk. Selskabs Skr. X. Del p. 400) rigtignok ogsaa et Sted i Worms Breve (Epist. I. p. 541), hvori der siges, at han „som aldrig lod nogen tænkelig Lejlighed til at skaffe sig en Indtægt gaa tabt“, i Aaret 1645 forlangte „at Apothekerne skulde give ham 500 Rdlr. aarlig, foruden Lægemidler til ham og hans Familie, Papir, Blæk og Gud véd hvad mere“, men at Apothekerne rent ud afsloge denne Fordring med den Erklæring, at det var uhørt, at Stadsphysicus fordrede Løn af Apothekerne, som „hverken forlangte hans Hjælp eller trængte til den.“ Men heller ikke denne Beretning synes mig at bevise Noget, thi vi vide jo ikke om denne Historie ikke tildels beroede paa Misforstaaelser eller Rygter, som vel kunne have fornøjet Worm, og som han kan have taget for gode Varer og have meddelt en Ven i sin mod Simon Paulli irriterede Stemning. Man véd slet ikke, om der er Tale om en virkelig Fordring eller om et (maaske med Ordningen andetsteds overensstemmende) Forslag til en Lønning af Stadsphysikatet, med Hensyn til det Arbejde, som for samme var forbundet med Apothekervisitatser, med Udarbejdelse eller Revision af Taxten o. desl. Et saadant Forslag kan maaske have været ganske uegennyttigt, da man ikke engang véd, om Simon Paulli virkelig har været fast ansat som Stadsphysicus, eller om han kun har beklædt dette Embede interimistisk for Otto Sperling, under dennes Fraværelse i Udlandet i 1645—46, medens Undersøgelsen over A. Sperlings Forhold som Kgl. Botanicus og som Børnehuslæge stod paa. Da der slet ikke var rejst nogen Klage imod O. Sperling i Anledning af hans Forvaltning af Stadsphysikatet, synes det neppe rimeligt, at dette Embede skulde være frataget ham og givet til Simon Paulli, da Udfaldet af den indledede Undersøgelse blev gunstigt for Sperling, saaledes at Kongen igjen tog ham til Naade. — Forskjellige Forfattere, som have skrevet om den Tids Forhold, synes overhovedet paa en lidet motiveret Maade at have fældet ugunstige Domme over Simon Paulli. Saa vidt jeg skjønner, har dels den Omstændighed, at han blev indkaldt fra Rostock paa en Tid, da man ellers plejede at rekrutere Universitetet med Indlændinge og helst med Professorernes Sønner og Svigersønner, havt Andel heri, dels ogsaa den Omstændighed, at han, som en naturlig Følge af sin Fødsel og Opdragelse, til-

Simon Paullis Virksomhed i det medicinske Fakultet blev imidlertid ikke af lang Varighed. Ifølge Ole Worms stadig gjentagne Opfordring vendte Thomas Bartholin i Oktober 1646 fra sin Udenlandsrejse tilbage til Kjobenhavn efter at han i 1645 (samtidig med Henrik Fuiren) havde taget den medicinske Doktorgrad i Basel. Til at overtage den ledige Post i Ethik, som Ole Worm havde tiltænkt ham, kom han for sent, men i Oktober 1647 fik han et andet Professorat, som blev ledigt ved hans Onkel Longomontans Dod. Longomontan (som var gift med Casper Bartholins Soster) var Professor i Mathematik, og saavel J. G. Jacobsen („Om Thomas Bartholin“ i Herholdts og Mansas Samlinger), som ogsaa Prof. A. G. Sommer („Thomas Bartholin“: Universitetsprogram for 1858) og efter dem alle senere Forf., som have omtalt hans Levnet, angive, at Thomas Bartholin da forst blev Professor i Mathematik. Hermed stemmer dog den Anmeldelse af hans Forelæsninger, som jeg finder i Lektionskataloget for 1648—49 ikke overens, thi denne Annonce lyder: *D. Thomas Bartholinus Phil. p. Lectiones susceptos in gratiam Auditorum ita porro attemperabit, ut nec Philologis sit defecturus nec Antiquariis h. 7. m.* og desuden angives i samme

---

trods for sin Forkjærlighed for Danmark, var mere øvet i det tydske end i det danske Sprog, som netop dengang begyndte at udvikle sig ved Siden af det ved Universitetet officielle latinske og det ved Hoffet og i mange Kredse herskende tydske Sprog. Ved mere specielt at beskjæftige mig med hans private Historie er det forresten ogsaa blevet sandsynligt for mig, at Simon Paulli ved en Forvexling undertiden har faaet Skyld for det, hans Søn Jacob Henrik Paulli havde forbrudt. Denne Søn blev (ikke netop for sine Dyders eller Fortjenesters Skyld) i 1698 nobiliteret under Navnet von Rosenschild. Men i Særdeleshed er det blevet klart for mig, at man ved Bedømmelsen af denne Mand sædvanlig har forsømt at tage tilbørligt Hensyn til hele Tidsalderens Præg og Karakter, naar man har bebrejdet ham ikke blot Egennytte, men ogsaa en servil eller krybende, altfor underdanig Udtryksmaade, altfor vidtløftige og blomstrende Talemaader og en stor Selvbehagelighed, thi alle disse Egenskaber finde vi i Almindelighed vistnok i lige saa høj, om ikke endnu højere Grad hos hans samtidige Kolleger. Det er dog ubilligt at dadle dem mere hos Simon Paulli end f. E. hos Thomas Bartholin, hos hvem jeg finder dem endnu langt mere fremtrædende.

Katalog: *D. Th. Finckius emeritus, Vicaria deinceps opera utetur Nepotis sui Dr. Thomae Bartholini, solito Academiarum more, morborum quorum vel in sacro codice mentio exstat, cognitionem et curationem Medicam porro, ut antehac, explicaturi, et quod in iis etiam Hippocrates noster Divinum agnovit, subinde expedituri h. 7. m.* Hvorledes dette nu monne hænge sammen, om der i Anledning af Longomontans Død har fundet et Fagskifte Sted eller om der i Aaret 1647—48, for hvilket intet Lektionskatalog findes, er opstaaet en ny Vakance, og hvorledes det har ladet sig gjøre, at Thomas Bartholin i samme Læsetime: „h. 7" har kunnet besørge saavel sine egne, som ogsaa sin 87aarige Bedstefaders Thomas Finckes Forelæsninger, saa er det vist, at Simon Paulli kort efter Kong Christian den 4des Død, i 1648 opgav sin Stilling som Professor i det medicinske Fakultet, og at Thomas Bartholin umiddelbart derefter indtog hans Plads. Dette Arrangement synes at være kommet meget pludseligt istand, da Simon Paullis Annonce om de Forelæsninger, han vil holde i 1648—49, ikke indeholder nogen Antydning derom, idet han tværtimod siger, at han, efter nu at have fuldendt sit ifølge Kongens Befaling forfattede og paa Dansk skrevne *Herbarium danicum*, og efter at han ligeledes har fuldendt den for Kirurgernes Skyld besørgede tydske Udgave af Casper Bartholins *Institutiones anatomicae*, med Guds Hjælp vilde „*partibus suis congruentia studia porro alacriter tractare*". Han blev først affundet med et Kanonikat i Aarhus Kapitel, med den Forpligtelse at staa til Hoffets Disposition, men fik dernæst i 1650 en fast Ansættelse som Hofmedicus og blev i 1656 udnævnt til Frederik den 3dies Livlæge, efter at hans Svigerfader Jacob Fabricius havde havt denne Stilling indtil sin Død, i 1652. Siden 1648 havde forresten ogsaa Peter Bülche været Livlæge hos Frederik den 3die.

Efter Christian den 4des Død og Simon Paullis Afgang fra Universitetet er der ikke længere Tale om „Kirurgernes" Deltagelse i de anatomiske Demonstrationer, og det synes at ligge nær at formode, at Grunden til at Simon Paulli godvillig over-

lod sin Stilling til Thomas Bartholin har været, at hans Stilling blev uholdbar ved Christian den 4des Død, og det bliver da tillige herved end mere sandsynligt, at Christian den 4de havde en væsentlig personlig Andel i den Plan, som gik ud paa, at gjøre Kirurgerne delagtige i den anatomiske Undervisning ved Universitetet o. s. v., en Plan, som forst var udtalt i den i 1620 projekterede, men paa Grund af Fakultetets Modstand strandede *Ordinatio lectionum*, og som senere Simon Paulli, som det synes understottet af Kongen, sogte at gjennemfore tiltrods for Fakultetets og tiltrods for Konsistoriums Modstand. Det fortjener vel at lægges Mærke til, at Simon Paulli dog ogsaa efter at han var afgaaet fra Universitetet, endnu i 17 Aar, uden nogen Forpligtelse dertil og uden nogen Lon derfor, alene af Interesse for Sagen, vedblev om Sommeren hver eller hver anden Uge at gjore botaniske Exkursioner med de Studerende, som, mange Gange over hundrede i Tallet, fulgte med paa de ofte lange Udflugter. Endog da han i 1661 ved et Fald paa Klipperne ved Christiania nær havde sat Livet til, og da han derved var sat ud af Stand til at fortsætte disse Exkursioner og frasagde sig dem ved et offentligt Program, tilbod han istedenfor dem de Studerende fri Adgang til sig i sit Hus hver Torsdag Eftermiddag fra Kl. 1—3, for med dem at studere de Planter, de Dagen i Forvejen maatte have samlet i Marken. (Vidensk. Selskabs Skr. X. p. 401.) Han efterlod et betydeligt Herbarium og foruden hans store Værk: *Flora danica* s. Danske Urtebog 1848 4to med Afbildninger udgav han *Viridaria varia Regia et Academica publica. Hafnia 1653*, foruden en hel Del andre Skrifter. Simon Paulli har saaledes den Fortjeneste saavel at have indfort Botanikens som ogsaa Anatomiens Studium her ved Universitetet og tillige efter Evne at have virket til at gjore begge disse Fag frugtbringende ogsaa udenfor de medicinske Studerendes snævrere Kreds. Men det er klart, at hans Stilling i Fakultetet maa have været vanskelig, og at det næppe har været uden Grund, at han paakaldte Efterslægtens Dom, som dog, saa vidt jeg skjonner, ikke har

ydet ham den Anerkjendelse, han fortjener, og det omendskjøndt Thomas Bartholin overalt kun nævner ham med Ærbødighed, Velvillie og Taknemmelighed. Han døde i 1680, 77 Aar gammel.

Ole Worm og Simon Paulli, som, med Hensyn til deres personlige Interesser vare Modstandere, have saaledes hver paa sin Maade bidraget til, at den Periode, i hvilken de virkede, vel kan fortjene at betegnes som den nyere Tids Daggry i Danmark paa Medicinens saavel som paa Naturvidenskabernes Omraade. Begge hævdede Naturiagttagelsens Ret og Betydning, i en vis Modsætning til den døde klassiske Boglærdom, af hvilken begge dog endnu vare opfyldte. Men Ole Worm virkede hertil ikke blot ved at forandre sine Forelæsningers Karakter og Indhold, men ogsaa ved at give Impulsen til Anlæggelsen af Samlinger i forskjellige Retninger, paa en Tid, da man ved andre protestantiske Universiteter endnu neppe tænkte derpaa. Simon Paulli derimod tog sig ikke blot særligt af Botanikens og tillige af Anatomiens praktiske Studium, men han gjorde sig især ogsaa fortjent ved den Maade, hvorpaa han understøttede Kong Christian den 4de i de Bestræbelser, som gik ud paa at udbrede og popularisere de naturvidenskabelige Kundskaber udenfor Universitetet, at udjevne Modsætningen imellem Lægevidenskabens rent theoretiske Studium ved Universitetet og Lægekunstens rent empiriske og praktiske Udøvelse i Bartskjærerlaugene og overhovedet at modarbejde det medicinske Fakultets altfor exklusive Tendenser. Det er forresten ogsaa ret karakteristisk, at man af de fra denne Periode opbevarede Portraiter ser, at de medicinske Professorers Klædedragt netop i disse Aar forandredes saaledes, at den spanske Kappe og en Klædning, der nærmede sig til Adelens, lidt efter lidt traadte istedenfor en Præstekjolen lignende Klædedragt. Det medicinske Fakultets Medlemmer og hele Lægestanden synes først nu at have begyndt bestemt at adskille sig fra Gejstligheden. De Studerende fulgte dette Exempel vel uden Hensyn til deres Studium, og der ankedes ofte over, at de i Klædedragten

efterlignede de unge Adelige med Hensyn til Tilsnit og Stof, om end Klædningen vel ofte var luvslidt. I Konsistoriums Akter forekom mange Klager over de Studerendes Drillerier imod de unge Adelige. Tycho Brahes og Sascerides ovenfor omtalte Forhold dannede ligesom Indledningen til denne Forandring i Universitetspersonalets sociale Stilling.